T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNE GÖRE UĞUR VE UĞURSUZLUK (13.-15.YÜZYILLAR)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

YELİZ GENÇOĞLU

KOCAELİ 2023

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNE GÖRE UĞUR VE UĞURSUZLUK (13.-15.YÜZYILLAR)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

YELİZ GENÇOĞLU

DOÇ. DR. MERYEM GÜRBÜZ

KOCAELİ 2023

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNE GÖRE UĞUR VE UĞURSUZLUK (13.-15.YÜZYILLAR)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Yeliz GENÇOĞLU

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 21.06.2023/18

Jüri Başkanı :

Jüri Üyesi :

Jüri Üyesi :

KOCAELİ 2023

ÖNSÖZ

Orta Çağ Anadolu toplumunda, halk inanışlarında uğur/uğursuzluk kavramları önemli bir yere sahiptir. Bu kavramlar, geçmişten bugüne var olan ve yaşamımızda yer alan öğeler olmuşlardır. 13. ve 15. yüzyıllar arasında yazılan Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bu kavramların nasıl kullanıldığını ve hangi durumlarda yer aldığını öğrenmek amacıyla gerçekleştirdiğimiz çalışmada bu kavramların nelerle eşleştiği ve nasıl değerlendirildiği incelenmiştir.

Öncelikle girişte dönemin siyasi yapısı hakkında bilgi verilip sonrasında Orta Çağ Anadolu'sunda 13. ve 15. yüzyıl aralığı içinde yazılan Eski Anadolu Türkçesi kaynakları ele alınmıştır. Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde uğur-uğursuzluk kavramlarının sözlüklerde nasıl geçtiği ve kavramların dönem içinde nasıl bir şekilde ifade edildiği örneklendirilerek çalışılmıştır. İkinci bölüm içinde ise eserler üzerinden bir tasnifle gidilmiştir. Konumuz için kapsam ve çeşitlilik bakımından başta tabirnameler, ansiklopedik eserler ve edebi eserlere (hikâye ve şiir), sonrasında ise astronomi eserleri, *Menâkıbname* türü eserler, *Baytarnâme* türündeki eserler, din ve *Kur'an* tefsiri eserleri, *Kabusname* tercümeleri, nasihatnameler gibi pek çok esere yer verilmiştir. Kaynaklar içindeki uğur-uğursuzluk örnekleri bulunanların çokluğundan azlığına doğru sınıflandırılmıştır. Çalışmamızda başta literatür taraması yapılarak 13. ve 15. yüzyıllardaki farklı türden ana kaynak çevirisi olan eserlerde uğur- uğursuzluk kavramları araştırıldı. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış farklı türden eserlerdeki bakış açılarına göre uğur-uğursuzluk kavramlarının nelerle ilişkilendirilmiş olduğu ya da nasıl kullanıldığı üzerinde çalışılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın en başından bu zamana kadar gerek konu seçiminde gerekse kaynak tedariğinde, bana yardımlarını esirgemeyen, desteğini her zaman hissettiğim çok kıymetli hocam Meryem Gürbüz'e teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda kaynak konusunda bana yardımcı olan ve sorularımı cevaplayan Hüseyin Doğan'a teşekkür ederim.

Son olarak da beni yetiştirip bu günlere getiren ve her zaman yanımda duran canım ailem Hülya ve Kemal Gençoğlu' ya, bana her zaman destek olan, hiçbir zaman yalnız bırakmayan emin adımlarla bu çalışmayı sürdürmemi sağlayan Ömer Türker'e, Yaren Tezcan'a ve İrem Ertürk Özbey'e çok teşekkür ederim.

Yeliz Gençoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **III**

İÇİNDEKİLER ..... **V**

ÖZET ..... **X**

ABSTRACT ..... **XI**

KISALTMALAR ..... **XII**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **6**

1. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNDE UĞUR- UĞURSUZLUĞU İFADE EDEN KAVRAMLAR **6**

1.1. ŞOM **7**

1.2. SAADET- ŞEKAVET **8**

1.3. NAZAR-GÖZ DEĞMESİ **9**

1.4. NAHS-SA'D **10**

1.5. MÜBAREK **12**

1.6. BEREKET **13**

1.7. TALİH-TALİHSİZLİK **14**

1.8. MEŞ'UM **15**

İKİNCİ BÖLÜM **17**

2. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNE GÖRE UĞUR-UĞURSUZLUK **17**

2.1. TABİRNAMELERDE UĞUR-UĞURSUZLUK **17**

2.1.1. Hayvanlar 18

2.1.1.1. Baykuş 18

2.1.1.2. Domuz 19

2.1.1.3. Yılan 20

2.1.1.4. Yarasa 21

2.1.1.5. Karga-Zağ-Gurab 22

2.1.1.6. Sıçan 23

2.1.1.7. Hümâ Kuşu 23

2.1.1.8. Örümcek 24

2.1.1.9. Köpek 24

2.1.1.10. Kaplan-Peleng 25

2.1.1.11. Eşek 26
2.1.2. Gökyüzü Cisimleri, Gök, Yer Ve Hava Olayları 27
2.1.2.1. Yıldızlar 27
2.1.2.2. Ay Ve Güneş Tutulması 28
2.1.2.3. Deprem (Yer Deprenmek) 29
2.1.2.4. Gök Gürlemesi-Yıldırım 30
2.1.3. Diğer Uğur-Uğursuzluk Örnekleri 30
2.1.3.1. Saçı Saçmak 30
2.1.3.2. Cehennem 30
2.1.3.3. Viran-Harabe 31
2.1.3.4. Ağlamak 31
2.1.3.5. Günler 32
2.1.3.6. Su 33
2.1.3.7. Zeytin 34
2.2. ANSİKLOPEDİK ESERLERDE UĞUR-UĞURSUZLUK 35
2.2.1. Gökyüzü Cisimleri 35
2.2.1.1. Merih 35
2.2.1.2. Zuhal 35
2.2.1.3. Müşteri 36
2.2.1.4. Zühre 36
2.2.2. Hayvanlar 36
2.2.2.1. Baykuş 36
2.2.2.2. Domuz 37
2.2.2.3. Sıçan 37
2.2.2.4. Yarasa 38
2.2.2.5. Horoz 38
2.2.2.6. Peleng-Kaplan 38
2.2.3. Bitkiler 39
2.2.3.1. El-Kebere Otu 39
2.2.3.2. Tarfa 39
2.2.3.3. Zeytin-Zeytun 40
2.2.3.4. Rumman-Nar 41
2.2.3.5. Hurma Ağacı 41
2.2.3.6. Hanzal 41
2.2.4. Diğer Uğur-Uğursuzluk Örnekleri 42

2.2.4.1. Çocuğa Helal Süt Emzirmek 42
2.2.4.2. Çeşmenin Uğursuz Sayılması 42
2.2.4.3. Günah İşlemenin Uğursuzluğu 43
2.2.4.4. Günler 43
2.3. EDEBİ ESERLERDE UĞUR-UĞURSUZLUK 46
2.3.1. Hikâye 46
2.3.1.1. Hikâye Anlatıları 46
2.3.1.1.1. Şahmeran Anlatısı 46
2.3.1.1.2. Kırk Vezir Hikâyeleri 47
2.3.1.1.3. Yedi Vezirler-Sindbâdnâme 49
2.3.1.2. Hayvanlar 50
2.3.1.2.1. Karga 50
2.3.1.2.2. Kara At 51
2.3.1.2.3. Ejderha 51
2.3.1.3. Diğer Uğur-Uğursuzluk Örnekleri 52
2.3.1.3.1. Nahs Kavramının Hikâye İçinde Bir Lakap Olarak Kullanılması 52
2.3.1.3.2. Sâhib-kıran 52
2.3.1.3.3. Saçı Saçmak 53
2.3.1.3.4. Nazar 54
2.3.1.3.5. Kulak Çınlaması 55
2.3.1.3.6. Şom 55
2.3.2. Şiir 56
2.3.2.1. Hayvanlar 56
2.3.2.1.1. Baykuş 56
2.3.2.1.2.Karga 57
2.3.2.1.3. Hümâ Kuşu 59
2.3.2.2. Yıldızlar 60
2.3.2.2.1. Merih (Mirrih, Sad-ı Asgar) 60
2.3.2.2.2. Zuhal 61
2.3.2.2.3. Zühre 61
2.3.2.2.4. Müşteri 63
2.3.2.3. Diğerler Uğur-Uğursuzluk Örnekleri 64
2.3.2.3.1. Saçı Saçmak 64
2.3.2.3.2. Zakkum 64
2.3.2.3.3. Aylar 65

2.3.2.3.3.1. Muharrem Ayı 65
2.3.2.3.3.2. Safer Ayı 65
2.3.2.3.3.3. Rebî'ül-evvel 66
2.3.2.3.3.4. Rebi'ül-ahir 67
2.3.2.3.3.5. Cemadü'l-evvel 67
2.3.2.3.3.6. Cemadü'l- ahir 68
2.3.2.3.3.7. Receb 68
2.3.2.3.3.8. Şaban 69
2.3.2.3.3.9. Ramazan 69
2.3.2.3.3.10. Şevval 71
2.3.2.3.3.11. Zi'l-ka'de 71
2.3.2.3.3.12. Zi'l-hicce 72
2.4. DİĞER ESERLERDEKİ UĞUR-UĞURSUZLUK ÖRNEKLERİ 73
2.4.1. Astronomi Eserlerinde Uğur-Uğursuzluk 73
2.4.1.1. Günler 74
2.4.1.1.1. El-yevmi'l-ehad 74
2.4.1.1.2. El-yevmü'l-isneyn 74
2.4.1.1.3. El-yevmü's-salis 74
2.4.1.1.4. El-yevme'l-rabi 75
2.4.1.1.5. El-yevme'l-hamis 76
2.4.1.1.6. El-yevme'l-cum'a 76
2.4.1.1.7. El-yevmi's-sebt 76
2.4.1.2. Aylar 77
2.4.1.2.1. Mart 77
2.4.1.2.2. Nisan 77
2.4.1.2.3. Mayıs 78
2.4.1.2.4. Haziran 78
2.4.1.2.5. Temmuz 79
2.4.1.2.6. Ağustos 79
2.4.1.2.7. Eylül 80
2.4.1.2.8. Ekim 81
2.4.1.2.9. Kasım 81
2.4.1.2.10. Aralık 82
2.4.1.2.11. Ocak 82
2.4.1.2.12. Şubat 83

2.4.1.3. Kulak Çınlaması 83
2.4.2. Kabûsnâme Çevirilerinde Uğur-Uğursuzluk 84
2.4.2.1. Merih 84
2.4.2.2. Zuhal 85
2.4.2.3. Müşteri 85
2.4.2.4. Nazar 85
2.4.2.5. Kötü Davranışların Uğursuzluğu 86
2.4.3. Din ve *Kur'an* Tefsiri Eserlerinde Uğur-Uğursuzluk 87
2.4.3.1. *Kur'an* Tefsiri Eserlerinde Uğur-Uğursuzluk 87
2.4.3.1.1. İntakiyye Kavmi Ve Havariler 87
2.4.3.1.2. Cehennem 88
2.4.3.1.3. Zakkum 89
2.4.3.1.4. Cennet 90
2.4.3.2. Dini Eserlerde Uğur ve Uğursuzluk 90
2.4.3.2.1. Lale 91
2.4.3.2.2. Karga 92
2.4.3.2.3. Tûba Ağacı 92
2.4.4. Tıp Eserlerinde Uğur-Uğursuzluk 93
2.4.4.1. Üzerlik 93
2.4.4.2. Hanzal 93
2.4.4.3. Nazar 94
2.4.5. Menâkıbnâme Türü Eserlerde Uğur Ve Uğursuzluk 94
2.4.5.1. Ateş 95
2.4.5.2. Hz. Muhammed 97
2.4.6. Baytarnâmelerde Uğur-Uğursuzluk 97
2.4.6.1. Atlarla İlgili Uğur-Uğursuzluk Örnekleri 98
2.4.6.2. Nazar 99
2.4.7. Nasihatnâme Türü Eserlerde Uğur-Uğursuzluk 100
2.4.7.1. Yılan 101

SONUÇ 102

KAYNAKÇA 105

ÖZGEÇMİŞ 116

ÖZET

Tez çalışmasındaki uğur ve uğursuzluk ifadeleri gündelik yaşam içinde yer alan ve hayatı farklı yönlerde etkileyen kavramlardır. Yaşanmışlıklar algımızı ve olaylara bakışımızı etkilediği gibi iyi veya kötü olaylar da nesnelere, insanlara, hayvanlara veyahut gezegenlere uğur ve uğursuzluk atfedilmesini sağlamıştır. İnsanlar hayatlarında karşılaştıkları olayları uğur veya uğursuzluk olarak değerlendirmişlerdir. Ve bu durumların geleceklerini etkilediği düşüncesi ön planda olduğu ifade edilebilir.

İlgi çeken bu kavramların Orta Çağ Anadolu'sunda 13. ve 15. Yüzyıllarda Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış olan eserler içerisinde nasıl ve hangi şekillerde karşımıza çıktığı konusunu merak ederek yola çıkıp bu çalışmayı gerçekleştirdik. Var olan toplum ve içindekiler tarihçiyi her yönden ilgilendirmektedir. Bir tarihçinin bunları bilip, faydalanarak bilinçli bir tarih yazımı yapması ayrı bir önem teşkil eder. Toplumu daha iyi anlayabilmek adına bir tarihçi gözünden uğur-uğursuzluk kavramlarını dönemdeki farklı türden eserler içerisinde inceleyip konu hakkında daha fazla bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma uğur ve uğursuzluk konusunun Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki kullanımlarını analiz etmeyi ve aynı zamanda kavramların farklılıklarının ve benzerliklerinin de ortaya koyulmasını da amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uğur, Uğursuzluk, Orta Çağ, 13.-15.yy. Eski Anadolu Türkçesi Kaynakları.

ABSTRACT

The expressions of "fortune and misfortune" in a thesis study are concepts that exist in everyday life and have the potential to influence various aspects of life. Experiences shape our perception and outlook on events, and both positive and negative events have led to attributing auspiciousness or inauspiciousness to objects, individuals, animals, or even planets. People have evaluated the events they encounter in their lives as auspicious or inauspicious. It can be stated that the belief in the impact of these situations on their futures is prominent.

We embarked on this study out of curiosity about how these intriguing concepts manifest in the works written in Old Anatolian Turkish during the 13th and 15th centuries in medieval Anatolia. The existing society and its constituents are of great interest to historians from all angles. It holds particular importance for a historian to be aware of these concepts and to engage in conscious historical writing by utilizing them. From the perspective of a historian, examining the notions of auspiciousness and inauspiciousness in various types of works from the period aims to gain further insight into the subject, thus enabling a better understanding of society.

This study aims to analyze the usage of auspiciousness and inauspiciousness concepts in the texts written in Old Anatolian Turkish, while also highlighting the differences and similarities between these concepts.

Keywords: Fortune, Misfortune, Medieval, The sources of Old Anatolian Turkish language from the 13th-15th centuries.

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser.
a.g.m.	:	adı geçen makale.
a.g.md.	:	adı geçen madde
a.g.t.	:	adı geçen tez.
b.	:	bin, oğlu.
bkz.	:	bakınız.
c.	:	cilt.
çev.	:	çeviri.
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
ed.	:	editör.
Haz.	:	Hazırlayan.
Hz.	:	Hazreti.
İSAM	:	İslâm Araştırmaları Merkezi.
M.Ö.	:	Milattan Önce.
ö.	:	ölümü.
s.	:	sayfa.
ss.	:	sayfa aralığı
S.	:	Sayı.
TDK	:	Türk Dil Kurumu.
vb.	:	ve benzeri.
Yay.	:	Yayınları.
yy.	:	yüzyıl.

GİRİŞ

Oğuzlar, Türkistan Coğrafyası'nda 7. ve 13. yüzyıllar arasında var olan bir Türk kavmidir. Tıpkı diğer Türk devletleri gibi etnik varlıklarını ortaya koymuşlar ve tarih sahnesinde önemli bir rol oynamışlardır. Türkmenler[1], Orta Çağ'da Hârizm[2] olarak bilinen bölgenin Türkleşmesini sağladıklarından dolayı bölgenin kültür ve tarihinde önemli bir yere sahiplerdir. Bu bölge, günümüzde Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'ın bazı bölgelerini içermektedir. Türkmenler, bölgenin yerli halkıyla yoğun bir etkileşim içinde bulunmuş ve bu sayede bölgenin Türkleşmesine katkı sağlamıştır. Özellikle Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluş döneminde (1037-1194), Türkmenlerin askeri güçleri ve göçebe yaşam tarzları, devletin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. [3]

Selçuklu hükümdarı Sultan Alp Arslan'ın (1063-1071) Malazgirt'te 1071 yılında Bizanslıları bozguna uğratması sonucunda Anadolu ele geçirilmiş ve sürekli şekilde yerleşime açılmıştır. Böylelikle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması süreci başlamış ve bütün Ön Asya'nın Selçukluların himayesine geçmesi gerçekleşebilmiştir. Selçuklu Devleti kurulduğu zamanlarda Türkistan bölgesinden İslâm ülkelerine olan göçü bir sel şeklinde tasvir etmişlerdir. Sonrasında da Malazgirt zaferi ile Anadolu'ya olan insan akınları aynı şekilde devam etmiştir.[4]

Türkmenlerin bölgeye yayılması, yüzlerce yıl boyunca süren bir sürecin sonucunda gerçekleşmiştir. Göçebe yaşam tarzları ve savaşçı kültürleri, Türkmenleri bölgeye yerleştikleri her yerde etkili hale getirmiştir. Orta Asya'da başlayan Türk göçleri zaman içerisinde Horasan ve Azerbaycan gibi geniş coğrafyalara yayılmıştır.

---

[1] Türkmen kavramı Oğuzlar arasında İslâmiyet'in yayılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkmen isminin "Müslüman Türk" şeklinde yaygınlık kazanması bu topluluğun İslamiyet'i ilk kabul eden kavim olması ile ilişkilendirilir. Aynı zamanda bu tanımlama İslamiyet'e giren Oğuzları gayrimüslim Oğuzlardan ayırt etmek amacıyla da kullanılmaktadır. bkz. Faruk Sümer, "Türkmenler", *DİA*, c.41, İstanbul, 2012, ss.607-611.

[2] İslam coğrafyacılarına göre Hârizm (Hârezm, Harzem) batıda Oğuz Türkleri'nin , güneyde Horasan, doğuda Maveraünnehir ve kuzeyde de Türk topraklarıyla çevrili bir ülke olarak tanınmaktadır. bkz. Abdülkerim Özaydın, "Hârizm" *DİA*, c.16, İstanbul, 1997, ss.217-220.

[3] Ahmet Kartal, "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* S.1, İstanbul, 2008,ss.95-108.

[4] Kartal, a.g.m., s.95.

Bu göçler hem demografik hem de kültürel açıdan bölgedeki toplumları etkilemiştir. Büyük Selçuklu devletinin kuruluşu Türkmenlerin bölgedeki varlığı ve etkinliği sayesinde gerçekleşmiştir. Onların askeri gücü ve yönetim tecrübeleri devletin güçlü bir yönetim merkezi haline gelmesine katkıda bulunmuştur.[5]

13. yüzyılın başlarında Anadolu'da Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun hakimiyetinden söz etmek mümkündür. Ancak Selçuklu İmparatorluğu, Moğol istilasıyla karşı karşıya kalmış ve bu istilası sonrasında Anadolu'da ortaya çıkan Türk beylikleri, bölgenin siyasi arenasında önemli bir rol oynamışlardır. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte çeşitli Türk beylikleri ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Selçuklunun Anadolu'daki kalıntılarını toparlayan ve Konya merkezli olarak kurulmuş olan Anadolu Selçuklu Devleti ön planda yer almaktadır. Moğol istilası ve ardından gelen ikinci göç dalgası, Anadolu'nun demografik yapısında ve kültürel dokusunda çeşitlilik yaratmıştır. Bu göçlerde hem göçebe topluluklar hem de yerleşik halk yer almış olup gelen göç dalgasıyla birlikte, İran kökenli ve Farsça konuşan insanlar da Anadolu'ya gelmeye başlamışlardır. Gelenler arasında tüccarlar, bilim insanları ve tasavvufla uğraşan kişiler de bulunmaktaydı. Bu kişiler, İran'dan gelmiş olan kültürel birikime sahipti ve Anadolu'ya İran kültürü ve dilinden etkiler taşıdılar. Bu durum, Anadolu'nun daha da çok dilli ve çok kültürlü bir yapıya dönüşmesine neden oldu.[6]

Anadolu'daki kültürel çeşitlilik, dilin kullanımında da yansımasını bulmuştur. O dönemde Anadolu'da kullanılan diller arasında Ermenice, Rumca ve Arapça önemli bir yer tutmaktaydı. Ancak Farsça da bu diller arasına katılarak etkin bir dil haline geldi. İran kökenli göçmenlerin Anadolu'ya getirdiği Farsça ise kültürel etkileşim ve iletişimde önemli bir rol oynamıştır.[7]

Oğuzlar bağımsız bir devletleri olmadığından dolayı, kendi yazı dillerini geliştirme fırsatları olmamıştır. Oğuzca'nın bir yazı dili haline gelmesi ise 13. ve 15. yüzyıllar arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Anadolu'da Türk beylikleri

[5] Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri", *Türk Dili Araştırmacıları Yıllığı-Belleten,* c.52, S.2004/2, 2006, ss.99-105.
[6] Faruk Sümer, Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1990, s. vii.
[7] Hüseyin Doğan, "Ortaçağ Anadolu'sunda Bitkiler", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2023, s.21.

kurulmuş ve Türkçe gelişmiştir. Bu gelişme sürecinde, Eski Anadolu Türkçesi ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesi, Oğuzca'nın yazılışında önemli bir role sahip olmuştur. Eski Anadolu Türkçesi, bu dönemdeki siyasi ve kültürel etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir dildir. Türkçe, diğer dillerle etkileşime girerek yeni kelimeler ve ifadeler edinmiş ve böylelikle Türk dili hem zenginleşmiş hem de çeşitlenmiştir. Eski Oğuz Türkçesi, Batı Türkçesi'nin ilk evresini oluşturur ve Türk dillerinin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Eski Anadolu Türkçesi olarak da adlandırılan dönem, 13. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılın başlarına kadar devam eder. 16. yüzyılda ise yerini Osmanlı Türkçesine bırakır.[8]

Eski Anadolu Türkçesi, Selçuklu(1040-1308), Osmanlı (1299-1922), Akkoyunlu(1340-1514), Karakoyunlu(1351-1469) ve Anadolu Beylikleri[9] zamanında 13.yüzyıldan 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu, Azerbaycan, Balkanlar, Kıbrıs, Ege Adaları, Irak, Suriye ve Kırım gibi geniş bir coğrafyada etkili olmuştur. Türk dili tarihindeki yeri bakımından da oldukça önemlidir. Bu dönemde yazılan eserler, Türk edebiyatının temellerini oluşturmuştur. Ayrıca, Eski Anadolu Türkçesi, Türkçenin dil bilgisi yapısının da oluşumunda etkili olmuştur.[10]

13. ve 15. yüzyıllar arasındaki dönemde, Oğuz Türkleri' nin Orta Asya' dan Anadolu' ya göçleriyle kültürlerini ve edebiyatlarını da beraberlerinde getirdikleri ifade edilebilir. Bu durum ise Oğuz Türkçesi'ne dayalı bir yazı dilinin gelişmesine neden olmuştur. Ancak bu süreçte, dilin yazı dili olarak kullanımı konusunda bazı zorluklar yaşanmıştır. Oğuz Türkleri, uzun yıllar boyunca yazı dili kullanmaktan uzak kalmışlar ve farklı coğrafyalardan aldıkları göçlerle birlikte, standart bir yazı diline sahip olmaları zorlaşmıştır. Bu da yazılı kültürün gelişimini engellemiştir.[11]

Anadolu ile Büyük Selçuklu Devleti'nin egemen olduğu dönemde ise Türk dili üzerinde Arapça ve Farsça dillerinin etkileri görülmüştür. Bu diller arasında, Arapça din, ilim ve yazışmalarda kullanılırken, Farsça ise edebiyat alanında kullanılmıştır. Böylelikle Türk dilinin hakimiyeti azalmış ve Türkçe, basit içerikli eserler ve dini

[8] Ahmet B. Ercilasun, *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.442.
[9] XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulmuş olan Türk beyliklerine verilen genel ada Anadolu Beylikleri denmektedir. bkz. Erdoğan Merçil, "Anadolu Beylikleri", *DİA,* c.3, İstanbul, 1991, ss.138-139.
[10] Erol Öztürk*, Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, ss.17-18.
[11] Korkmaz, a.g.m., ss.99-105.

eserlerde kullanılan halka hitap eden bir dil halini almıştır. Dönemdeki dil, halkın anlayabileceği şekilde sade ve anlaşılırdır.[12]

13. ve 15. yüzyıllar arasında, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılma süreci yaşadığı evrede, ilk Anadolu Türkçesi metinleri ortaya çıkmıştır. Bahsedilen dönem içinde yabancı unsurlar az olduğu için eserler sade bir dil kullanılarak yazılmış olup Arapça ve Farsça kelimelerin metinlerdeki oranı düşüktür.[13]

Dönemin eserleri halkı bilinçlendirmek amacıyla yazılmış eserlerdir. Eserlerin katkılarıyla Türkçe yeni birçok kelime kazanmıştır. Eski Anadolu Türkçesinin gelişmesine katkı sağlayan eserleri kaleme alanlar arasında Şeyyad Hamza (ö.1348-49'dan sonra), Aşık Paşa (ö. 1332), Hoca Mesud bin Ahmed (ö. XIV. yy), Ahmed-i Dâi (ö. 1421'den sonra) , Yûsuf Meddah (ö. XIV. yy), Mustafa Darîr (ö. 1393'ten sonra) ve daha pek çok ismi saymak mümkündür.[14]

Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan dilin, Türkçenin bugünkü haline evrilmesinde etkisi oldukça büyüktür. Bu nedenle, dil araştırmacıları ve Türk dilinin tarihine ilgi duyanlar için önemli bir konudur.

Çalışmamızda 13. ve 15. Yüzyıllarda Orta Çağ Anadolu'sunda yazılmış olan Türkçe eserlerde uğur ve uğursuzluk ifadelerinin kullanımı ve durumu incelenmiştir. Tezimizde faydalandığımız eserler, Orta Çağ Anadolu'sunda Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış metinlerin ana kaynak çevirileri üzerine yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır. Bu yapılan tezler dönemle alakalı eksikliklerin giderilmesi ve sorunların çözülmesinde etkili olmuştur. İncelediğimiz tezlerin içerisinde ana kaynak metnin orijinali ve transkribe edilen metin de beraber verilerek çalışılmıştır.

Araştırmamızda farklı türden birçok eser ele alınarak Orta Çağ Anadolu'su toplumundaki inanışlar, bunların yeri, benzerliklerin ya da farklılıkların görülmesi amaçlanmıştır. Var olan toplum ve içindekiler tarihçiyi her yönden ilgilendirmektedir. Bir tarihçinin bunları bilerek ve bunlardan faydalanarak daha iyi ve bilinçli bir tarih yazımı yapması odak noktamızdır.

[12] Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi,* Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, ss.33-34.
[13] Özkan, *a.g.e.,* s.34.
[14] Ercilasun, *a.g.e.,* ss.442-446.

Çalışmanın kapsamı dönem bazında bakıldığında 13. ve 15.yüzyıllar arası dönemde tutulmuştur. Bunun sebebi ise önceki döneme bakıldığında Türkçe eserlerin varlığının azlığı ve incelediğimiz dönem içerisinde de Türkçe eserlerin artış göstermesi söylenebilir.

Çalışmamızı 13. ve 15. Yüzyıllar arasında kaleme alınmış olan Eski Anadolu Türkçesi metinlerini baz olarak oluşturduk. Bunun nedeni ise bu dönem öncesinde yazımla alakalı gelişmiş bir külliyat olmayışıdır. Bu yazım sürecinin 13.-15.yüzyıl aralığında fazlaca arttığı ifade edilebilir. Tek kaynak üzerinden ilerlemek yerine farklı türden kaynakları görmenin önemli ve makbul olduğunu söylemek doğru olacaktır. Orta Çağ Anadolu'su içerisinde yazılmış Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde geçen uğur ve uğursuzluk kavramlarının incelenmesi, tarihçilerin geçmişi, dönemin yapısını, toplumun düşünce sistemlerini, inançlarını öğrenmesi ve dönemi daha iyi anlayabilmesi bakımından oldukça önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNDE UĞUR-UĞURSUZLUĞU İFADE EDEN KAVRAMLAR

Bu bölüm içerisinde uğur-uğursuzluk kelimelerini ele alacağız. Uğur ve uğursuzluk kavramları hayatımızın her evresinde karşımıza çıkmaktadır. Uğur kavramı, Türk Dil Kurumu'nda: "Bazı olayların içerisinde görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelerde var olduğuna inanılan iyilik kaynağı ve nitelikte olduğuna inanılan şey. Bunun yanı sıra iyi nitelik, meymenet, kadem. Son olarak da talih ve şans" şeklinde ifade edilmektedir.[15]

Uğurun anlamını dönemin sözlük çalışmalarına bakarak değerlendirdiğimizde de şunları görürüz: *Divan-ı Lugati't Türk'e* göre uğur birden fazla anlamda ve farklı şekillerde ifade edilmektedir. Uğur kelimesi ilk olarak zaman kavramını karşılayacak biçimde, "terretgü" yani bir şeyin hareket ettirileceği zaman ve sonrasında imkân, fırsat bir işin gerçekleşme ihtimalinin oluşu[16] şeklinde kullanılmıştır.

Bizim araştırmamız için gözümüze çarpanlar şu şekildedir: Uğurun, hayır ve bereket olarak geçmesi buna örnek olarak, bir yolcuya "*yol uğur bolsun*"[17] denilmesi yani hayırlı yolculukların olsun demek için kullanılmıştır. Uğur kelimesini karşılayan örnek olarak da "*Tanrı kuluna qut verirse, onun mevkisi her gün yükselir*"[18] denmiş ve burada ise "qutun" anlamı uğur, baht, talih olarak verilmiştir. Ayrıca *Divan-ı Lügati-t Türk'te* uğur kavramını kapsayan örnekler dışında uğursuzluk ifadesini karşılayan sözcükler de yer almaktadır. Bu ifade ise "yadut" yani kendisine iyi bir şey olmayan (uğursuz) nesne olarak geçmektedir. Ayrıca bu kelimeyi hakaret etmek için de kullandıkları belirtilmiştir.[19]

---

[15] www.sozluk.gov.tr , (Erişim tarihi: 04.12.2022).
[16] Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ü Lugati't-Türk*, (Çeviri, Uyarlama, Düzenleme: Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s.91.
[17] Mahmud, *a.g.e.*, s.615.
[18] Mahmud, *a.g.e.*, s.455.
[19] Mahmud, *a.g.e.*, s.699.

İncelediğimiz bir diğer sözlük olan Zemahşeri'nin (ö.1144) *Mukaddimetü'l-Edeb* adlı eserinin nüshalarında ise uğur ve uğursuzluk kavramları şu şekillerde ifade edilir: Uğuru karşılayan kelimeler, "bereketliğ, mübarek, mübarek bolmak"[20] şeklindedir. Eser içerisinde uğursuzluk kavramı için ise: "bahtsız bolmak, nahs bolmak, hayırsız olmak,[21] şom, [22]şum bolmak,[23] şum fal kılmak",[24] gibi ifadelere yer verilmiş ve bu ifadeler uğursuz olmak ya da bir şeyi uğursuz saymak gibi anlamlarda kullanılmışlardır. İncelediğimiz metinlerde uğur ya da uğursuzluk kelimelerinin karşılığı olan ya da onların yerine kullanılan ifadeler ise şunlardır:

1.1. ŞOM

"Şom" kelimesi Türk Dil Kurumu'na bakıldığında uğursuzluk anlamı taşımaktadır. Söylediğimiz sözlerden ve başımıza gelen herhangi bir felaketten sonra genellikle şom ifadesini kullanırız.[25] Günlük yaşamımızda dilimize pelesenk olmuş bu kelimenin Eski Anadolu Türkçesi kaynaklarında da sıkça karşımıza çıktığını söylemek doğru olur. Peki Orta Çağ Anadolu'sundaki Türkçe kaynaklarda şomun kullanımına nasıl rastlıyoruz? Bunu örneklerle açıklayabiliriz.

Şom kavramı incelediğimiz pek çok eser içerisinde uğursuzluk yerine kullanılan bir kelime olmuştur. Bu kavram halk nezdinde istenmeyen, kötü sayılan ya da insanların başına felaket getiren hallerde kullanılmıştır. Örneğin, insanlar gösteriş budalası olmamaları ve mütevazi bir yaşam sürmeleri konusunda uyarılmışlardır. Gösteriş yapmanın şom bir hareket olduğu, herkesin içinde yapılan bu davranışın kişinin başına bela açacağı ve ona uğursuzluk getireceği düşünülmüştür.[26] Başka bir örnekte ise küstahlık uğursuzlukla ilişkilendirilmiştir. Küstahlık, kabul edilemez bir davranış olarak görülmekle birlikte, kişinin sahip olduğu malın bereketini azaltacağı ve onun şansının kötüye gideceği

[20] Gülten Özçamkan Ayaz, "Mukaddimetü'l-Edeb Paris ve Yozgat Nüshaları (Giriş-Metin-Dizin)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2020, ss.87-88.
[21] Özçamkan Ayaz, a.g.t., ss.80-81.
[22] Raafat Muhammad, "Zemahşeri Mukaddimetü'l-Edeb Eserinin Osmanlı Türkçesi ile Tercümeli Tharna Nüshası (Elif- Dal Kısmı) (Giriş- Dil Özellikleri-Transkripsiyonlu Metin-Dizin)", " Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,2014, s.72.
[23] Özçamkan Ayaz, a.g.t., s.99.
[24] Özçamkan Ayaz, a.g.t., s.140.
[25] www.sozluk.gov.tr , (Erişim tarihi: 04.12.2022).
[26] Özkan Ciğa, "Süheyl ü Nev-Bahar (Metin-Aktarma-Art Zamanlı Anlam Değişmeleri, Dizin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır,2013, s.147.

düşünülmektedir. Bu nedenle, küstah davranış sergileyen kişiler uğursuz yani şom sayılmaktadır.[27]

Farklı olarak toplum içerisinde kişilere, hayvanlara ve nesnelere uğursuzluk atfedildiği görülmektedir. Bu bağlamda, bir atın şom ayaklara sahip olmasının uğursuzlukla ilişkilendirilmesi örnek olarak verilebilir. Bu atın üzerinde önemli birçok kişinin ölmüş olması nedeniyle, bu atın şom ayaklı olduğu düşünülür ve bu durumun uğursuzluğa yol açacağına inanılır.[28]

Kötü davranışlar sergileyen insanlar toplumda negatif bir imajla anılır ve bu durum "şom suretli"[29] olarak ifade edilirken kötü şeyler söyleyen ve söylediklerinin uğursuzluk getirdiğine inanılan kişilere de "şom sözlü"[30] denir.

Bir kimsenin yaşadığı sıkıntılı olayların ardından da "*şom bahtım varmış"*[31] gibi ifadeler kullanılarak uğursuzluk vurgusu yapılmış olduğunu görebiliriz.

Bunların dışında da devlete karşı isyankâr olan, adi işler yapan, kendi atalarıyla bile savaşan, kan döken, yağma yapan ve günahsız kişilere zarar veren onları inciten insanların da şom olduğu belirtilmiştir.[32] Şomun çerçevesine bakıldığında kötü işler yapan, isyankâr olan, kan döken kişiler şom kavramıyla bütünleştirilmiştir.

1.2. SAADET- ŞEKAVET

Saadet kelimesi, köken olarak "sa'd" kökünden türemiştir ve "kısmeti bol olan, talihli ve uğurlu" anlamlarına gelmektedir. Bu kelime anlam olarak bereket, uğur ve talihi ifade eder. Aynı zamanda uğurlu durumlar ve hayırlı kişiler için kullanılır. Saadet kelimesi, mutluluk ve başarı ile de bağlantılıdır. Bu kelimenin diğer anlamları

[27] Goncagül Yaylı, "Bedr-i Dilşâd' ın Murad-nâmesi: İnceleme ve Söz Dizini", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Artvin, 2019, s.104.
[28] Nesrin Altun, "Erzurumlu Darir' in Fütuhu' ş-şam Tercümesi Giriş-Metin-Açıklamalı Dizin (A Maddesi)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,1998, s.71.
[29] Mustafa Kuğu, "15. Yüzyıla Ait Şehname Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2012 s.174, Türk tarihi çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Firdevsi' nin(ö.411) kaleme almış olduğu *Şâhnâme* adlı eser döneminde o kadar büyük ve derin etkiler bırakmıştır ki bir süre sonra eser en çok taklit edilenler arasında yerini almış ve *Şâhnâme* türünde yazılan eserler ortaya çıkmıştır. Orta Çağ içerisinde Türkçeye çevrilen Şehnamelerin fazla olduğundan da bahsetmek mümkündür. bkz. Mehmet Kanar, "Şâhnâme*", DİA,* c.38, İstanbul, 2010, ss. 289-290.
[30] Kuğu, a.g.t., s.260.
[31] Kuğu, a.g.t., s.176.
[32] Kuğu, a.g.t., ss. 315,442,565.

arasında refah, zenginlik, huzur ve bereketli bir yaşam da yer almaktadır.[33]

Şekavet kavramına baktığımızda ise uğur, talih, bereket ve hayır kelimelerini karşılayan saadet kelimesinin taban tabana zıttı olduğu ifade edilmiştir. Talihsizlik, uğursuzluk, kötü son ve mutsuzluk gibi kavramların yerine de kullanılmaktadır.[34] Bu kelimeler Orta Çağ Anadolu'sundaki eserler içerisinde ise yine bahsedilen anlamları baz alınarak uğursuzluk, hayırsızlıkla ilişkilendirilip kullanılmıştır.

Kötü kimselerle sohbet etmek şekavetin temel taşı olarak görülüp ve uğursuzluk getireceğine, iyi kişilerle oturmanın ise insanları saadete ulaştırıp uğur getireceğine inanılmıştır.[35] Buna benzer bir örnek olarak da Allah'ı seven onu sayan kimselerle sohbet etmenin yapılan bütün işlerden daha üstün olduğu ifade edilmiş, bu sohbetten uzak olan kimseler ise uğursuz sayılmıştır.[36]

Hayırlı işleri ve amaçları olan biri saadete erişip, derviş olup eski kıyafetler de giyse hayır ve uğur onu takip eder, eninde sonunda onu bulur. Ancak şerr yani kötü işlerin ve fenalıkların peşinden gidenler, sultan olup ipekten elbiseler giyseler bile şekavet yani uğursuzluk onların peşini bırakmaz.[37]

1.3. NAZAR-GÖZ DEĞMESİ

Günümüzde de sıklıkla karşımıza çıkan nazar, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış kaynaklara bakıldığında uğursuzluğu ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Nazar TDK' da belli kimselerde bulunduğuna inanılan kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala, mülke hatta nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuz göz ve bakma, bakış, göz atma[38] şeklinde ifade edilmiştir.

Türkçe'de "nazar" kelimesi, kıskançlık duygusu ile kullanılarak, beğenilen bir şeye kıskançlıkla bakmak ve zarar verecek şekilde onu etkilemek anlamında kullanılır. Bu zarar verici etki, göz ve bakışla ilişkilendirilir. Arapçada ise "nazra"

---

[33] Mustafa Çağrıcı, "Saadet", *DİA,* c.35, İstanbul, 2008, ss.319-322.
[34] Çağrıcı, a.g.md., s.319.
[35] Zehra Toska, "Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi I (İnceleme)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989, s.233
[36] Ahmet Özkan, "Abdullah-ı İlah'in Esrarname Adlı Eseri", "Yüksek Lisans Tezi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum,2006, s.49.
[37] Yasemin Ay, "Ahmed-i Da'i Tercüme-i Tefsiri Ebûl-Leys'i Semerkandi (143/5s-103b) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2007, s.43.
[38] https://sozluk.gov.tr/ , ET: 04.12.2022.

şeklinde kullanılan bu kavram, herhangi bir canlı ya da objeye yönelik hayranlık ve övgü sözleri de içerebilen bir etkiyi ifade edebilir.[39]

Ancak bazen bu etki, insanların kendilerine, eşlerine, çocuklarına veya hayvanlarına bile zarar vermesine neden olabilir. Farklı kültürlerde, kötü bakış yoluyla karşısındakine zarar verme gücü belli kişilerle özdeşleştirilmiştir. Bu sebeple, "nazar" kelimesine büyüye benzer bir fonksiyon yüklenmiştir.[40]

Nazarın insan ve hayvanlar üzerinde olumsuz etkileri olduğuna inanılır. Bu nedenle de nazar değmemesi için çeşitli uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar içinde dualar yazılı kağıtların suya atılıp, bu suyun hayvanlara içirilmesi, deve yünü veya at kılı ipliklerinin burulması ve üzerine boynuz geçirilip bunun hayvanın boynuna asılması gibi örnekler verilebilir. Bunlar haricinde de nazarın olumsuz etkilerinden korunmak için cezc adı verilen nazar/göz boncuğu kullanılır. Nazar boncuğu çocukların omuz başlarına veya giysilerinin yakalarına takılır ve onları kem gözlerden koruduğuna inanılırdı.[41]

Bu uygulamalar insanların kötü gözden ve nazardan hem kendilerini hem de sevdiklerini korumak amacıyla yapılmıştır. [42]

1.4. NAHS-SA'D

Nahs kelimesi uğursuzluk ya da uğursuz[43] kelimelerini anlam olarak karşılayan bir kavram olarak nitelendirilir. İnsanların başına herhangi bir felaket getireceğine inanılır. İncelediğimiz eserler içinde de bu kavram nahs, nahis, nuhus, nuhuset şeklinde karşımıza çıkar. Diğer taraftan sa'd kelimesi ise "şanslı, kısmetli ve uğurlu"[44] anlamlarında kullanılmıştır. Hayırlı ve uğurlu şekilde nitelendirilen ve yaşanan bir olay sonucunda iyilik getirdiğine inanılan bir kavram olmuştur. Sa'd kavramı eserler içinde sa'd ve sa'id şekilleriyle karşımıza çıkar. Tabir olarak sa'd iyi talih ve uğuru ifade ederken, nahs ise kötü ve uğursuzluğu anlatmak için

[39] Salime Leyla Gürkan, "Nazar", *DİA*, c.32, İstanbul, ss.443-444.
[40] Gürkan, a.g.md., s.444.
[41]Hasan Ali Çetin, "Akşemseddin'in Mâddetü'l-Hayat Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016, s.545.
[42]Mustafa Ak, "Mehmet B. Çerkes'in Kitabu Baytarnâme Tercümesi (60b-109a) Giriş-Metin-Dizin", "Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.29.
[43] Çelebi, a.g.md., s.52.
[44] Çağrıcı , a.g.md., s.319.

kullanılmıştır. Ansiklopedi ve tabirnameler içerisinde günlere uğur veya uğursuz bir anlam yükleneceğinde bunu açıklamak için günlerin nahsı ve sa'dı bulunmaktadır, denilmiştir ve bu söylenenler bir temele oturtularak anlatılmıştır. Örneğin, çarşamba gününün nahs yani uğursuz olduğu söylenmiş bunun sebebi olarak da bugün içinde pek çok kötü olayın yaşanmasına bağlanmıştır. Bu olaylara örnek verecek olursak çarşamba günü pek çok kavmin Allah tarafından helak edilmesi, Hz. Yûnus' un bir balık tarafından yutulmuş olması, Hz. İbrâhim'in Nemrud tarafından mancınıkla atılması gibi hadiseleri sayabiliriz.[45] Düşenbe yani pazartesi gününün de sa'd olarak sayıldığı ifade edilmiştir. Buna sebebi de Hz. Muhammed'in doğumu ve Cebrâil Aleyhisselâm'ın ona vahiy getirmesi[46] gibi güzel olayların pazartesi yaşanmış olmasındandır.

Yine ele aldığımız eserlerde örneğin, *Kırk Vezir Hikâyeleri* ve bu eserler içinde yer alan *Yedi Vezirler* hikâyelerinde, üstadının şehzadenin talihine bakması ve talihinde nuhuset görmesi hadisesi karşımıza çıkar. Bu nuhusetin başına belalar getireceği ve bunun için önlem alması gerektiği ifade edilmiştir.[47]

Bunun yanı sıra gezegenlerin uğurlu ya da uğursuz etkileri olduğuna inanılır ve bu nedenle gezegenlere "sa'd" veya "nahs" gibi sıfatlar verilir. Örneğin, Merih gezegeni "Nahs-ı Asgar" yani küçük uğursuz yıldız[48], olarak anılırken, Zuhal gezegeni "Nahs-ı Ekber" yani büyük uğursuz yıldız[49] olarak anılır. Zühre gezegeni "Sad-ı Asgar" yani küçük uğurlu yıldız[50] olarak anılırken, Müşteri gezegeni "Sad-ı Ekber" yani büyük uğurlu yıldız[51] olarak anılır.

[45]Serdar Toprak, "Acâibü'l-Mahlukat Garâibü'l-Mevcudât (v.1a-40b) İnceleme-Metin-Dizin", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2019, s.60.
[46] Toprak, a.g.t., s.59.
[47] Şeyma Bulduk, "Tarih-i Kırk Vezir (İlk 26 Sayfa) (İnceleme-Metin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman, 2018, s.153.
[48] Mustafa Altun, "İbrahim İbn-i Bali'nin Hikmet-namesi (1b-149'a) (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, s.166; Fatih Ülken, "Elvan-ı Şirazi'nin Gülşen-i Raz Tercümesi, İnceleme- Metin", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002, s.134.
[49] Ülken, a.g.t., s.134.
[50] Ülken, a.g.t., s.226.
[51] Toprak, a.g.t., s.59.

1.5. MÜBAREK

Mübarek kelimesi; bereketli, uğurlu ve hayırlı anlamlarına gelen bir Arapça sıfattır.[52] Yeryüzünde Allah'ın lütfu ve rahmetiyle bereketlenmiş olan her türlü hayırlı ve iyi şeyi ifade eder. Aynı zamanda mübarek insanlar da kutsal ve saygın kişiler olarak nitelendirilir. Bu kavram, verimli, bereketli ve uğurlu olarak nitelenen her türlü nesne, kişi veya olay için de kullanılır.[53]

Mübarek kelimesi, genellikle uğur ve bereketle bağdaştırılmıştır. İslâm kültüründe önemli bir yeri olan bu kelime, Allah'ın lütfu ve rahmetiyle ilgili anlamlar içerir. İncelediğimiz eserlerde de mübarek kavramının uğurun anlamını karşılar şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle zeytin[54], hurma[55] ve nar[56] gibi meyveler ve kebere[57] gibi şifalı otlar mübarek olarak kabul edilir ve sağlık için faydalı oldukları düşünülür.

Farklı bir bitki örneğinden bahsedersek görüntüsüyle dikkatleri üzerine çeken ve baharı müjdeleyen bir bitki olan lale, mübarek-kadem yani ayağı uğurlu olarak ifade edilmiştir. Burada laleyi mübarek-kadem yapanın ise aşk olduğu belirtilmiştir.[58]

Eserler içerisinde mübarek kavramı günlerin uğurunu ifade etmek için kullanılır. Bazı günler mübarek sayılırken özellikle İslâm dini içerisinde önemli bir yere sahip olan günlerde rüya görmenin insanlara fayda sağladığı ve insanların feraha erişmelerine yardımcı olduğu düşünülür.[59] Örneğin, pazartesinin uğurlu bir gün sayılışı Hz. Muhammed'in bugün doğması ve Cebrâil Aleyhisselâm' ın bir pazartesi

---

[52] www.luggat.com (Erişim tarihi:04.12.2022).
[53] www.sozluk.gov.tr (Erişim tarihi:04.12.2022).
[54] Aslıhan Türüt, "Cevami't-Tabiri fi'r rüya Tercümesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s.103; Hatice Eminoğlu, "Müşkil-Güşâ (Ta'bir-nâme) (Dil Bilgisi-Metin-Dizin) Birinci Cilt", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, s.207; Mehmet Gedizli, "Acaibül-Mahlukat (200a-404a) (Giriş, Transkripsiyonlu Metin, Dil-Yazım Özellikleri, Dizin, Sözlük)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2011, s.111.
[55]Bekir Sarıkaya, "Rükneddin Ahmed'in Acaibü'l Mahlukat Tercümesi, (Giriş-Metin-Sözlük)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010, ss.211-212.
[56] Sarıkaya, a.g.t., s.206; Gedizli, a.g.t., s.110.
[57] Sarıkaya, a.g.t., s.210; Gedizli, a.g.t., s.115.
[58] Esma Şahin, "Sinan Paşa'nın Tazarru-namesindeki Benzetme Unsurları ve Edebi Tasvirler", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 260.
[59] Fatih Kırmalı, "Tabirname-i Türki (İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük) Birinci Cilt", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2011, s.174; Türüt, a.g.t., s.206; Eminoğlu, a.g.t., s.128.

günü ona vahiy getirmesi gibi güzel olayların yaşanmasına bağlanabilir.[60] Buna ek olarak günlerin mübarekliğinden bahsedildiği gibi bazı aylar da mübarek olarak kabul edilir ve önemli günler barındırır. Örneğin, Muharrem ayı, İslâm dini için önemli bir mübarek ay olarak kabul edilir. Bu ayın önemli olmasının sebepleri arasında Mîkâil, Cebrâil, İsrâfil ve Azrâil adlı meleklerin yaratılması, cennetin yaratılması, Âdem ve Havva' nın yaratılışı, İbrâhim, Mûsâ ve İsâ Peygamberlerin doğumları gibi olayları saymak mümkündür.[61]

Ayrıca farklı bir örnek olarak *Baytarnâme* türü eserler içinde atın göbeği üzerinde bulunan izler, geleneksel Türk kültüründe mübarek olarak kabul edilir. Bu izlerin uğurlu olduğu düşünülür ve bunlara atların sahipleri tarafından büyük önem verilir.[62]

1.6. BEREKET

Bereket,[63]iyi ve olumlu bir şeyin artarak devam etmesini ifade eden bir kavramdır. Bu kavram maddi şeylerle ilişkili olarak kullanıldığı durumda tükenmeyen, bolluk ve verimlilik anlamlarına gelir. Örneğin, bir çiftlikteki tarım ürünlerinin bereketi, hasatın bol olması ve sürekli bir şekilde artması anlamında kullanılabilir. Bununla birlikte bereket kelimesi sadece maddi şeylerle sınırlı değildir ve manevi anlamlarda da kullanılır. Bu bağlamda kullanıldığında ise bereket saadet kelimesiyle ifade edilebilmektedir.[64]

İncelediğimiz eserler içerisinde bereket kavramı uğuru anlam olarak karşılayan ifadelerden biri olarak karşımıza çıkar. İlk olarak düğünlerde uğur getirmesi amaçlanarak yapılan saçı[65] geleneğinde bu ifadeye rastlarız. Saçı geleneğinde

---

[60] Toprak, a.g.t., s.59.

[61]Ali Şeylan, "İbrahim İbn-i Bâli Hikmet-nâme (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin) (149a-300a) I.Cilt", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, ss.211-216.

[62]Seda Kırbıyık, "Ahmed B. Hasan Ahnef' in Kitrabu Baytarnâme Tercümesi, (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)(vr. 1b-39b)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014, s.10.

[63] Bereket kavramı ile ilgili çalıştığımız eserler dışında Orta Çağ'daki tarihi kaynaklara baktığımızda da hayırlı işler ve güzel olaylar için kullanıldığını görmekteyiz. Buna örnek vermek gerekirse, başa geçen hükümdar saltanat tahtına çıkarken sağına soluna hayır ve bereket saçtı ve başarı rehberi olarak tahtına oturdu şeklinde ifade edildiği söylenebilir. bkz. İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iye fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname) I,* "Haz. Mürsel Öztürk", T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1996, s.159.

[64] Günay Tümer, "Bereket" *DİA,* c.5, İstanbul, 1992, ss.487-489.

[65]Saçı saçma geleneği ile ilgili incelediğimiz örnekler haricinde Orta Çağ içinde farklı kaynaklarda da karşımıza çıktığı söylenilebilir. Örneğin, Sultan Melikşah oğlu Ahmed'i kendisinden sonra veliaht tayin ederek, Halife'ye onun adına hutbe okutulmasını istemiştir. Halife bunu kabul etmiş ve Sultan Melikşah'tan sonra oğlu Ahmed

evlenen gelin ve damadın üzerine saçılan saçılarla birlikte evliliklerine bereket ve uğur getireceği düşünülür.[66] Aynı zamanda bu gelenek sadece düğünlerde geçerli bir olay olmayıp yeni bir yerin inşası sonrasında da bereketli, uğurlu ve hayırlı olması amacıyla da bu uygulama yapılır.[67]

Ayrıca bereket kavramı gün ve aylardan bahsedilirken bunların uğurlu olduğunu karşılar biçimde kullanılmıştır. Örneğin, ramazan ayının bereket dolu bir ay olduğu[68] ya da pençşenbe denilen günde rüya görmenin bereket getireceği, bugün görülen rüyaların anlamlarının da sa' dlık ve bereketin bir sembolü olduğu ifade edilmiştir.[69]

1.7. TALİH-TALİHSİZLİK

Talih[70]; bazen kader veya kısmet olarak da adlandırılan, insan iradesinin ötesinde yer alan, gelecekte gerçekleşecek bazı olayları belirleyen bir kavramdır. Talih olumlu olaylar ve sonuçları için kullanılırken, talihsizlik ise tam tersine, olumsuz olayları ifade etmek için kullanılmaktadır. Talihsizlik için şanssızlık, kötü talih veya şansın tersine dönmesi gibi terimlerinde kullanımına rastlanır.[71]

Bizim ele aldığımız eserlerde iyi talih sa'd yani uğurlu olaylarla, talihsizlik kavramı da nahs yani uğursuz olaylarla bağdaştırılmıştır. Örnek olarak ansiklopedi türü eserler içerisinde uğurlu olarak sayılan bir hayvan olan horozun öldürülmesi

için minberler üzerinde dualar okunmuş. Sonrasında ise hatiblerin üzerine dinarlar saçılmıştır bkz. Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, (Haz. Erdoğan Merçil), Tercüman Yayınları, İstanbul, 1977, s.158; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih X. (çev. Abdülkerim Özaydın), Bahar Yayınları. İstanbul, 1991, s.146. Farklı bir örnek olarak da Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey ile Halifenin kızı Seyyide' nin nikahlanması ve sonrasında Seyyide'nin çeyizi Tebriz'e ulaşınca tüm şehir süslenip birçok saçı ve hediye dağıtılmıştır. bkz. Reşîdü'd-din Fazlullâh-ı Hemedânî, Câmi'ü't-Tevârîh, (çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş), Selenge Yayınları, İstanbul, 2010, s.106.

[66] Burcu Karakaya, "Garib'in Yûsuf'u Züleyhâsı (İnceleme-Tenkitli Metin- Dizin)", "Yüksek Lisans Tezi", Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir,2012, s.220; Ali Osman Solmaz, "Tutmacı 'nın Gül ü Hüsrev Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum,2007, s.331.

[67] Karakaya, a.g.t., s.221.

[68] Şeylan, a.g.t., s.216.

[69] Kırmalı, a.g.t., s.174; Türüt, a.g.t., s.106.

[70] Talih kavramı gündelik hayatta da olumlu şeyler ifade etmek amacıyla talihi yaver gitmek, talihli günde doğmak veya talihin dönmesi gibi çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Bu kavram aynı zamanda tezimizde incelediğimiz eserler haricinde tarihi metinlerde de karşımıza çıkan bir kavram olmuştur. Talih kavramı ilk olarak bu metinlerde hükümdarları övmek için talih şefaatçisi ve saadet getirici olarak onların yüceliğini ifade etmek için kullanılmıştır. bkz. İbn Bibi, *a.g.e.,* s.109: Bir diğer örnek ise talihin kötüye dönmesi ile alakalıdır. Çağrı Bey Belh'te tahta oturduktan sonra Sultan Mesud'un talihi dönmüş ve saadet kandilin sönmüş bir kişidir denilmektedir. bkz. Ahmed b. Mahmud, *a.g.e.,* s.27-28: Başka bir örnekte de Tuğrul Bey ile evlenen Halifenin kızı Seyyide için talihli bir kızdı denilerek şanslı bir kimse olduğunu vurgulamak amaçlanmıştır. bkz. Ahmed b. Mahmud, *a.g.e.,* s.45.

[71] Bekir Topaloğlu, "Baht", *DİA,* c.4, İstanbul, 1991, ss.521-522.

kişinin başına talihsizliklerin geleceği anlamına gelmektedir.[72] Bir başka örnek olarak da Hümâ[73] denilen ve uğurlu olduğuna inanılan kuşun diğer adının talih kuşu olmasıdır. Buna sebep olarak da bu kuşun kanadının gölgesi kimin başına düşerse o kişinin hükümdar olacağı düşüncesi ön plandadır.[74]

1.8. MEŞ'UM

Meş'um ya da meyşum, uğursuzluğu ifade etmek için kullanılan bir kelime olarak karşımıza çıkar. Bu kelime, bir durumun ya da olayın kötü sonuçlar doğuracağını ima eder. Meş'um kelimesi genellikle karanlık, ürkütücü ya da tehlikeli bir şeyi tarif etmek için kullanılır ve insanların korkularını ve endişelerini yansıtır. Bu nedenle, meş'um kelimesi, uğursuzluk ve kötü şansla ilişkilendirilir ve insanların üzerinde olumsuz etkiler bırakır.[75]

İncelediğimiz eserlerde de meşum kelimesinin uğursuzluğu karşılar şekilde kullanıldığını ifade etmek mümkündür. Şom örneği içerisinde de gösteriş yapmanın uğursuz bir davranış olarak kabul edilmesi anlatılırken, "*Tekellüf ara yerde key şumdur. Anı gözeten kişi meyşum olur."* şeklindeki ifadeyle bu davranışı yapan kişilerin çok uğursuz olacağı üzerinde durulmuştur.[76]

Bunun haricinde toplumda saygı ve sorumluluk, kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Saygısızlık ve sorumsuzluk, insanların birbirlerine olan güvenini azaltabilir ve toplumsal düzeni bozabilir. Bu nedenle, alay etmek gibi kötü davranışlar incelediğimiz eserlerde meyşum olarak sayılıp uğursuz görülmüştür. Aynı şekilde, kumar gibi kötü ve sorumsuz bir davranış da kişilerin maddi ve manevi açıdan zarar görmesine neden olabilmektedir ve toplumun genel refahını olumsuz etkileyebilir. Bundan dolayı da insanlar, kumarbazlık gibi davranışlardan kaçınarak

[72] Sarıkaya, a.g.t., s.258; Gedizli, a.g.t., s.217.
[73] Devlet ve talih kuşu olarak bilinen Hümâ kuşu, Türk kültüründe çok önemli bir sembol olarak kabul edilir ve halk arasında yüksek bir değere sahiptir. Bu değer, şiirler, hikayeler ve türküler gibi kültürel ifade biçimlerinde sık sık vurgulanır. Örneğin, Erzurum yöresinde popüler olan bir türküde, "Hümâ kuşu yükseklerden seslenir" ifadesiyle bu kuşun güçlü sembolik anlamı vurgulanmıştır. Aynı zamanda da denilebilir ki Hümâ denilen bu kuşun kültüre yansımasını bu şekilde görebiliriz. Hümâ kuşunun Türk kültüründeki yansımaları sadece müzik ve edebiyatla sınırlı değildir. Resim, minyatür, dokumacılık ve geleneksel el sanatlarında da sık sık kullanılan bir motif olarak karşımıza çıkar ve bu motif, Türk kültürünün zenginliğini yansıtır. bkz. Cemal Kurnaz, "Hümâ" *DİA*, c.18, İstanbul, 1998, s.478.
[74] Kenan Özçelik, "Yusuf-ı Meddah ve Maktel-i Hüseyn (İnceleme- Metin-Sözlük)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.72.
[75] www.sozluk.gov.tr. (Erişim tarihi: 04.12.2022).
[76] Ciğa, a.g.t., s.147.

sorumlu ve dengeli bir yaşam sürdürmeye çalışmalıdırlar. Kumarbazların toplumda kötü bir üne sahip olduğu bu nedenle de "meyşum" olarak nitelendirildiği ifade edilmiştir.[77]

[77] Aysel Güneş, "Kabusname' nin Bilinen İlk Türkçe Çevirisi (Giriş-Metin-Dizin)", "Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul,2011, s.26.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNE GÖRE UĞUR-UĞURSUZLUK

2.1. TABİRNAMELERDE UĞUR-UĞURSUZLUK

Tezimizin bu bölümünde incelediğimiz eserlerden ilki tabirname türündeki eserlerdir. *Tabirnameler,* rüya tabirleri ile ilgili eserlerin genel adıdır. Bu eserlerde, rüyada görülen nesne veya durumların neye karşılık olduğu ve ne anlama geldiği açıklanır. Rüyaların sembolik anlamlarını açıklayan ve bu alanda uzmanlaşmış kişilerin yaptığı işe "tabir" denir. İslâm kültüründe oldukça önemli bir yere sahip olan tabir ilmi, rüyaların anlamlarını yorumlayarak insanlara yol göstermeyi amaçlar. Tabir ilmi ile ilgili yazılmış pek çok eser bulunmaktadır ve bu eserlere genellikle "ta'bîr-nâme", "ta'bîrât-ı vukuât", "rü'yâ-nâme", "vâkıa-nâme", "segir-nâme" veya "güzârib-nâme" gibi isimler verilmiştir. Rüya yorumlama konusunda uzmanlaşan kişilere ise "muabbir" adı verilir.[78]

Rüya tabirleri, dünya ve ahiret için önemli olan ilimlerden biridir ve tedbir alma veya haber verme açısından büyük bir öneme sahiptir. Tarihi Asurlulara, Mısır, Hindistan ve Yunan medeniyetlerine kadar uzanan tabirnamelerde bu ilme dair kayıtlar bulunmaktadır. İslâm dininde de rüya tabirleri önemli bir yere sahip olmuştur ve *Kur'an-ı Kerim* ve hadislerde bu konuyla ilgili öğretilere rastlanılır. Hz. Yûsuf' un rüya yorumlama yeteneği, Hz. İbrâhim ve Ya'kub' un gördükleri rüyaların Hz. Yûsuf' a yorumlatması gibi olaylar buna örnektir. Kültürümüzde de rüya ve rüya tabirleri İslâmiyet öncesi ve sonrasında büyük bir önem taşımaktadır.[79]

[78] Orhan Şaik Gökyay, Vildan S. Coşkun, "Tabirname", *DİA*, c.39, İstanbul,2010, ss.331-333.
[79] Gökyay, Coşkun, a.g.md., s.331.

2.1.1. Hayvanlar

2.1.1.1. Baykuş

Tabirnamelerde uğur-uğursuzluk bağlamında incelenen hayvanlar arasında ilk sırayı baykuş almaktadır. Bu seçimin nedeni, baykuşun toplumsal inanışlarda sıklıkla olumsuz olarak tanımlanmasıdır. Halk arasında baykuş sesi, görüntüsü ve yaşam alanı nedeniyle uğursuzluğun sembolü olarak kabul edilir. Baykuşun rüyalardaki tabirleri de genellikle kötü olaylarla bağlantılıdır. Rüyada baykuş görmek savaş ve çatışmalara işaret ederken ve bir baykuşu öldürmek ise kişiye rahatlık sağlamak şeklinde yorumlanmıştır.[80]

Baykuş, tabirnamelerde uğursuzluk bağlamında değerlendirilen ve halk arasında sesi, görüntüsü ve yaşadığı yerlerden dolayı korku duyulan bir hayvandır. Evlerin çatısında oturup, sesi duyulduğu zaman bir musibetin habercisi olarak düşünülmektedir.[81] Baykuşun ürkütücü sesinden dolayı öttüğü yerde kötülük geleceği inancı yaygındır. Rüyalarda baykuş görülmesi savaş ve kargaşaya işaret ederken, elinde baykuş tutan kişinin hastalanacağına inanılır. Evde baykuşun sesinin duyulması ise insanların gözyaşı dökeceğine işaret eder. Sokakta baykuş yakalayan kişinin fitne çıkaracağı veya bir hırsızlık olayıyla karşılaşacağına inanılırken, yuvasında baykuş öldüren kişinin rahat edeceği düşünülmektedir.[82]

Baykuş, tabirnamelerde genellikle uğursuzluğun ve ölümün habercisi olarak anılmıştır. Sesinin çirkinliği ve onun konduğu yerlere kötü şeyler getireceği inancı, halk arasında yaygın olarak kabul görmüştür. Baykuşun rüyalarda görülmesi de genellikle olumsuz olarak yorumlanmış, savaş ve düşmanlık işaret eden bir sembol olarak algılanmıştır. Tabirnamelerde de yer alan baykuşun yuvasını bozan ya da öldüren kişinin rahata ereceği inancı, onun uğursuzlukla bağdaştırılmasına bir kanıt

[80] Adem Balaban, "Muhammed İbni Hasan İbni Aliyy'il Hüseyin Tabirnamesi, (Metin, Sözlük, Dil İncelemesi)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul,2011, s.123; Özlem Çelebi, "Muhammed İbni Hasan İbni Aliyy'il Hüseyn'in Tabirnamesi Üzerine Dil Bilgisi Çalışması", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2017, ss.70-71; Selçuk Alan, "Mehmet Bin Hasan bin Ali El-Hüseyin Tabirnamesi (Metin- Sadeleştirme-Tıpkıbasım)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon,2019, s.74; Sümeyra Sönmez Açık, "Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Tabirname(İnceleme-Metin-Dizin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas,2009, s.89.
[81] Balaban, a.g.t., s.160.
[82] Alan, a.g.t., s.74.

olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.2. Domuz

İslâm dininin insanları maddi ve manevi olarak tüm zararlardan koruyabilmesi adına birtakım kurallar koyduğu belirtilmiştir. Bu kurallardan birinin de beslenme olduğu söylenebilir. İnsana zarar verebilecek kötü ve pis şeyler yasaklanıp haram kılınmış olup temiz, güzel ve faydalı olanlar helal kılınıp serbest bırakılmıştır. Bu yasak veyahut haram kılınan şeylerden biri ise domuzdur. Domuzun etinin haram kılınması *Kuran-ı Kerim'*de açık bir dil ile ifade edilmiştir*: "Allah size ancak ölüyü(leşi), kanı ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı"* şeklinde ifade edilmiştir.[83]

Domuzun her türlü pislik ve ölü hayvanları yemeye düşkün, obur, hantal olması hayvanlar arasında vücut temizliğini yapmayan neredeyse hemen hemen tek canlı niteliği taşıması dolayısıyla onu yiyen halklarda dahil olmak üzere bütün dünya dillerinde domuz kelimesi hakaret ifade eden cümleler içerisinde yer aldığı ifade edilebilir.[84]

İncelediğimiz tabirnameler içerisinde, domuz, tonuz veya hınzır şeklinde ifade edilmiştir. Rüyada domuz görmek pelid yani kötü bir insana işarettir. Domuz etinin yenmesi yine anlam olarak kötü sayılır. Bunun yanı sıra rüyada domuzun eti, kolu ve derisi haram mal anlamına gelmektedir. Domuz sütü ise kaygı ve keder ile bağdaştırılır. Eğer kişi rüyada domuzlara karşı yürürse bu kişinin dünyasının iyi ve hoş olacağı söylenir.[85]

Bir başka kaynakta ise kişinin kendisinin domuz olduğunu görmesi, bu insanın toplum içerisinde aşağı ve değersiz bir kimse olacağına işaret eder. Kendisini domuz olmuş bir şekilde gören kişinin inanıcının da bozulduğu ifade edilebilir. Farklı olarak da kişi domuzun üzerine binmişse bir devlete sahip olup, düşmanına karşı zafer kazanacağı söylenebilir.[86]

---

[83] Asaf Ataseven, Mehmet Şener, "Domuz", *DİA,* c.9, İstanbul, 1994, ss.507-509.
[84] Ataseven, Şener, a.g.md., s.508.
[85] Türüt, a.g.t., s.147.
[86] Aslıhan Büyükşekerci, "Şeyh Ali'ye Ait Bir Tabirname", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s.201.

Anlam olarak ele alındığında domuzun pis bir hayvan oluşu ve aynı zamanda ters, inatçı ve kötü düşünceli insanları ifade etmek için de kullanıldığını görmekteyiz. Tabirnamelere bakıldığında ise domuz çoğunlukla kötü anlamlar çağrıştırmaktadır. Bunlar ise haram mal, toplum içinde aşağı görülen bir kimse, kötü bir insan ve dini bozulan bir kişi olarak karşımıza çıkar.[87] Buradan da şu denilebilir ki domuz çağrışım olarak kötü uğursuz şeyler ile bağdaştırılmıştır. Bunun sebebini de hem yaşadığı alanın pis oluşuna hem de Müslümanlar için haram sayılmasına bağlayabiliriz.

2.1.1.3. Yılan

Yılan, uzun ömürlü olması, normal yollarla ölmemesi ve yenilenme gücü sayesinde insanların gözünde doğaüstü güçlere sahip bir varlık olarak algılanmıştır. Hızlı hareket edebilmesi ve bazı türlerinin zehirli olması da onu sinsi ve tehlikeli bir varlık olarak görülmesine sebep olmuştur. Yılanın gizemli yapısı ve karşıt anlayışlar hem yaşam ve kutsallık hem de ölüm ve kötülükle ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Bunlardan ayrı olarak yılanın şifa verici özelliklerinin de varlığı kültürler boyunca kabul edilmiştir. Özellikle Sümer, Mısır, Yunan ve Türk kültürlerinde şifa verici bir sembol olarak kullanılmıştır. İslâmiyet'te ise yılanın Hz. Mûsâ 'nın asası bağlamında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca yılan, sonsuzluk, ölümsüzlük ve yeniden doğuş sembolü olarak da kabul edilmiştir.[88]

Türk Dil Kurumu'na bakıldığında yılan ilk ve gerçek anlamı olarak; sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yerdegezen, uzun hayvan şeklinde açıklanmıştır, ikinci ve mecaz anlam olarak ise sinsi ve hain olarak belirtilmiştir. Yılan kelimesi, anlam itibariyle hep ürkütücü olmuştur. Bu kavram ölümün, nefretin, korkunun, öfkenin, öldürmenin, boğmanın ve uğursuzluğun simgesi olmuştur.[89]

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yılan genellikle olumsuz bir anlam taşımıştır ve düşmanlıkla bağdaştırılmıştır. Örneğin, evin içinde görülen yılan pek hayırlı sayılmamış, kişinin bir düşmanı olduğu düşünülmüştür. Yılanı evin içinde

[87] Türüt, a.g.t., s.147; Büyükşekerci, a.g.t., s.201.
[88] Salime Leyla Gürkan, "Yılan", *DİA,* c.43, İstanbul, 2013, ss.527-529.
[89] www.sozluk.gov.tr , (Erişim tarihi:23.12.2022).

görmek pek hayırlı değildir bu da o kişinin bir düşmana sahip olduğunu gösterir. Yılanı ezen kişi ise düşmanına karşı zafer kazanmış sayılır. Rüyada yılanın etini yiyen kişinin ise düşmanından bir mal alacağı şeklinde yorumlanmıştır.[90] Yılanın rengine göre de ona farklı vasıflar yüklenmiştir; beyaz veya büyük bir yılan gören kişi Müslüman bir düşmanı olduğunu düşünürken, siyah ya da kara bir yılan gören kişi kafir bir düşmanı olduğunu düşünmüştür.[91]

Rüyada yılan yağması o yılın düşmanlık ve husumet getireceği[92] anlamına gelmekte olup bakıldığında yine kötülükle bağdaştırılmıştır. Yılan boyutu fark etmeksizin rüyada düşman olarak anılıp bizlere olumsuz bir anlam çağrıştırmaktadır. Bunun yanı sıra haset ve kıskançlık eden bir kimseye de yorulmuştur. Normalde bu kadar olumsuz anlamlar yüklenen bir hayvanın öldürülmesi sonucuna bakıldığında iyi bir şeyler olması beklenirken tabirnameler bize bunun tam tersini söylemektedir. Eğer kişi rüyasında yılan öldürdüyse büyük bir düşmanı olduğundan emin olur, orta bir yılan öldürürse avratı yani eşinin vefat eder ve yılan küçükse de oğlunun vefat edeceği düşünülür.[93]

Yılan, insanların zihninde genellikle olumsuz bir imajla anılan bir canlıdır. Bu imajın kökeni, mitolojik ve kültürel bağlamlarda yılanın kötülük, kötü şans, hilekarlık, ölüm ve korku sembolü olarak görülmesinden kaynaklanabilir. Özellikle yılanların bazı türlerinin zehirli olması ve insanlar için gerçek bir tehlike oluşturması da bu olumsuz imajın pekişmesine neden olmuştur. Aslında bu bağlamda düşünüldüğünde olumsuz ifadelerle anılan yılanın tabirnameler içerisinde düşmanlık ya da iyi veya kötü olarak düşman anlamına gelmesi normaldir.

2.1.1.4. Yarasa

Yarasanın kötü ve uğursuz sayılmasının nedenlerine bakacak olursak, ilk olarak görüntüsü ile ilgili faktörleri saymak mümkündür. Yarasa, insanların genellikle korkutucu olarak algıladığı bir görünüme sahiptir. Aynı zamanda bu hayvanlar viranelerde, karanlık ve ürkütücü yerlerde yaşarlar. Bu nedenle yarasaların yaşam alanları ve görüntüsü insanlar arasında korku ve olumsuz duygular

[90] Balaban, a.g.t., s.113; Alan, a.g.t., s.29.
[91] Balaban, a.g.t., s.113; Türüt, a.g.t., s.148; Sönmez Açık, a.g.t., s.147; Büyükşekerci, a.g.t., s.201.
[92] Türüt, a.g.t., s.191.
[93] Kırmalı, a.g.t., s.221.

uyandırabilir. Bunun yanı sıra, yarasanın gece uçuşu yapan bir kuştur. Gece karanlığında uçarak sessiz bir şekilde insanlara yaklaşması da insanların kendilerini güvensiz hissetmelerine ve korkmalarına neden olabilir. Bu da yarasanın kötü bir imajının oluşmasına katkıda bulunabilir. Taradığımız kaynaklarda yarasanın uğursuz kabul edilmesi ile ilgili örnek ise bir kişinin rüyasında evine yarasa girdiğini görmesi ile evinin harap olacağı yıkılacağı ve başına kötü işler geleceği şeklindedir.[94] Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde, yarasanın kötü ve uğursuz sayılması oldukça anlaşılır bir hale gelmektedir.

2.1.1.5. Karga-Zağ-Gurab

Kargalar, görüntüleri ve sesleri nedeniyle genellikle uğursuz olarak kabul edilen yırtıcı kuşlardan biridir. Toplumda karga ile özdeşleştirilen olumsuz kavramlar, sembolik anlamları nedeniyle de tabirnameler içerisinde de karga olumsuzluklarla ilişkilendirilmiştir. Kargalar, fitne ve fesatın sembolü[95] olarak görülür ve rüyalarda karga ile karşılaşmak çoğunlukla uğursuz ve kötü sonuçlar doğurur. Karganın tutulması tutsaklık, derisinin yüzülmesi zarar[96], avlanması ise haram mal elde etmek[97] anlamlarına gelmektedir.

Rüyada görülen karga garip bir avrat olarak nitelendirilip ve karganın derisini soyma eylemiyle kişinin bir garip avratla evleneceği yorumu yapılır. Ayrıca kargaların havada çok sayıda görünmesi kötü şeylerin olmasına, felaketlerin yaşanmasına ve uğursuzluğa işaret eder.[98] Ancak tabirname içerisinde kargaların olumlu bir yönünün olduğundan da bahsedilmiştir. Bu olumlu kullanıma örnek olarak kargaların fazla ötmesinin hayırlı işlere işaret olduğu dile getirilebilir. Ötüşleri, barış, sefer, nikah gibi güzel olayların habercisi olarak da yorumlanır.[99]

Karganın görünüşünden ve sesinden dolayı fitne, fesat bir kimseye, kişinin başına uğursuz işlerin gelmesine ve karganın garip bir kadın olarak ele alınmasına yol açmıştır. Buna ek olarak da çok sayıda karganın öttüğünü duymak olumlu bir anlama yorulmuştur. Bu nedenle, kargaların sembolizminin karmaşık ve çeşitli

[94] Sönmez Açık, a.g.t., s.148.
[95] Balaban, a.g.t., s.180; Sönmez Açık, a.g.t., s. 128.
[96] Sönmez Açık, a. g. t, s.128.
[97] Eminoğlu, a.g.t., s.232.
[98] Kırmalı, a.g.t., s.218.
[99] Kırmalı, a.g.t., s.154.

olduğunu ifade edebiliriz. Karganın tabirname türü eserler içerisinde hem olumlu hem de olumsuz ve uğursuz anlamlarda kullanıldığını görebiliriz.

2.1.1.6. Sıçan

Tabirnamelerde sıçan, genellikle uğursuzluğu ve ölümü temsil eden bir sembol olarak kabul edilir. Özellikle sıçanın bir kimsenin evini deldiğinin görülmesi, kişinin ecelinin yaklaştığına dair bir işaret olarak yorumlanır.[100] Ayrıca sıçanı elinde tutan kişinin, belalı ve kafir bir eş ile evleneceği söylenir. Ancak sıçanın sembolizmi farklı şekillerde yorumlanmıştır. Örneğin bazı kültürlerde sıçanın öldürülmesi, kişinin hacca gitmek için uygun zamanın geldiğine dair bir işaret olarak kabul edilmektedir.[101]

2.1.1.7. Hümâ Kuşu

Hümâ, üstün özellikleriyle edebiyatta yer alan efsanevi bir kuştur. Hümâ kuşu cennet kuşu olarak adlandırılır ve görünmeyecek şekilde çok yükseklerde dinlenmeksizin sürekli uçup asla yere değmediği ifade edilir. Bazı Türk lehçelerinde kumay, Anadolu Türkçesi'nde hüma/huma şeklinde ifade edilen Farsça hümâ/hümây adındaki bu mitolojik kuş, İslâmiyet öncesi Türk inançları içinde de yer alan önemli motiflerden biridir. Hümâ kuşunun yaşadığı yer aklın alamayıp gözün göremeyeceği kadar yükseklerde tasavvur edilmiştir. Hümâ' yı diğer kuşlardan ayıran en önemli özellik ise cennet ve aynı zamanda devlet kuşu olmasıdır. Buradaki devlet kavramı ise hem iktidar hem de saadet ve ikbal anlamlarını içermektedir. Daima gökyüzünde yaşayan Hümâ yere bazen kırk arşın yaklaşır ve yaklaştığı zaman da gölgesi kimin üzerine düşerse yahut başına konarsa veya pislerse o kişinin hem hükümdar hem de çok zengin olacağı düşünülür.[102]

Tabirnameler içerisinde de Hümâ kuşunun gerçek anlamına paralel şekilde kullanıldığı görülür. Rüyasında Hümâ' yı gören bir kimse devlete sahip olup, hükümdarlık sürer ve emirleri dinlenen hükmü geçen bir kimse olur.[103] Bunların dışında kişi rüyasında Hümâ görürse veya Hümâ' yı yakalarsa şansı açılır ve bu ona

[100] Balaban, a.g.t., s.153.
[101] Çelebi a.g.t., s.80.
[102] Kurnaz, a.g.md., s.478.
[103] Serap Gündüz Tıraşcı, "Tabir-nâme (Dil Özellikleri-Metin-Dizin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,2011, s.209: Sönmez Açık, a.g.t., s.143: Türüt, a.g.t., s.209.

uğur getirir.[104] Hümâ kuşunun uğurlu sayılması, efsanevi bir kuş olması, cennet kuşu olarak anılması, hükümdarlık gibi büyük bir olayı müjdelemesine bağlanabilir.

2.1.1.8. Örümcek

Örümcek, Arapça "ankebût" şeklinde ifade edilen bir kavramdır. Bu hayvan genellikle gece avlanan, avını sabırla bekleyerek onu ağına düşürüp sımsıkı sararak kanının emen çok ayaklı ve çok gözlü bir canlıdır. İnsanlar örümceğin korkutucu görünümünden dolayı ondan çekinirler. Ancak İslâmiyet'te örümcek, Hz. Peygamber'in hayatındaki önemli bir olayla da öne çıkar. Hicret sırasında müşriklerin takibinden kurtulmak için Hz. Ebû Bekir'le girdikleri bir mağaranın ağzını örümceğin ağıyla kapatarak müşriklerin oradan uzaklaşmasını sağlaması, örümceğin İslâm tarihindeki önemini bizlere gösterir.[105]

Rüya içerisinde ise örümcek görmenin veyahut örümceği tutmanın dünya malına ve dünyaya dair şeylere önem göstermemeye ve yapılan iyi işlerin karşılığını ahirette görecek iyi bir kimseye karşılık geldiği, hayra ve uğura yorulduğu söylenerek aslında bahsettiğimiz örümcek anlatısına destekleyici bir tavır sergilenmiş olduğu ifade edilebilir. Yine burada bahsedilen bir başka anlatı ise örümceğin öldürülmesi ile alakalıdır, kişi rüyada örümceği öldürdüğünü görürse, bu yaptığının düşmanını öldürmekle eş değer olduğu söylenir.[106] Örümceği rüyada görülmesi hem hayra ve uğura yorulurken aynı zamanda bu varlığa olumsuzluk yani düşman sıfatı atfedildiği görmekteyiz.

2.1.1.9. Köpek

Köpek; insan için evcil bir dost, arkadaş olarak hayatımızın içerisinde yer alan bir canlıdır. Sıcakkanlılığı, sevimliliği ve bazı özel kabiliyetleriyle örneğin, av esnasında keskin koku duyma yetisiyle birlikte insanoğlunun yanında ve ona fazlaca yardımcı olan hayvanlardan birisidir.[107]

---

[104] Alan, a.g.t., s.113.
[105] Mustafa İsmet Uzun, "Ankebût", *DİA*, c.3, İstanbul, 1991, ss.213-214.
[106] Balaban, a.g.t., s.114.
[107] Ali Bardakoğlu, "Köpek", *DİA,* c.26, Ankara, 2002, ss.251-252.

Sözlük içerisine köpek çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen canlı olarak karşımıza çıkar. Mecazi ve ikinci bir anlam olarak da bir aşağılama ifadesi olarak kötü niyetlerle onursuz şekilde davranan kimse[108] şeklindedir.

Köpeğin yaladığı kabın yedi defa yıkanması gerektiği belirtilmiştir. Bu söylenenden hareketle köpeğin salyasının necis[109] olduğu, ağzını soktuğu kabın da necis kabul edildiği ifade edilir. Bundan dolayı köpeğin su içtiği kabın yedi kez yıkanması gerektiği görüşü yer alır. Genel anlamda bakıldığında köpeğin bakımının ve beslenmesinin de ihtiyaç halinde izin verildiği fakat evde beslenmesinin pek de hoş karşılanmadığı görülür.[110]

Kendisine birçok farklı anlam ve görev yüklenen bu canlı tabirname türündeki eserler içerisinde pek de iyi şekilde karşımıza çıkmaz. Rüyada bir köpeğin havlamasının kişiye yavuz yani kötü bir haber getireceği söylenmiş[111] olup bunun dışında eğer kişiyi dişi bir köpek ısırsa ya da giysisini yırtarsa fazlaca konuşan bir eşi olacağı belirtilmiştir.[112] Bakıldığında köpeğin havlamasının kötü uğursuz bir olay olması ve onun vahşi bir hayvan olarak nitelendirilmesiyle ilgili olabileceği gibi köpeğin kişiyi ısırması da olumsuz olarak görülmüştür.

2.1.1.10. Kaplan-Peleng

Kaplan, tabirnamelerde çoğunlukla düşmanlığa bel bağlamış ve bundan başka işlerle uğraşmayan bir kişiyle özdeşleştirilir. Kaplan, güçlü, cesur ve asil bir hayvan olarak da kabul edilir, ancak vahşi doğası nedeniyle genellikle tehlikeli olarak algılanır. Kaplanın diğer yırtıcı hayvanlar gibi, sadece avlanmak için yaşayan bir hayvan olduğu düşünülür. Her ne kadar kaplan güçlü ve asil bir hayvan olsa da vahşi, yırtıcı bir hayvan olmasından mütevellit kendisi ile düşman sıfatı özdeşleştirilmiştir.[113]

[108] www.sozluk.gov.tr , (Erişim tarihi: 08.01.2023).
[109] Dinen pis sayılan nesne. bkz. Salim Öğüt, "Taharet*", DİA,* c.39, İstanbul, 2010, ss.382-385.
[110] Bardakoğlu, a.g.md., s..251.
[111] Kırmalı, a.g.t., s.227.
[112] Kırmalı, a.g.t., s. 277.
[113] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.106.

Rüyada kişi bir kaplanla uğraşsa düşmanı ile uğraşmış gibi olur. Kaplanı yerse düşmanına karşı zafer kazanır. Farklı olarak da rüyada kaplan görülmesi veyahut kaplanın etinin, derisinin ve yağının yenmesiyle kişinin eline bir mal girmesi ve nimete kavuşması söz konusudur.[114] Bu da kaplana atfedilen onunla bağdaştırılan asalet ve güç gibi kavramlardan ötürü olabilir. Şunu dile getirebiliriz ki tabirnamelerde kaplan hem kötü ve uğursuz sayılmış düşmanlıkla bağdaştırılmış hem de olumlu kabul edilip kişinin mal sahibi bir kimse olacağı dile getirilmiştir.

2.1.1.11. Eşek

Hayvanların insanlar için bir besin kaynağı olmalarının yanı sıra, yerleşik hayata geçtiklerinde tarlalarını sürmek amacıyla kullandıkları bir yardımcı; göçebe yaşamda ise yük taşıyıcı ve savaşlarda binek olarak kullanıldığını görürüz. Konargöçer veya kırsalda yaşayan yerleşik halkın gündelik yaşamının vazgeçilmez unsurlarından biri olan eşek oldukça önemli bir yere sahiptir. Eşek kelimesini anlamsal olarak ele alırsak eğer eşek, atgillerden uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı, merkep, karakaçan olarak tanımlanır.[115] *Misalli Türkçe Sözlük*te ise bu anlamlar haricinde eşeğin, mecazi anlamda kullanılarak kaba, anlayışsız, terbiyesiz, inatçı kimse ve hakaret anlamı taşıyan bir hitap sözü olarak kullanıldığı görülür. Eşek genellikle gözlerinin güzelliği ile ön plana çıkmıştır. Eşekle ilgili bazı deyimler ve anlamları da şu şekildedir: Eşek başı; söz dinlemez, laftan anlamaz kafa; sözü dilenmeyen ve küçümsenen kimse. Eşek gibi: Çok kaba, hoyrat. Eşek kafalı; Aptal, anlayışsız, akılsız. Eşeklik: Kaba, anlayışsız davranma durumu gibi pek çok örneğin karşımıza çıktığını görürüz.[116] Tüm bu tanımlamalara bakıldığında eşeğin görünüş olarak hoş, şirin ancak huy olarak kaba saba, sözden anlamayan, anlayışsız ve inatçı özelliklerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Tabirname türündeki eserler içerisinde eşeğin kullanımına bakılırsa ilk olarak talih getiren güzel bir anlamda karşımıza çıkar. Her kim rüyasında bir eşek görürse şansın ondan yana olacağı ve bir devlete sahip olacağı söylenir. Bu da eşeğe yüce bir anlam atfedilmesine yol açmaktadır. Yine eşekten elde edilen eşek sütünün de rüyada görülmesi olumlu anlamıyla bütünleşerek kişinin mala sahip olacağını

[114] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.118.
[115] https://sozluk.gov.tr/, ET: 04.12.2022.
[116] İlhan Ayverdi, *Misalli Türkçe Sözlük*, Kubbehaltı Lugatı, İstanbul:2020, s.355.

müjdelemektedir.[117]

Eşek burada uğurlu bir varlık kabul edildiğinden dolayı da eşeği öldürmek kişinin başına kötü işlerin geleceğinin haberini vermektedir. Ayrıca bir kimse eşekten düşşe bu da onun ecelinin yakın olduğuna veyahut yine olumsuz olarak fakir duruma düşeceğine işaret eder.[118] Farklı olarak da kişiyi rüyasında eşeğin tepmesi kişiye saygı gösterileceği anlamına gelmektedir.[119]

Buradan bir çıkarıma varacak olursak da toplum içerisinde binek ve taşıma hayvanı olarak insanlara yardımcı olan eşeğe rüya tabirnamelerinde uğurlu bir sıfat yüklendiği onu rüyasında gören kimsenin güzel şeylerle karşılaşacağı ifade edilebilir. Gözlerinin güzelliği ile dikkatleri üzerine çeken eşek tabirname türü eserler içinde de olumlu bir şekilde kullanılmıştır.

2.1.2. Gökyüzü Cisimleri, Gök, Yer Ve Hava Olayları

2.1.2.1. Yıldızlar

Yıldızlar gökyüzünde enerji üreten ve ışık saçan nesnelerdir. Yıldız Arapça ’da necm ya da çoğulu nücum veya kevkeb, Farsça ’da sitare ve ahter olarak geçer. Yıldızlar, her kültürde din içerisinde, edebiyatta ya da mitoloji gibi alanlarda önemli bir yer tutar. Eski toplumlar gökyüzüne Tanrısal bir anlam yükleyerek burada gerçekleşen olayları tanrının hareketleri şeklinde yorumlamışlardır.[120] Yıldızların durdukları konumlar ve gezegenlerin hareketlerinin dünyadaki olayları etkilediğine inanılmıştır. Ek olarak da yıldızların hareket ve konumlarına göre hava tahmini yapıldığı belirtilmiştir.[121]

Yıldızlar eğer rüyada bir araya gelmiş toplanmış şekilde görülürse aydınlık ve ışık anlamına gelir bu da iyiye işaret eder. Ama eğer yıldızlar parça parça olmuşsa veya sarsılırsa bu durum kötüye yorulur. Bunun görülmesi sonucunda ilim sahibi olan kimseler ölür.[122] Bir kimse yıldızları yere düşmüş görürse de bunu gören kişinin yaşadığı yerdeki halk helak olur, malları elinden alınır ve başlarına uğursuzluklar ve

[117] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.106.
[118] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.115.
[119] Çelebi, a.g.t., s.72.
[120] Yavuz Unat, “Yıldız”, *DİA*, c.43, İstanbul, 2013, ss.534-538.
[121] Unat, a.g.md., s.535.
[122] Eminoğlu, a.g.t., s.165; Balaban, a.g.t., s.144.

belalar gelir.[123]

2.1.2.2. Ay Ve Güneş Tutulması

Gökyüzü olayları eski dönemlerde insanlar tarafından, korkulan ve uğursuz kabul edilen olaylar olmuşlardır. Bunları korkutucu kabul etmelerinin sebebi ise Tanrının onları cezalandırdığını düşünmelerinden ötürüdür denebilir. Astronomi bilgisinin zayıf olduğu dönemlerde ay ve güneş tutulmasının önemli bir kimsenin veya hükümdarın doğum veya ölümüne işaret sayılması aslında bu olaylara uğur ve uğursuzluk atfedildiğini bizlere gösterir. Buna örnek olarak da Cahiliye döneminde Arap toplumu içerisinde güneş tutulmasının mühim bir zatın ölümünden dolayı meydana geldiği düşünülmüştür ve 632 yılında Hz. Peygamberin oğlu İbrâhim vefat ettiğinde güneş tutulması olmasından dolayı insanlar bu iki olayı ilişkilendirmiştir.[124]

Rüyada güneş tutulmasına baktığımızda, bunu gören kimsenin yaşadığı şehrin yöneticisinin başına bir felaket gelir[125], ayı tutulmuş görse o da kötü ve uğursuz[126] kabul edilir. Bir başka tabirname içerisinde ise güneş ile ayın hareket ettiği görülürse bu hareketliliği gören olursa doğru yoldan ayrılmaların ve fenalıkların gerçekleşeceği[127] söylenir. Ahmed-i Dâi' nin (ö. 1421'den sonra) *Ta'bir-nâme* adlı eseri içerisinde de ay tutulması ile ilgili "*Eğer ay güneş ve yıldızları tutarsa kötüye işarettir ve rüyasında bunu gören bir kimse kısa zamanda helak olur",* denilmiştir.[128]

Ay, genel olarak tabirnamelerde olumlu anlamlarla ilişkilendirilir. Ayın nurlu görülmesi, adaletli ve halkına iyi davranan bir lider olacağına işaret eder.[129] Ancak ay tutulması gibi doğa olayları, genellikle kötü şans ve uğursuzlukla ilişkilendirilir. Güneş de ay gibi, olumlu anlamlarla ilişkilendirilir. Güneş, hayatımızın merkezi ısı ve ışık kaynağıdır. Rüya içinde güneş görmek, kişinin güçlü, ulu ve makam sahibi olacağına işaret eder.[130] Ancak güneş tutulması gibi olaylar, uğursuzluk ve kötü şansla bağdaştırılır. Güneş ve ay genel anlam itibariyle güzellik, iyilik, güç gibi

[123] Eminoğlu, a.g.t., s.167.
[124] M. Kâmil Yaşaroğlu "Küsûf", *DİA,* c.26, Ankara, 2002, ss.576-577.
[125] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.85.
[126] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.85; Sönmez Açık, a.g.t., s.74; Balaban, a.g.t., s.100.
[127] Alan, a.g.t., s.84.
[128]Erkan Demir, "Ahmed-i Dâi, Ta'bir-nâme(100B-208B) Giriş-Çeviri Yazılı Metin-İndeks-Tıpkıbasım", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2004, s. 32.
[129] Balaban, a.g.t., s.100.
[130] Büyükşekerci, a.g.t., s.165.

olumlu kavramlara tekabül etse de bu iki cismin tutulması çoğunlukla kötü bir olay olarak görülüp onlara uğursuzluk atfedildiği söylenebilir.

2.1.2.3. Deprem (Yer Deprenmek)

Deprem, yer sarsıntısı, zelzele gibi isimlerle ifade edilmektedir. Zelzele, kelime anlamı olarak da bir şeyi şiddetli biçimde sarsmak, vurmak anlamlarına gelir. Deprem yer kabuğunda meydana gelen enerjinin aniden boşalması sonucu ortaya çıkan sarsıntıdır. Dilimizde zelzele yerine deprem kelimesi daha yaygın biçimde kullanılmaktadır. Doğal afetler insanlık tarihinde sık sık yaşanmış ve pek çok medeniyeti etkisi altına almıştır. Zelzele ve bu türevdeki sözcükler *Kur'an-ı Kerim* içerisinde birçok ayette geçmektedir. Deprem kavramı kıyametin kopuşu esnasındaki yer sarsıntısını anlatmak için, Hz. Peygamber ve onun yanındakilerin dinleri olan İslâmiyet uğruna çektikleri sıkıntıları ifade ederken ve günahkâr olan kavimlerin, toplulukların yaşadığı helak eden yer sarsıntılarını anlatmak üzere de kullanılmıştır.[131] İslâmi gelenek içerisinde depremlerin Allah'ın koyduğu kanunlar doğrultusunda olduğuna inanılmış ve buna paralel olarak da Hz. Peygamber depremin ilahi bir ikaz olduğunu ifade ederek, fırtına, gök gürültüsü, deprem gibi yaşanan afetler sonrasında Allah'a dua edilmesini tavsiye etmiştir.[132]

Rüya tabirnamelerine göre, deprem sembolü, sıkıntı, zorluk ve kaos gibi durumları ifade eder.[133] Rüyada deprem gören kişi, çevresindeki kişilerin ve toplumun yaşadığı sıkıntılar ve problemler hakkında endişe duyabilir. Ayrıca rüyada kendi yaşadığı yerde deprem olması, kişinin kavmi için gam ve kederin hâkim olması, hayatında önemli değişiklikler ve zorluklarla karşılaşıp üzülmesi gibi anlamlara da gelebilir.[134]

Deprem kıyamet habercisi ve bir kavme helak geleceğini düşündürmesinden dolayı korkulan bir hadise olmuştur. Tabirnameler içinde de bu düşünceye paralel şekilde yorumlandığı söylenebilir.

[131] Nuh Arslantaş, "Zelzele", *DİA*, c.44, İstanbul, 2013, ss.227-231.
[132] Arslantaş, a.g.md., s.230.
[133] Alan, a.g.t., s.84; Çelebi, a.g.t., s.77.
[134] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.102.

2.1.2.4. Gök Gürlemesi-Yıldırım

Hava olayları insanlar için tarih boyunca önemli bir kaygı kaynağı olmuştur. Gök gürültüsü, kararan hava ve şimşek çakması gibi belirtiler önceleri korkutucu ve uğursuz bir anlam ifade ettiği söylenebilir. Örneğin, kişinin bulunduğu şehirde fitne-fesatın ve kıtlık-kuraklığın olacağı düşünülür.[135] Ayrıca, *Müşkil-Güşâ* adlı eserde yıldırımın şöhretinin helak etmek olduğu[136] belirtilerek bu olayın ölüme sebebiyet verebileceği de vurgulanmıştır.

2.1.3. Diğer Uğur-Uğursuzluk Örnekleri

2.1.3.1. Saçı Saçmak

Saçı saçma geleneği geçmişten günümüze süregelen bir kavram olarak karşımıza çıkar. Saçı, düğünlerde gelin ve damadın başından aşağıya saçılan şeker, arpa ve para benzeri şeylerdir.[137] Bu gelenek evlenme törenlerinde hem gelin hem de damadın üzerine bu bahsettiğimiz nesnelerin atılmasıyla gerçekleşir. Bu işlem düğün töreninde, gelin indirme anında ve düğün esnasında uygulanabilmektedir. Bu saçılan nesnelerin evlenen kişilere ve onların evliliklerine bereket ve uğur getireceği düşünülür. Zaman içerisinde bu adet sevinç gösterilerinde de yürürlükte olur. Tabirnameler içerisinde ise saçı saçılması olumsuz şekilde kullanılmıştır. Badem, şeker veya akçe gibi nesneleri rüyada saçı olarak saçıldığını görmek düşmanlıktır, helak olarak düşünülür. Ayrıca çirkin, kötü ve günah sayılır.[138] Ancak kişi rüyada gül suyu saçsa bu dostlarından yardım ve iyilik göreceğine delalet eder.[139] Yani bu kavramın hem olumlu hem de olumsuz şekilde kullanıldığını söylenilebilir.

2.1.3.2. Cehennem

Cehennem, derin kuyu, uğursuz ve hayırlı olmayan gibi anlamlara gelir. Cehennem; yıkım, felaket ve uğursuzluğun sembolüdür. Günahkarların kötülüklerinin, günahlarının karşılığının verileceği ve azap çekeceği yer olarak

[135] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.85; Büyükşekerci, a.g.t., s.68; Balaban, a.g.t., ss.190,202.
[136] Eminoğlu, a.g.t., s.174.
[137] www.sozluk.gov.tr , (Erişim tarihi:15.01.2023).
[138] Türüt, a.g.t., s.88.
[139] Balaban, a.g.t., s.187; Türüt, a.g.t., s.87; Çelebi, a.g.t., s.90; Sönmez Açık, a.g.t., s.133.

bilinir. Ahiret inanıcına inanılan toplumların pek çoğunda bu kavram bilinmektedir.[140]

Tabirname türü eserlerde bu kavram cehennem ya da tamu olarak karşımıza çıkar. Cehennem kavramı şom yani uğursuz işlerin olacağına ve acı çekileceğine işarettir. Eğer kişi rüyada cehenneme girdiğini görürse Allah'ın hışmına uğrar.[141] Aynı zamanda rüyada cehennemi görmek kaygıya ve kedere karşılık gelmektedir.[142]

2.1.3.3. Viran-Harabe

Virane yerler korkutucu yerler olarak görülür. İncelediğimiz tabirname türü eserlerde karga ve baykuş örnekleri üzerinden bakacak olursak onların uğursuz kabul edilmelerinin bir sebebi de harap olan yerleri mesken edinmeleridir. Uğursuzlukla ilişkilendirilen viranenin rüyada görülmesi kötüdür.[143] Bir kişi evini yıkılmış ve harabeye dönmüş şekilde görse başına belalar gelir.[144]

2.1.3.4. Ağlamak

Ağlamak, insanın duygusal hayatında sıkça yer alan bir eylemdir. Rüyada ağlamanın da birçok anlama sahip olduğu söylenebilir. Rüyada bir kişi ağladığını görürse mutlu olur ve bu durum uğurlu sayılır. Eğer kişi rüyasında hüzünlü bir şekilde ağladığını görürse, hayatında güzel gelişmeler olabilir. Sessizce ağladığını gören kimse ise refaha kavuşur. Ancak kişi yüksek sesle ağladığını görürse, sorunların ve sıkıntıların artacağı anlamına gelir. Eğer rüyada ağlama nedeni Allah korkusundan kaynaklanıyorsa, bu kişi Allah'a yakınlaşabilir ve ahirette de güvende olabilir. Ancak ağlama sırasında kişi inlediğini görürse gördüğü yerde uğursuzluklar yaşanabilir.[145] Ayrıca rüyada bir kadınla ağlamak, kişinin başına belalar geleceğini ifade eder. [146]

[140] Ömer Faruk Karaman, "Cehennem", *DİA*, c.7, İstanbul, 1993, s.225.
[141] Çelebi, a.g.t., s.73; Alan, a.g.t., s.78.
[142] Demir, a.g.t., s.27.
[143] Demir, a.g.t., s.78.
[144] Büyükşekerci, a.g.t., s.169-170; Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s.102.
[145] Alan, a.g.t., s.63; Sönmez Açık, a.g.t., s.76; Gedizli, a.g.t., s.63.
[146] Sönmez Açık, a.g.t., s.152.

2.1.3.5. Günler

Düşenbe günü, pazartesi gününe denk gelir ve bugün rüya gören kişiler sefere çıksa muzaffer olurlar. Eğer bir kişi bugün bir rüya görürse, bu onun selamet ve saadet bulacağına işaret eder. Dolayısıyla, düşenbe günü mübarek bir gün olarak kabul edilir.[147]

Şeşenbe günü, salı günüdür ve "kan günü" olarak da adlandırılır. Bugün içinde kan aldırmak ve hacamat yaptırmak iyidir ve önerilir. Ancak, şeşenbe günü gam ve kederi de temsil eder. Bir kişi şeşenbe günü ya da gecesi savaş görebilir, çünkü bugün kan dökülecek bir gün olarak kabul edilir. Ayrıca şeşenbe günü sultanlara yakın olmak, kişilere fayda sağlayabilir. Bu durum, sultanların koruması altında olmanın insanlara güvenliği ve korunmayı sağladığı inancından kaynaklanır.[148]

Çiharşenbe, çarşamba günüdür ve inanışa göre nahstır yani uğursuz kabul edilir. Çünkü Allah'ın Nûh ve Semûd kavimlerini helak ettiği gün olarak bilinir. Bu nedenle çiharşenbe günü rüya görmek kişiye bir hayır getirmez ve uğursuz kabul edilir. Ancak çarşamba günü düşmanlara karşı uğursuzluğu temsil ederken, dostlara karşı olumlu ve iyi kabul edilir. Dolayısıyla çarşamba günü, dostlarla arasını düzeltmek veya onlarla ilişkilerini güçlendirmek isteyen insanlar için bir fırsat olabilir. Bugünün uğursuzluğunu unutmamak, dikkatli olmak ve riskli durumlardan kaçınmak önemlidir.[149]

Pençşenbe günü, mübarek bir gündür ve inanışa göre insanların bugün gördükleri rüyalar, onlara bereket ve fayda getirir. Eğer bir kişi bugün rüya görürse sultan olur veya mal bulur. Bu rüya kişinin hayatında bereketli bir dönemin başlangıcına işarettir. Ayrıca, bugün görülen rüyaların anlamlarını öğrenmek de faydalıdır. Sa' dlık, hayır ve bereketin sembolüdür. İnsanlar için güzel fırsatların kapısını açabilir. Bu nedenle, pençşenbe günü rüya görmenin anlamını öğrenmek, insanlara ileride karşılaşabilecekleri fırsatlar konusunda ipuçları sağlayabilir.[150]

[147] Kırmalı, a.g.t., s.174.
[148] Eminoğlu, a.g.t., s.128.
[149] Kırmalı, a.g.t., s.174; Türüt, a.g.t., s.206.
[150] Kırmalı, a.g.t., s.174; Türüt, a.g.t., s.206.

Cuma günü, mübarek bir gün olarak kabul edilir ve kişinin rüyasında bugünü görmesi güzeldir. Bu rüya, bereketli, muhterem ve yüksek mevkilere işaret eder. Cuma günü, Allah'ın rahmeti ve mağfiretiyle doludur ve bu nedenle kişinin rüyasında cuma gününü görmesi, hayatında olumlu gelişmelerin yaşanacağına işaret eder. Bu rüyayla, kişinin sosyal hayatında başarılı olacağı ve saygın bir konuma sahip olacağı da söylenebilir.[151]

Şenbe günü, cumartesi günüdür ve inanışa göre bugün rüya görmek iyi sayılır. Bugün rüya gören insanlara hayır ve bereket gelir. Şenbe günü rüya görmek ve rüyanın anlamını öğrenmek uğurlu kabul edilir. Bu uğurlu durumda, kişiye hayır ve bereket gelip ve ona güzel kapılar açılabilir.[152] Dolayısıyla şenbe günü rüya görmek, insanlara gelecekteki fırsatlar hakkında ipuçları verebilir ve hayatlarına olumlu yönde katkı sağlayabilir.

Yekşenbe olarak bilinen pazar günü hayırlı günlerden biridir. Bunun sebebi Allah u Teala'nın bugün yerleri ve gökleri yani evreni yaratmış olmasıdır.[153] Bugün düş gören kişilerin mutluluk ve başarıya kavuşur. Yekşenbe günü görülen rüyaların kişilere isteklerini gerçekleştirme fırsatı sunduğu ve hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olduğu düşünülür.[154]

2.1.3.6. Su

Hayat için olmazsa olmaz dediklerimizin arasında gelen şeylerden birisi de sudur. Su; hayat, bolluk, bereket, duruluk ve sonsuzluk gibi pek çok anlama gelmektedir. Tabirnameler içerisinde suya baktığımızda ise suyla ilgili çoğunlukla olumlama yapılmıştır bu da suya verilen önem ve kutsallığa bağlanabilir. Rüyada su görmek, genellikle hayatla ilgili birçok farklı sembolik anlama sahiptir. Su, hükümdarın devleti ve saadetidir. Rüyada görülen suyun durumu da farklı anlamlara sahip olabilir. Temiz ve tatlı su görmek, genellikle kişinin hayatta nimetlere kavuşacağının işaretidir. Bu rüya, uzun ve sağlıklı bir yaşam sürüleceğini de göstermektedir.[155]

[151] Balaban, a.g.t., s.185; Çelebi, a.g.t., s.90; Alan, a.g.t., s.106.
[152] Türüt, a.g.t., s.206.
[153] Eminoğlu, a.g.t., s.128.
[154] Alan, a.g.t., s.106; Çelebi, a.g.t., s.90.
[155] Sönmez Açık, a.g.t., s.116; Büyükşekerci, a.g.t., s.167.

Bir kadehte bulanık su görmek, genellikle çileli ve zor bir döneme girileceğine, sıkıntılar ve zorluklar yaşanacağına bir işarettir. Irmaktan kadehle su içmek, huzurlu ve sağlıklı bir yaşam sürüleceğini gösterir. Aynı zamanda bu rüya, mutlu bir geleceğe de işaret eder. Acı su görmek, genellikle hastalık veya başka sıkıntıların habercisi olup zor bir dönem geçirileceğinin bir işaretidir. Bulanık su görmek, belirsizlik, karışıklık ve gelecekte olacak sıkıntılar şeklinde yorumlanır. Susuz kalmak, genellikle ve geçim zorluğu ve maddi kayıplara karşılık gelir. Aynı zaman haksız yollarla kazanılan mala ve gelecekte yaşanılacak sıkıntılara da yorulur. Soğuk su görmek ise genellikle hayattaki bir tür zorluğa veya kayıp yaşamaya, gelecekte de üzüntü ve endişe duyulacağına işaret eder.[156]

Rüyada suya batan bir kişinin görmesi, zenginlik ve bolluk anlamına gelir. Çay görmek, hacca gitmek anlamına gelirken, ırmak görmek uzun bir ömür demektir. Havza görmek ise bilgi ve alim olmakla ilişkilidir. Deniz görmek ya da denizden bir nesne almak, ululuk ve murada erişmektir.[157]

Tabirname türü eserler içerisinde su berrak ve temiz ise sağlıklı yaşam, iyilik, mal ve saadet anlamlarına gelirken[158], rüyada görülen su acı ve bulanıksa bu haram mal, sıkıntı ve hastalık anlamına gelir.[159]

2.1.3.7. Zeytin

Eski çağlardan bu yana bilenen zeytin tabirname türündeki eserler içerisinde de yer eden bir bitkidir ve rüyalarda görülmesi genellikle hayırlı yorumlanır. Zeytin ağacı görmek mübarekliğe işaret eder[160] ve kişiye mutluluk ve rahatlık getirir.[161] Ayrıca rüyada zeytin görmek mal ve nimetlere sahip olunacağını gösterir ve zeytin yemek ise sağlık ve esenliğe delalet etmektedir.[162] Zeytinyağı da zeytinle bağlantılı olarak bereket ve hayır anlamları taşır ve rüyada zeytinyağı yaptığını ya da yediğini gören kişi de mal sahibi olabilir.[163] Rüya tabirlerinde zeytin ve zeytinyağı, olumlu anlamlar taşıyan önemli sembollerdendir.

[156] Alan, a.g.t., s.89; Çelebi, a.g.t., s.79; Türüt, a.g.t., s.78; Balaban, a.g.t., s.161.
[157] Gündüz Tıraşcı, a.g.t., s. 85.
[158] Sönmez Açık, a.g.t., s.116; Büyükşekerci, a.g.t., s.167.
[159] Alan, a.g.t., s.89; Çelebi, a.g.t., s.79; Türüt, a.g.t., s.78; Balaban, a.g.t., s.161.
[160] Türüt, a.g.t., s.103; Eminoğlu, a.g.t., s.207.
[161] Alan, a.g.t., s.39; Çelebi, a.g.t., s.78; Gündüz Tıraşçı, a.g.t., s. 104.
[162] Sönmez Açık, a.g.t., s.106; Alan, a.g.t., s.87.
[163] Eminoğlu, a.g.t., s.207; Sönmez Açık, a.g.t., s.106; Alan, a.g.t., s.87.

2.2. ANSİKLOPEDİK ESERLERDE UĞUR-UĞURSUZLUK

Ansiklopedi türündeki eserler, çeşitli alanlardan bilgi edinmek isteyenler için önemli bir kaynak olarak kabul edilirler. Bu eserler, genellikle belirli bir konu, kavram veya kişi hakkında ayrıntılı bilgi içerirler ve alfabetik bir düzene sahiptirler. Ansiklopedi kelimesi, Eski Yunan ve Roma'da toplumsal hayata katılmadan önce öğrenilmesi gereken bilgileri ifade ederken, günümüzde ise genel olarak bir bilgi kapsayan daire olarak anlaşılmaktadır. Ansiklopedi türündeki eserler, konularına, kapsamlarına, düzenleniş biçimlerine veya hedef okuyucu kitlesine göre farklı kategorilere ayrılmaktadır.[164]

2.2.1. Gökyüzü Cisimleri

2.2.1.1. Merih

Merih ya da diğer adıyla Mirrih, beşinci gökte yer alır. Nahs-ı Asgar olarak da ifade edilir, bu da "en küçük uğursuz yıldız" anlamına gelir. Astrolojik olarak Merih'in tabiatı hızlı ve hareketlidir. Ayrıca sıcak ve kuru bir karaktere sahiptir. Bu özellikleri, insan hayatında çeşitli etkilere sahip olduğu düşünülür.[165]

Ancak, Merih'in uğursuz olarak kabul edilmesinin sebebi, eski zamanlarda astrologların bu gezegeni, kattal yani çok öldüren, katleden ve aynı zamanda tahrip eden bir güç olarak değerlendirmesi olabilir. Bu sebeple, cellatlar, yol kesiciler ve fesat iş yapanlar gibi sert ve kötü karakterli insanlarla ilişkilendirilmiştir.[166]

2.2.1.2. Zuhal

Zuhal yıldızı Nahs u Ekber yani en büyük uğursuz yıldız olarak ifade edilmiştir. Bu yıldızın etkileri, kuru ve soğuk hava ile özdeşleştirilir.[167] Burada diğer incelediğimiz eserlerden farklı olarak Zuhal yıldızının iki yönlü olarak anlatıldığından bahsedilebilir. Zuhal için hem sa'd hem de nahs denilmiştir. Bu yıldız hem erkek hem de dişi hem gece hem de gündüz yıldızı olarak da ifade

[164] Ayhan Aykut, "Ansiklopedi*", DİA*, c.3, İstanbul, 1991, ss.217-227.
[165] Toprak, a.g.t., s.54.
[166] Sarıkaya, a.g.t., s.77; Engin Yılmaz,"Acaibü'l-Mahlukat, I. Cilt, (İmla ve Ses Bilgisi-Metnin Transkripsiyonu) (1-200. Varaklar Arası)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1998, s.158.
s. 158.
[167] Sarıkaya, a.g.t., s.77; Yılmaz, a.g.t., s. 158; Toprak, a.g.t., s.54.

edilmiştir.[168] Zuhal yıldızının hem erkek hem de dişi bir yıldız olarak tanımlanması ve hem gece hem de gündüz yıldızı olarak tanımlanması, onun doğasındaki karmaşıklığı yansıtmaktadır diyebiliriz.

2.2.1.3. Müşteri

Müşteri yıldızı, Sad-ı Ekber yani en büyük uğurlu yıldız olarak bilinmektedir. Doğası gereği sıcak ve yumuşak huylu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca karar verme konusunda etkinliği ve sakinliği ile de dikkat çekmektedir.[169]Altıncı felekte yer alan bu yıldızın uğurlu olarak anılmasında, Türkistan'daki bazı kafirlerin ona Tanrısal bir anlam yüklemesi de etkili olmuş olabilir.[170]O dönem içerisinde insanların gökyüzünü anlamlandıramamaları ve eksik bilgiye sahip oluşlarından ötürü Müşteri yıldızını bir Tanrı olarak görmüşler ve ona yüce bir misyon yüklemelerinden dolayı da uğur olarak saymış olabilirler.

2.2.1.4. Zühre

Zühre yıldızı, Venüs olarak bilinir. Sad-ı Asgar yani küçük uğurlu yıldız olarak da anılır. Bu yıldız üçüncü felekte yer almaktadır. Zühre'nin özellikleri arasında süs, elbiseler ve güzel kadınlar gibi unsurlar yer alır. Halk arasında genellikle olumlu olarak özellikleriyle ön plana çıkmıştır.[171] Bundan dolayı da Belkıs kalesindeki bir kişi iyiliği, güzelliği ve hoşluğu ile bağlantılı olarak Zühretü' d-dünya olarak anılır.[172] Bunun sebebi de Zühre'nin süs, hoş görüntü ve iyilikle bağlantılı oluşudur.

2.2.2. Hayvanlar

2.2.2.1. Baykuş

Baykuşlar gözleri az gördüğünden dolayı gündüzleri yuvalarında otururlar ve geceleri uçup gezerler. Yılanlar ve benzeri canavarlardan kaçarlar ve harabe ve virane yerler onların sevdikleri yerlerdir ve bu yerleri kendilerine imaret ederler.[173]

---

[168] Osman Göl, "Ali Bin Abdurrahman Acaibü'l-Mahlukat (1.-35. Varak)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008, s. 52.
[169] Yılmaz, a.g.t., s. 158; Toprak, a.g.t., s.54.
[170] Sarıkaya, a.g.t., s.78.
[171] Sarıkaya, a.g.t., s.79; Yılmaz, a.g.t., s.158.
[172] Sarıkaya, a.g.t., s.148.
[173]Şadiye Erdem, "Yazıcıoğlu Ahmed Bican Acaibül Mahlukat ve Garaibü'l Mevcudat (v.10a-79b)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2018, s. 94.

Baykuşların ansiklopedik eserler içinde uğursuz olarak ifade edildiğini görürüz. Buna örnek olarak Umman halkından bir kişi gece rüyasında bir baykuşun geldiğini görür ve sonrasında bir haberin gelmesiyle birlikte rüyasında gördüğü kuşun ismini zikrettiği Abdülmelik adlı kişinin öldüğü anlatılır.[174]

Burada rüyada baykuşu görüp hemen ardından adamın ölüm haberi alması da bu kuşa kötü bir vasıf yüklüyor ve uğursuz sayılıyor. Aslında olaylara bakışımız ya da onları değerlendirişimiz başımıza gelen olaylardan anlam çıkarmamızla ilintilidir, diyebiliriz. Çünkü burada baykuş değil de farklı bir hayvan görseydi, olumsuz vasıf ona yüklenecekti. Baykuşun uğursuzluğu ise geceleri uçması, görüntüsü ve sesi, aynı zamanda da viranelerde yaşayışına da bağlanmaktadır.

2.2.2.2. Domuz

Domuz, hınzır ya da tonuz yaygın bir şekilde kötü bir canavar olarak tasvir edilir ve çirkin, zararlı ve aşağılık olarak nitelendirilir. Bazı toplumlar, domuzun şerrindense ondan daha az zararlı olarak aslanı tercih ederler.[175] Domuzun çamurda yaşaması, onun pis sayılmasına sebep olmuştur. Domuz, adı kötüye çıkmış ve uğursuz olarak kabul edilen bir hayvandır. Bu durum, Allah'ın bir topluluğu cezalandırmak için onları domuza dönüştürmesiyle ilintili olabilir.[176]

Bu söylenen de aslında domuzun olumsuz bir öğe olduğunu bizlere kanıtlar niteliktedir. Domuz kötü, müsrif, çirkin sayılmış ve bu vasıflarından dolayı da toplum tarafından ona iyi bir gözle bakılmamıştır.

2.2.2.3. Sıçan

Sıçan yani fare dediğimiz hayvan, ansiklopedik eserlerde şom, uğursuz bir hayvan olarak tasvir edilmiştir. Bu algının nedeni, farelerin pislikleri ve ölü hayvanları yemesidir.[177] Dolayısıyla, sıçanların kötü bir imajı vardır. Ve hatta sıçan hakkında sıçandan başka şom ve pislik bir hayvan olmadığı belirtilmiştir. Bu da yukarıda bahsettiğimiz gibi bütün leşleri yemesine bağlanabilir. Sıçan bütün pislik ve

[174] Gedizli, a.g.t., s.226.
[175] Gedizli, a.g.t., s.263; Sarıkaya, a.g.t., s.336.
[176] Gedizli, a.g.t., s.264.
[177] Sarıkaya, a.g.t., ss.230-231.

leşleri yer ancak fareyi hiçbir hayvanın yemediği söylenebilir.[178]

2.2.2.4. Yarasa

Yarasa, halk arasında huffaş olarak da bilinir. Genellikle güneş battıktan sonra faaliyet gösterir ve geceleri uçar.[179] Gözleri baykuşa benzer şekilde zayıftır ve güneş ışığına karşı hassastır, bu nedenle yalnızca gece avlanır ve gündüzleri yuvasında dinlenir. Yüzü ve ağzı sıçana benzeyen yarasanın kanatları ise tüysüz bir deriden oluşur. Bu görüntüsü ve geceleri dışarıya çıkması nedeniyle, halk arasında pek de olumlu bir imajı yoktur. Ansiklopedi türü eserler içinde yarasa, güneş ışığını sevmemesi ve gözlerinin hassasiyeti nedeniyle gündüzleri aktif olmadığı şeklinde anlatılır.[180] Yarasanın olumsuz imajı, hem kendi görüntüsünden ve yaşam tarzından, hem de uğursuz kabul edilen baykuş ve sıçan gibi benzer özelliklere sahip olmasından kaynaklanabilir. Daha öncesinde tabirname türündeki eserlerde gördüğümüz gibi ansiklopediler de aynı yaklaşımın olduğunu ifade edebiliriz.

2.2.2.5. Horoz

Horoz veya hurus, özellikle güçlü ve yüksek sesiyle dikkat çeken bir hayvandır. Ansiklopedilerde, tavus kuşuna göre daha yararlı ve sevimli bir hayvan olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple de uğurlu kabul edilmektedir. Ancak, eğer bir evde ak horoz öldürülürse, bu durumun eve bela ve talihsizlik getireceğine inanılmaktadır.[181] Horoz, iyilik ve şans sembolü olarak görüldüğünden, ona zarar vermenin kişiye de olumsuz etkileri olacağı ve uğursuzluk getireceği düşünülmüştür, diyebiliriz.

2.2.2.6. Peleng-Kaplan

Kaplan olarak bilinen hayvan, peleng ya da nemür olarak da anılmaktadır. Kibirli ve kötü huylu bir yırtıcı olarak kabul edilir ve ansiklopedi türü eserler içerisinde şom yani uğursuz hayvanlar arasında yer almaktadır. Kaplan denilen bu hayvan insanların gölgesinden korktuğu için saldırgan davranabilir ve sıçrayarak onların üstüne atlayarak onlara zarar verebilir. Tüm diğer canavarlar kaplandan

[178] Gedizli, a.g.t., s.268.
[179] Sarıkaya, a.g.t., s.310.
[180] Erdem, a.g.t., s.96.
[181] Sarıkaya, a.g.t., s.258; Gedizli, a.g.t., s.217.

korkarken, yılan ondan korkmaz.[182]

Kaplanın kötü bir şöhrete sahip olduğunu belirttik ancak kaplanın heybetli ve korkutucu yapısı, halk arasında saygı gören bir hayvan olarak kabul edilir. Eğer biri kaplan postu getirirse toplumda itibarlı ve saygın bir konuma yükselir.[183]

2.2.3. Bitkiler

2.2.3.1. El-Kebere Otu

El-Kebere denilen ot ansiklopedik eserler içerisinde mübarek bir ot olarak geçmektedir. Bunun sebebi ise bu otun tıp ve farmakoloji gibi alanlarda ilaç yapımı için kullanılmasından ileri gelir diyebiliriz. Kebere otu hem bağışıklık sistemimiz için önemli olan dalağa iyi gelir hem de yemeklerin sindirilmesine yardımcı olur.[184]

İmâd bin Nebât[185](ö.?) denilen bir yazar Rum padişahıyla aralarında geçen konuşmaları hikâyeleştirir. Bu adam Rum padişahının katına gittiğinde padişah ona hazinesinden bahsedip dışı altın bir sandık getirir ve içinden birkaç tane kebere otu çıkarır. Rum padişahı bu otun onlar için önemli bir yeri olduğunu, pek çok yerde kullandıklarını ifade eder ve ardından olumsuz olarak bu otun harabe ve virane yerlerde yetiştiğini[186] ifade eder.

Kebere denilen ot, sağlık sorunlarının tedavisinde etkili bir bitki olması nedeniyle önemsenirken dezavantajı ise genellikle terk edilmiş ve yıkık yerlerde yetişmesidir. Bu nedenle kebere, sağlık ve şifa veren özellikleri dolayısıyla uğurlu bir bitki olarak kabul edilirken, büyümesi için seçilen yerler nedeniyle de uğursuzlukla ilişkilendirilmiştir ve iki yönlü bir anlamının olduğu ifade edilebilir.

2.2.3.2. Tarfa

Tarfa bitkisi ılgın ağacı, açık eflatun renkli ve sapsız, çorak yerlerde yetişen çalıdır.[187] Kebere otunun anlatıldığı hikâyenin devamında tarfa denilen bu ağaçtan bahsedilir. İmâd bin Nebât adlı yazarın aktardıklarına göre Rum padişahı kilitli bir

[182] Sarıkaya, a.g.t., ss.331-332; Gedizli, a.g.t., ss.256-257.
[183] Erdem, a.g.t., s.92.
[184] Sarıkaya, a.g.t., s.210; Gedizli, a.g.t., s.115.
[185] Rûm padişahıyla yaptığı konuşmaları hikâye eden kişidir. bkz. Sarıkaya, a.g.t., s.639.
[186] Gedizli, a.g.t., ss.111-112.
[187] Sarıkaya, a.g.t., s.879.

sandık getirip sandığı açmış, içinden tarfa denilen bir ağaç çıkmış. İmâd bin Nebât bu ağacın şom yani uğursuz bir ağaç olarak kabul edildiğini ve Seba ya da Saba kavminin Allah tarafından cezalandırılması sonrasında yetişmiş olduğunu söylese bile Melik bu anlatılan ağacın Rum vilayetinde kullanıldığını ve tütününün hastalıklara fayda ettiğini ifade etmiştir.[188]

Tarfa ağacı, İslâm dininde Seba kavminin Allah tarafından cezalandırılması sonucu ortaya çıkan bir bitkidir. Bu kavim, Allah'ın emirlerine karşı gelmiş ve isyan etmiştir. Bunun üzerine Allah, Seba kavmini cezalandırmak için üzerlerine ateşler yağdırmış ve bağlarını yakarak harap etmiştir. Bu harap olan bölgede, sonrasında tarfa denen bu bitki yetişmiştir.[189] Tarfa ağacı, genellikle viran hale gelmiş topraklarda yetiştiği için uğursuz olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, bu ağacın yanına giden kişilerin başına bela geleceğine inanılır. Tarfa ağacı, uğursuzlukla ilişkilendirilen ancak aynı zamanda ilaç yapımında kullanılıp olumlu özellikleriyle de dikkat çeken bir bitki olmuştur.[190] Bu verdiğimiz örneklere bakarak denilebilir ki tarfa ağacı hem olumsuz hem de olumlu özellikleriyle karşımıza çıkan bir bitkidir.

2.2.3.3. Zeytin-Zeytun

Zeytin ağacının uzun ömürlü ve zeytinin meyvesinin ise sağlıklı ve uzun süreler boyunca tüketilen bir yiyecek olmasıyla ön plana çıktığı söylenebilir. Ayrıca birçok hastalık için ilaç olarak kullanıldığı da bilinir. Bağırsaklara iyi gelir ve boşaltım sistemine yardımcıdır. Ansiklopedi türündeki eserler içerisinde de zeytinin ölüyü bile dirilteceği söylenerek çok sağlıklı oluşuna vurgu yapılmıştır. Zeytinin insanları sağlığına kavuşturan bir yanı olduğu, bir hikâyeyle de desteklenmiştir. Bu hikâye ise şu şekildedir: Hasta olan bir adam hastalığı için çare aramaya başlayıp hastalığına bir derman bulamaz. Sonuna kadar çabalasa da tam kendinden ümidi kesmişken bir gece rüyasında ona hastalığının çaresini "la veya ve la" diye bir şey olduğu söylenir. Adam uyandığında "ve la" nedir, nasıl bir şeydir bilmediğinden araştırmaya başlar.[191] Bir alim bu söylediğinin zeytin olduğunu söylediğinde adam zeytin yiyip anında hastalıktan kurtulur ve sağlığına kavuşur.[192]

[188] Sarıkaya, a.g.t., s.210; Gedizli, a.g.t., s. 115.
[189] Gedizli, a.g.t., s.111.
[190] Gedizli, a.g.t., s.112.
[191] Gedizli, a.g.t., s.111; Sarıkaya, a.g.t., s.206.
[192] Sarıkaya, a.g.t., s.207.

Başta da zeytin ağacının uzun ömürlü olduğunu belirtmiştik, bu onun dayanıklılığına işaret eder ve aynı zamanda bereketi sembolize edişi, hastalıklar için tedavi edici etkiye sahip olmasıyla birlikte ansiklopedik eserler içinde mübarek yani hayırlı kabul edilmiştir.

2.2.3.4. Rumman-Nar

Rumman yani nar mübarek sayılan bir meyvedir. Allah narı küçük bir kutu şeklinde yaratmıştır ve içinde akik gibi taneleri bulunur. Bu meyvenin mübarek sayılması şifa verici bir meyve olmasına bağlanabilir çünkü safraya ve kalbe iyi gelir. Aynı zamanda mübarek olduğundan dolayı nar ağacıyla bir insana vursalar o kişinin helak olacağı düşünülür.[193]

2.2.3.5. Hurma Ağacı

En-Nahl denen ağaç hurma ağacıdır. Hurma bu ağacın meyvesidir. Bu ağaç mübarek bir ağaç olarak tanımlanır. Onun endamı bir uçtan diğer uca yayılır. Hurmanın dalını keserlerse yerinde yenisi bitmez. Tıpkı insan uzvu gibidir. İskenderiyye şehrinde bulunan Nahl-ı Meryem denen bir hurma ağacı bulunur. Bu ağacın meyvesinden loğusalıkta olan bir kadın yese çocuğu da hurma gibi tatlı olur.[194]

Yemen'de olan Hicir şehrinde bahir denen bir hurma ağacı bulunur ve bu ağaç her yıl meyve verir. Okyanus kenarında var olan Umman şehrinden biri bahir denilen bu ağacın bir tanesini alıp dikmeye kalksa ağaç yetişmez. Bunun sebebini ise hurma ağacının sadece İslâm şehirlerinde yetişmesine bağlamışlardır.[195]

2.2.3.6. Hanzal

Hanzal diğer adıyla acı hıyar ya da Ebû Cehil karpuzu, Arap şehirlerinde yetişen bir bitkidir. Bu bitkinin yağı, çeşitli ilaçların yapımında kullanılmaktadır. Bitkinin yağı, ilaçlara katılarak şifalı özellikler sağlar. Bazı kişiler bu bitkiyi yemeklere de katıp kullanırlar. İshale iyi geldiği bilinse de aynı zamanda kötü bir şöhrete sahip olup "zehr-i katil" olarak anılmaktadır. Bu ifade, bitkinin dalında tek

[193] Sarıkaya, a.g.t., s.206; Gedizli, a.g.t., s.110.
[194] Sarıkaya, a.g.t., ss.211-212.
[195] Toprak, a.g.t., s.83.

olarak yetişen ve öldürücü etkisi olan bir türü için kullanılır.[196] Bu bitkinin kötü tadı ve tehlikeli özelliği nedeniyle "Ebû Cehil karpuzu" olarak da adlandırılmıştır. Bu isim, İslâm tarihi içinde Hz. Muhammed ve İslâm'a karşı mücadele eden Ebû Cehil (ö.624) adlı düşmanın kötü şöhretine atfen verilmiş olabilir.[197]

Bu bitki her ne kadar kötü ve olumsuz özellikleriyle ön plana çıkmış olsa da sağlık alanında kullanımıyla beraber olumlu bir anlamda da kullanıldığını söylemek yerinde olur.

2.2.4. Diğer Uğur-Uğursuzluk Örnekleri

2.2.4.1. Çocuğa Helal Süt Emzirmek

Çocuğun gelişimi için anne sütü çok önemlidir ve helal süt emzirmenin çocuğun uğursuz ve kötü huylu olmaması için gerekli olduğu üzerine vurgu yapılır. Ansiklopedik eserler içinde de çocuğun huylarının şom ve bed-fial yani uğursuz ve kötü işler yapan biri olmaması için helal süt emzirmenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır.[198]

Bu söylediklerimize bir örnek olarak, geçmişte bir padişahın cariyesi zina ile doğurduğu bir bebek, padişah tarafından istenmeyip bir dağa bırakılır. Dağa bırakılan ve bir kaplan tarafından emzirilen oğlan büyüdüğünde padişahı yenilgiye uğratır ve onun yerine geçer ve birçok bölgeye hâkim olur. Ancak çocuğun gözü hep daha fazlasında olup aç gözlü olduğu için bu yaptıklarından sonra bile durmak istemez. Bu örnekte, helal süt emzirmenin çocuğun kötü huylar edinmemesi için gerekli olduğu vurgulanır, çünkü kötü bir insan olarak dünyaya gelen bir kişi kimseye hayır getirmez ve şeytan bile onun yanında kalamaz.[199]

2.2.4.2. Çeşmenin Uğursuz Sayılması

Ansiklopedi türü eserler içerisinde incelediğimiz uğur-uğursuzluk kavramlarıyla ilişkili olan ve ilgimizi çeken örneklerden birisi de bir çeşmeye uğursuzluk atfedilmesidir. İran'ın Rey şehri yakınlarında bir çeşme bulunur. Bu çeşmeye "*aynü'l-meyşume*" denmektedir. Bu çeşmeden akan suların hem faydasız

[196] Sarıkaya, a.g.t., s.205.
[197] Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", *DİA*, c.10, İstanbul, 1994, ss.117-118.
[198] Gedizli, a.g.t., s.257.
[199] Sarıkaya, a.g.t., s.331.

olduğu hem de hastalık getirdiği belirtilmiştir. İnsanlar bu söylenenler üzerine bu çeşmenin şomluğunun yani uğursuzluğunun nereden geldiğini, neden kaynaklandığını sorduklarında ise aldıkları cevap şu şekildedir: "*Zekeriya peygamberin oğlu olan Yahyâ bin Zekeriya Aleyhisselâm'ı öldürdükleri kılıcı bu çeşmenin suyu ile yıkadılar.*"[200]

Başlangıçta çeşmenin kendisi için bir uğur-uğursuzluk söz konusu olmayıp, sonrasında yaşanan elim bir hadiseyle birlikte çeşmeye uğursuzluk atfedilmiştir. Yahyâ bin Zekeriyya' nın öldürüldüğü kılıcın burada yıkanmasından dolayı artık buradaki sudan bir yarar gelmeyeceği ve uğursuz sayıldığını görürüz.

2.2.4.3. Günah İşlemenin Uğursuzluğu

Günah işlemek, insanların ahlaki prensipleri çiğnemesi, erdemli davranışlardan uzaklaşması, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmesidir. İnsanların günahlarının farkına varmaması ve bundan vazgeçmeyerek devam etmeleri ile başlarına uğursuz bir olay geldiğinde dünyanın iyi bir yer olmadığını söyledikleri görülmektedir.[201]

Günahların uğursuz sayılması ile ilgili ansiklopedi türü eserler içinde dikkatimizi çeken örnek helak olan Lût kavmi olmuştur. Lût kavmi ed-Diyarü'l maklube adındaki şehirde yaşamaktadır. Bu şehir ulu bir şehir olarak ifade edilmiştir. Lût denilen bu kavim livata suçu işleyip eşlerinden yani kadınlardan vazgeçerek oğlanlarla birlikte olmuşlardır. Bunun dışında da hem Allah'ı hem de peygamberleri tanımayıp onlara karşı isyan etmişlerdir. Allah'a inanmayıp günah işlemeye devam etmelerinden ötürü Allah tarafından cezalandırılarak, şehirlerine alevler saçılmış ve sonunda üzerlerine taşlar yağarak helak olmuşlardır.[202] Burada ise işledikleri günahlarından vazgeçmemeleri ve başlarına felaketler gelerek yok olmaları da günahların şomluğuna bağlanabilir.

2.2.4.4. Günler

Yevm-i düşenbe olarak bilinen pazartesi günü, mübarek ve sa'd yani uğurlu sayılan bir gündür. Bugünü özel kılan şeyler arasında Hz. Muhammed'in doğumu ve Cebrâil Aleyhisselâm' ın ona vahiy getirmesi ve insanlık için bütün amellerin Hz.

[200] Sarıkaya, a.g.t., s.105; Yılmaz, a.g.t., ss.188-189.
[201] Yılmaz, a.g.t., s.215.
[202] Sarıkaya, a.g.t., s.195.

Peygambere aktarılmasıdır. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in vefat ettiği gün de yine pazartesiye denk gelmektedir. Pazartesi günü, sefere gitmek ve tırnak kesmek gibi faaliyetler de uğurlu sayılır. Tüm bu mucizeler ve önemli olaylar sebebiyle pazartesi günü, insanlar tarafından uğurlu bir gün olarak kabul edilir.[203]

Yevm-i şeşenbih, bugün salı günüdür. Kan almanın faydalı olduğu düşünülmektedir, çünkü bugün kan günü olarak adlandırılır. Bugünün kan günü olarak nitelendirilmesinin sebebi Havva'nın aybaşı olduğu, Kâbil'in kardeşi Hâbil'i öldürdüğü ve aynı zamanda da Cersis, Yahyâ ve Zekeriyyâ' nın şehit oldukları günün salı olmasıdır. Ancak, genellikle olumsuz olaylar yaşandığı için salı günü kanlı ve uğursuz bir gün olarak kabul edilir. Tırnak kesen kişilerin ise keder ve acı çekeceği söylenir.[204]

Yevm-i çeharşenbih, yani çarşamba günüdür. Bugünün sad ile sad, nahs ile nahs olacağı söylenir. Tarihte yaşanmış bazı olaylara baktığımızda ise, Firavun ve Nemrud gibi zalim kişilerin ve Şeddâd, Âd, Harun, Lût ve Semûd gibi kavimlerin hepsi çarşamba günü helak olmuştur. Bu nedenle her ayın çarşamba günü nahs olarak kabul edilir. Bâyezîd-i Bistâmi (ö.848) ve kardeşi aralarında çarşamba gününün uğuru hakkında konuştuklarında, Bâyezîd-i Bistâmi çarşamba gününü uğurlu gördüğünden bahseder.[205] Bugün Yûsuf ve Yunus peygamberlerin doğduğunu, İbrâhim peygambere vahiy geldiğini, Hz. Muhammed'in kafirleri helak eylediğini söyler. Kardeşi ise onun bu söylediklerine karşılık olarak çarşamba denilen günün uğursuzluğunu anlatmak adına, Yûsuf peygamberin çarşamba günü esir olup zindana düştüğünü, Yunus peygamberin balığın karnında olduğunu, Hz. İbrâhim'in Nemrud tarafından mancınığa koyulup atıldığını, Hz. Muhammed'in ise kafirlere karşı çok zorluklar çektiğini ifade etmiştir. Bu konuşmalar sonunda da Çarşamba gününün nahs kabul edildiği görülmektedir.[206]

Yevmü'l-hams bugün perşembe günüdür. Bugün mübarek bir gün olarak kabul edilir. Allah u Teala aydınlık ve ateşi, cenneti ve cehennemi perşembe günü yaratmıştır. Ayrıca, fetih günü olarak anılır ve Hz. Muhammed (sav) Mekke'yi

[203] Toprak, a.g.t., s.59.
[204] Toprak, a.g.t., s.59.
[205] Toprak, a.g.t., s.59.
[206] Toprak, a.g.t., s.60.

perşembe günü fethetmiştir. Hz. Yûsuf da perşembe günü tahta geçmiştir ve bu sebeple perşembe günü uğurlu sayılmıştır. Tüm bu önemli olaylar sebebiyle perşembe günü uğurlu kabul edilir ve hatta perşembe günü tırnak kesenlerin vücutlarında herhangi bir ağrı ya da sızı varsa bu ağrılar perşembe günü iyileceği düşünülür.[207]

Yevmü'l-cumati cuma günüdür. Cuma günü mübarek ve uğurlu olarak kabul edilir. Kavuşma ve nikah günü olarak bilinmektedir. Âdem ile Havva, Süleyman ile Belkıs, Yûsuf ile Zeliha, Mûsâ ile Safura, Hz. Muhammed ile Hatice ve Ayişe gibi pek çok önemli kişi bu özel günde nikahlanmıştır. Ayrıca, Hz. Âdem dünyaya cuma günü gelmiş ve bu dünyadan da yine bir cuma günü göçmüştür. Cuma günleri 600 bin kişi cehennemden kurtulur. Tırnak kesmek ise bugün özellikle uzun ömür için yapılması önerilen bir işlemdir.[208]

Yevmü's-sebt günü cumartesidir ve dalavere ve hile günü olarak bilinir. Bugün nahs yani uğursuz sayılır. Anlatıya göre bugün hurma ağacından bir meyve koparılırsa, bir sonraki yıl hurma vermez. Cumartesi günü iyi veya kötü nasıl geçirilirse haftanın geri kalanı da aynı şekilde devam eder. Bugün avlanmak mübarek kabul edilir. Fakat bugün tırnak kesilirse, kişinin parmağı yaralanır.[209]

Pazar günü, Yevmü'l-ehad olarak bilinir. Bu mübarek bir gündür ve başlangıçlar için uygundur. Özellikle imar işleri ve bahçe dikmek için bugün tercih edilir. Çünkü İslâm inancına göre, pazar günü Allah gökyüzünü, yeryüzünü ve dünyayı yaratmıştır. Ancak bu özel günün bazı uyarıları da vardır. Pazar günü tırnak kesmek, mal ve mülkün bereketini azaltabilir. Bu nedenle dikkatli olunması gereken bir gün olarak ifade edilir.[210]

[207] Toprak, a.g.t., s.60.
[208] Toprak, a.g.t., s.58.
[209] Toprak, a.g.t., s.58.
[210] Toprak, a.g.t., s.58.

2.3. EDEBİ ESERLERDE UĞUR-UĞURSUZLUK

2.3.1. Hikâye

Hikâye kavramı bir olayın nakledilmesi, aktarılması, tekrar edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu edebi tür, destanlarla benzerlik gösteren olağanüstü olayların anlatıldığı eski edebi türlerden biridir. Hikâyeler, bir olayın etrafında şekillenen insan ilişkilerini anlatarak toplumsal değerleri, inançları, ortak yargıları ve toplumun hayallerini yansıtmaktadır. Geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren hikâyeler, bize yol gösterici bir ışık olarak hizmet ederler. İyi veya kötü olaylardan çıkardığımız derslerle bilgi sahibi olmamızı sağlarlar. Hikâyeler, toplumların kültürünün önemli bir parçasıdır ve bizlere birçok şeyi öğretirler.[211]

2.3.1.1. Hikâye Anlatıları

2.3.1.1.1. Şahmeran Anlatısı

Bizim incelediğimiz edebi eserler içerisindeki ilk örneğimiz yılanların ecesi olan şahmeran ile ilgili hikâyedir. Burada ise öncesinde incelediğimiz tabirname türü eserlerde yılanların korkutucu canlılar olması, bu hayvanların hep olumsuz taraflarıyla ön plana çıktığını ve uğursuz sayıldığını görürüz ancak buradaki hikâye de ise tam tersi bir olay söz konusu diyebiliriz. İlgi çekici olan uğursuz bir canlı olarak kabul edilse de yılanların ecesi olarak bilinen Şahmeran'ın insanları koruduğuna inanılır.[212]

Yarı insan, yarı yılan görünümlü olan "Şahmeran" hastalara şifa ve can verebilen, bilgelik sembolü efsanevi bir yaratıktır. Dünyanın çeşitli ülkelerindeki inançlara göre kadını yani dolaylı olarak doğurganlığı ve bereketi de simgeler. Anadolu'da Şahmeran resimleri uğur getirmesi için genellikle genç kız ve kadınlar için nesillerin türemesi için alınıp yatak odasına asılır ve genç kızların çeyizlerinde de Şahmeran işlemeli motiflere rastlanılır. Özellikle Türkmen kültüründe ön plana çıkan Şahmeran motiflerinin, insanları kötülüklerden ve afetlerden koruyacağına, aynı zamanda da bereket, uğur ve bolluk getireceğine inanılmıştır. Bu sebepten

[211] Hüseyin Yazıcı, "Hikâye*", DİA,* c.17, İstanbul, 1998, ss.479-485.
[212] Emine Çakır, "Hikâye-i Şahmeran Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", *Karadeniz* Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2011, s.57.

dolayı da gücü temsil ettiği kabul edilir. Şahmeran resimleri evlerde, girişe göze çarpan bir yere ya da özellikle misafir odalarında kapı ya da pencere üstlerine yerleştirilerek sergilenir. Şahmeranın evleri koruyan ve kötülükten uzak tutan güçlü varlık olduğuna inanılmaktadır.[213]

Şahmeran toplumumuzda değerli bir varlık olarak görülmektedir. Bu duruma örnek olarak bir evin içinde bulunan Şahmeran tablosunun evi kötülüklerden koruyan ve uğur getiren bir varlık olarak kabul edilmesi anlatılmaktadır. Tablo evin bir köşesinde özenle asılmıştır ve evin uğuru olarak kabul edilmiştir. Ancak, bir gün ev halkından bir kişi İslâmi inançta resimlerin bulunduğu evlere meleklerin giremeyeceği düşüncesiyle Şahmeran tablosunu yakar. Bu olaydan iki hafta sonra ise evin büyüklerinden biri olan dede hayatını kaybeder. Olayın tanığı olan kişinin babaannesi de bu durumdan dolayı evin uğurunun yakılmasının uğursuzluk getirdiğine inanır.[214] Dolayısıyla, uğur sayılan bir nesnenin yakılması da uğursuzluk getireceği düşüncesi Türk toplumunda mevcuttur. Şahmeran sembolü de Türk toplumunda uğur getiren bir sembol olarak kabul edilmiştir. [215]

2.3.1.1.2. Kırk Vezir Hikâyeleri

.

Çeşitli kaynaklarda okuduğumuz *Kırk Vezir Hikâyeleri,* dikkatimizi çeken bir konu olmuştur. Bu hikâyeler, geçmişte yaşamış olan padişahların başından geçen kötü ve uğursuz olaylarından bahsederek, günümüz yöneticilerine bir öğüt ve uyarı niteliği taşıyan bir çerçeve sunmaktadır. Okuduğumuz eserlerde, *Kırk Vezir Hikâyeleri*nin çoğunun benzer bir konu ve yapıya sahip olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu hikâyeler genellikle bir şehzade karakteri etrafında şekillenir ve şehzadenin talihine odaklanır. Şehzadenin talihinde nuhuset görülüp başına gelebilecek olumsuzluklar ve uğursuzluklara karşı bir süre susması gerektiği söylenerek çözülebileceği düşünülür. Ancak konuşması durumunda daha kötü şeylerin başına geleceği uyarısı da yapılır. Hikâyelerde genellikle şehzadenin susması sonrasında olaylar gelişir.[216]

---

[213] Çakır, a.g.t., s.59.
[214] Çakır, a.g.t., s.62.
[215] Şahmeran Türk toplumu tarafından benimsenmiş ve uğur getirdiğine inanılmıştır. Geçmişle gündüz arasında bir köprü vazifesini üstlenen bu anlatı, günümüzde de hala varlığını sürdürmekte olan ender anlatılardan biridir. bkz. Çakır, a.g.t., s.459.
[216] bkz. Ayşe Şeker, "Şeyzade-Kırk Vezir Hikâyeleri, Topkapı Revan 1081 (vr.1b-35'a) (İnceleme-Metin-Dizin-

Talihinde nuhus görülen şehzadenin babası olan şah, ölen eşinin ardından genç bir padişahın kızıyla evlenir. Ancak bu yeni eşi, şahtan yaşça çok daha küçüktür. Bir süre sonra, hatun şah yerine onun oğlu olan şehzadeye karşı romantik hisler beslemeye başlar ve ona âşık olur. Şehzade, talihinde kırk gün sürecek bir uğursuzluk gören üstadının tavsiyesini dinleyerek kırk gün boyunca sessiz kalır ve babasının sorduğu sorulara cevap veremez. Bu durumdan endişelenen şah, hatuna şehzadeyle konuşmasını söyler ve hatun, şehzadeyle yalnız kaldığında aşkını itiraf eder ve onu eşi olarak kabul etmesini ister. Ancak şehzade bu teklifi reddedince, hatun şaha zehirleyerek öldürmekle tehdit edip eğer evlenmek istemezse, kendisini ülkesine göndermesini ve ardından adamlarını salarak yanındakileri öldürtmesini ve kendisini cariye diye satın alarak eşi yapmasını istedi. Şehzade ise hatunun bu isteklerine cevap vermez. Hatun onun üzerine atılıp öpmeye çalışırken, şehzade tarafından itilince ağzından kan gelir. Hatun bu durumu kullanarak, şaha oğlunun kendisine saldırdığını ve hem babasının tahtında hem de kendi üzerinde gözü olduğunu söyleyerek iftira atar. Sonrasında ise türlü oyunlarla şehzadeyi öldürmesi için onu ikna eder. Ancak şehzade, talihindeki uğursuzluk sebebiyle kırk gün boyunca konuşmaması öğütlendiği için kendisini şaha karşı savunamaz. Şahın şehzadesini öldürme kararını duyan vezir ise, onu kararından vazgeçirmek için her gün şaha bir hikâye anlatır. Kadınların hilekâr olduklarını yalanlarına kanmaması onlara güvenilmemesi gerektiğini söyleyerek bunu örneklerle kanıtlamaya çalışır. Aynı zamanda hatun da vezirin anlattığı hikâyelere karşılık şehzadeyi öldürmesine ikna edici hikâyeler anlatmaktadır. Sonunda şah oğlunu öldürmeye karar verdiğinde şehzadenin üstadı ortaya çıkarak kırk günün dolduğunu ve artık oğlanın güvende olduğunu müjdeler. Şehzade de başından geçenleri anlatır ve suçsuzluğu kanıtlanmış olur. Şah oğluna yaşattıklarından dolayı pişmanlık yaşar. Vezirlerini çağırıp onlarla sohbet edip helallik ister. Hatun da şahın emriyle bir atın kuyruğuna saçlarından bağlanır. Hatun böyle bir duruma düştüğünden dolayı aman dileyip suçunu itiraf eder ancak atın kamçılanıp sahraya salınmasıyla birlikte parçalanarak ölür ve böylece adalet yerini bulmuş olur.[217]

Tıpkıbasım)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, - İstanbul, 2013, ss.7-8. ; Mübeccel Kızıltan, "Kırk Vezir Hikâyeleri I (İnceleme)", "Doktora Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991, ss.XIII-XIV.

[217] Şeker, a.g.t., s.16; Kızıltan, a.g.t., s.10.

Kırk Vezir Hikâyeleri başta da belirttiğimiz gibi bir öğüt verme niteliği taşıyan hikâyeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizim konumuzla alakalı olan kısım ise şehzadenin talihine bakılması ve ardından başına gelecek bir uğursuzluk olacağının söylenmesidir. Burada da yıldızname gibi bir ilimden faydalanıldığı görülebilir. Şehzadenin başına konuşmasıyla birlikte bir uğursuzluk geleceği söylense de konuşmaması onu çok daha farklı durumların içerisine sokmuştur. Hayırsızlığın ya da uğursuzluğun nereden ve nasıl geleceğini ya da kime göre neye göre uğursuz sayabileceğimizi bu hikâyelerden anlayabiliriz.

2.3.1.1.3. Yedi Vezirler-Sindbâdnâme

Bir hükümdar uzun süre çocuk sahibi olamaz ve nihayetinde bir oğlu dünyaya gelir. Ancak, bu oğlan uzun süre boyunca herhangi bir şey öğrenemez ve hükümdar onun eğitimi için birçok bilgin arasından Sindbâd' ı seçer ve çocuğun eğitimi için ona görev verir. Bir gün, Sindbâd çocuğun talihinde yedi günlük bir uğursuzluk gördüğünde onu bu yedi gün içinde konuşmaması için uyarır ve dikkatli olmasını söyler. Ancak şehzadeyi konuşturmaya çalışan bir cariye, ondan etkilenerek şehzadeyi baştan çıkarmaya çalışır ve başarısız olunca, hükümdara oğlunun onun namusuna el uzattığını iftira eder. Hükümdar, şehzadenin öldürülmesi emrini verir. Hükümdarın yedi vezirden biri, kadınlara güvenilmemesi gerektiğini, diğeri de acele işlerin sonunun her zaman pişmanlıkla bittiğini ve hükümdarın kararında acele etmemesi gerektiğini anlatarak onu etkilemeye çalışır. Ancak, şehzadeye iftira atan cariye de aynı şekilde hükümdarı etkilemek için hikâyeler anlatır ve onu kararından döndürmeye çalışır. Yedi gün sonra, oğlan sonunda konuşur ve suçsuzluğu ortaya çıkar. Cariye cezalandırılırken, hükümdar oğlunu affeder.[218]

Hem *Kırk Vezir Hikâyeleri'*nin hem de *Yedi Vezirleri'*n genel çerçeve anlamında benzeştiğini söylemek doğru olur. Çünkü iki hikâyede de karakterler ve olayların gidişatı neredeyse aynı olup, başlangıçta şehzadelerin talihine bakılması ve nuhuset görülen günler içinde konuşurlarsa eğer başlarına uğursuz işlerin geleceği söylenmektedir. Ayrışan noktalarının sadece süreç olduğunu söylenebilir. Bu hikâyeler daha çok öğüt verme, başa gelecek kimselerin bu olaylardan ders alması sağlamak adına oluşturulmuştur. İki hikâyede de şehzadenin üstadı tarafından

[218] Şeker, a.g.t., s.22; Kızıltan, a.g.t., s.12.

uyarılıp talihinde nuhus görülmesiyle başlayan olay örgüsü, şehzadenin süreç içinde susmamasıyla beraber peşi sıra başına gelen olaylarla her şey tepe taklak olur. *Kırk Vezir Hikâyeleri'*nde de belirtildiği gibi aslında uğursuzluğun nereden ve nasıl geleceğinin kestirilememesi söz konusudur.

2.3.1.2. Hayvanlar

2.3.1.2.1. Karga

Görüntüsünden dolayı dikkatleri ve kötü yakıştırmaları üzerine çeken karga, hikâye türü eserler içerisinde hem olumlu hem de olumsuz özellikleriyle karşımıza çıkar. Olumsuz özelliklere göz atacak olursak kurnazlık, hilekarlık, sinsilik, entrikacılık, çıkarcılık, leş yiyicilik, sivri dillilik, zalimlik ve acımasızlıktan bahsedilirken olumlu olan özelliklerinde ise azim, girişkenlik, sabır, merak, meraktan dolayı sorgulayıcılık, planlayıcılık gibi kavramlar göze çarpmaktadır ve karganın bu bahsedilenlerin simgesi haline geldiği dile getirilir.[219]

Hikâyelerde sıklıkla karşımıza çıkan virane ve harabelerin, baykuş ve karga gibi kuşlarla ilişkisine değinilir. Bu kuşlar, genellikle yıkılmış şehirleri, terk edilmiş sarayları ve virane köşkleri mesken haline getirmişlerdir. Bu nedenle, bu kuşların bulunduğu yerler uğursuz olarak kabul edilmektedir. Baykuş ve karga, yıkımın, çöküşün, yok oluşun ve ölümün sembolüdür.[220] Harabe yerlerde bulunmaları, bu yerlerin artık yaşanmaz hale gelmiş olması ve bir zamanlar ihtişamlı olan yapıların artık yıkıntılar halinde kalması nedeniyle, bu kuşların varlığına dair bir hissiyat uyandırır. Dolayısıyla, bu kuşlar harabelerle birlikte anıldığından, bu yerlerin uğursuzluğu da akıllara gelir.

Orta Çağda sıklıkla kullanılan uğursuzluk ifadelerinden birisi olan şom kavramının kargayla bütünleştiği, onunla özdeşleştirildiği, ona şom karga veya şom kara kuş[221] denilmesinden anlaşılabilmektedir.

[219] Toska, a.g.t., s. 197.
[220]Neşe Seçkin, "Hamzavi Kıssa-i İskender (101a-200b v) Metin, Sözlüğü ve Dilbilgisi Özellikleri", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991, s.89.
[221] Kuğu, a.g.t., ss.640, 644.

2.3.1.2.2. Kara At

Hikâyede kara bir atın şomluğu üzerinde durulmuştur ve bu at şum kadem yani ayağı uğursuz olarak nitelendirilmiştir. Bunun nedeni, kara atın üzerinde iki önemli şahsiyetin ölümüyle ilişkilendirilmesidir. Bu kişilerden biri, Keyâniler[222](M.Ö.900-775) hanedanı hükümdarlarından Luhrasb'ın oğullarından Zirir, diğeri ise İran'ın ünlü kahramanlarından Luhrasb' ın torunu İsfendiyar'dır. Her iki önemli şahsiyet de kara atın üzerinde ölmüşlerdir ve bu sebeple atın ayağı uğursuz kabul edilmiştir.[223]

2.3.1.2.3. Ejderha

Hikâyeler içinde gördüğümüz bir diğer hayvan ejderhadır. Ejderhalar korkunç ve hayali bir canavar olarak karşımıza çıkar. Bu hayvan uğursuzluk gibi bir kavramla tam olarak nitelendirilmemiş de olsa dolaylı yoldan bunun anlatıldığı söylenebilir.

Ejderhalar, azametleri ve insanlara verdikleri zararlar nedeniyle hikâyelerin neredeyse tamamında yer alan canlılardır. Kahramanların kendilerini ispat etmeleri için yazarlar tarafından genellikle ejderha motifine başvururlar. Buna örnek olarak incelediğimiz eserlerden *Behmenname '*de ejderha heybeti ve yırtıcılığı ile dikkat çekmektedir.[224]

İncelediğimiz bir diğer eser olan *15.yüzyıla ait olan Şehname* tercümesine bakıldığında da ejderhanın uğursuz yanlarını ortaya çıkaran bir anlatım olduğu görülmektedir. İran'da bulunan Tus adlı şehirde yaşayan bir ejderhadan bahsedilip bu ejderhanın elinden karada arslan ve pelengin denizde ise timsahın bile kaçamayacağı, üzerinde bir akbaba uçsa ağzından çıkardığı alevlerle onun kanatlarını yakıp düşürdüğü belirtilmiştir. Bu anlatılan efsanevi yaratık bir yere uğrasa orada çok uzun yıllar ot dahi gitmez. Eğer denize girse su zakkuma döner ve su içtiği ırmaktan aylarca zehir akarmış.[225]

---

[222]Keyâniler, M.Ö. 900-775 yılları arasında İran'da hüküm süren bir hanedandır. Bu hanedanlık İran'ın milli tarihinin ikinci büyük safhasını temsil eder. Hanedanın kurucusu olarak kabul edilen Keykubad'dan Keyhusrev'e kadar olan Keyâni yöneticileri, hanedanın ortak özelliklerini gösteren bir grup oluşturur. Bu nedenle, bu dönemde hüküm sürenlere "ilk Keyâni devri" denir. Keyâniler, Zerdüştlük dinine inanırlar ve kutsal kitapları olan Avesta'da, tüm Keyâni kralları dini ve milli kimlikleriyle efsanevi bir şekilde anlatılır .bkz. Rıza Kurtuluş, "Keyâniler" *DİA*, c.25, Ankara, 2022, ss.345-346.

[223] Altun, a.g.t., 1998, s.71.

[224] Yunus Kaplan, "Behmen-nâme (121a-177b) (İnceleme-Metin-Sözlük)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2002, s.21.

[225] Kuğu, a.g.t., s.218.

2.3.1.3. Diğer Uğur-Uğursuzluk Örnekleri

2.3.1.3.1. Nahs Kavramının Hikâye İçinde Bir Lakap Olarak Kullanılması

Yûsuf-ı Meddâh'ın (ö. XIV.yy) *Maktel-i Hüseyn* adlı eserinde nahs kelimesi Amr adlı kişinin lakabı olarak anlaşılmaya imkân verecek şekilde metin içerisinde çok kullanılmıştır. Amr-ı nahs o kadar kötü işler yapan kimsedir ki bu lakap onun adının önüne geçmiş ve bu şekilde anılmaya başlanmıştır. Bahsi geçen Amr-ı nahs lakaplı kişinin asıl adı Ömer b. Sad'dır. (ö.686) Ömer isminin, Amr'a dönüşümünün sebebi ise ikinci Halife Hz. Ömer'e saygı olabileceği gibi vezin kaygısıyla bu şekilde yazılmış olabilir. Ancak bu durumda da kahramanımızın adı Amr-ı Sad olmalıdır. Çünkü tabir olarak sa'd iyi talih ve uğuru ifade ederken, nahs ise kötü ve uğursuzluğu anlatır.[226] Bunun sebebi ise Ömer b. Sad'ın kimliği ve Kerbela olayındaki rolü ile alakalı olabilir.

Ömer b. Sa'd, sahabelerden Sa'd bin Ebi Vakkas'ın (675) oğludur. Kerbela olayı sırasında Ubeydullah bin Ziyad'ın ordu komutanlığını yapmıştır. Ömer b. Sa'd burada İmam Hüseyin ile savaşında kendini ispat edebilmek için İmam Hüseyin'e doğru oku atan ilk kişidir ve İmam Hüseyin ve yanındakilerin şehadetinin ardından naaşları üzerine atlarla çiğneme emrini vermiştir.[227] Uğursuz sayılması ve nahs lakabının ona verilmesinin sebebi buradan geldiği düşünülebilir.

2.3.1.3.2. Sâhib-kıran

Sâhib-i kıran müneccimlere göre iki uğurlu yıldız olan Müşteri (Jüpiter) ve Zühre (Venüs/Çoban Yıldızı) yıldızlarının bir araya geldiği sırada doğmuş olan anlamına gelmektedir. Sâhib-i kıran sözcüğü uğurlu, hayırlı, şansı iyi, her daim galip olan hükümdarları anlatmak için kullanılmıştır. İslâmi literatüre göre bu kavram büyük hükümdarları betimlerken unvan olarak da kullanılmıştır.[228]

Hikâye türü eserlere baktığımızda *15.yy. ait Şehname tercümesi* içerisinde bu kavram İran'da bulunan Keyâni hanedanlığının (M.Ö. 900-775) hükümdarlarından Gustasb'ın atası Luhrasb ve Gustasb'ın en büyük oğlu olan İsfendiyar'ı betimlemek

[226] Özçelik, a.g.t., s.72.
[227] Casim Avcı, "Kûfe", *DİA,* c.26, Ankara, 2002, s.339-342.
[228] Hayrunnisa Alan, "Sâhipkıran", *DİA*, c. ek-2., Ankra,2019, ss.443-444.

için kullanılmıştır. Hükümdar Luhrasb' ı övmek onun adını yüceltmek için alemin sâhib-kıranı olduğu belirtilmiştir.[229] İran'da güç ve kudret sembolü haline gelen efsanevi kahraman olan İsfendiyar için cihanın sâhib-kıranı denilmiştir.[230]

2.3.1.3.3. Saçı Saçmak

Eski Türk kültüründe Gök Tanrı inancı oldukça yaygın olup bu inancın birçok geleneksel ritüeli günümüze kadar devam etmiştir. Bu ritüellerden biri de saçı geleneğidir. Bu gelenekte, genellikle sevinç gösterilerinde ve düğünlerde gelin, damat üzerine bolluk ve bereketi simgeleyen değerli nesnelerin saçılmasıyla uğur getireceği düşünülür.[231]

Mûsa Abdi'nin(ö. XV.yy) *Câmasbnâme* adlı eserinde insanların gelini görünce sad yani mutlu ve iyi oldukları ve onu saçılar saçarak damat evine getirdikleri dile getirilmiştir.[232] Aynı eser içerisinde tasvir edilen farklı bir düğünde ise nikah kıyımı sonrasında gelin ve damadın evliliklerinin kutlu, hayırlı ve uğurlu olması adına onların üzerlerine saçı saçıldığı ifade edilmiltir.[233] *El-Ferec Bade'ş-şidde* adlı eserde de Abbasi veziri Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî' nin (ö.805) kızının düğünü anlatılırken Yahyâ b. Hâlid kadıyı çağırıp nikahı kıymasını ister. Nikah bitiminde de oradaki cemaatin üzerine saçılar saçılır.[234]

Saçı geleneği hikâyelerde de gelinlerin başına para, çiçek, çerez, buğday gibi şeylerin serpilmesi ya da hediye vermek şeklinde anlatılır. Ayrıca, düğünlerde nikah kıyımı sonrasında gelin ve damadın üzerine hayırlı dileklerde bulunmak amacıyla saçılar saçıldığı görülmektedir. Bu gelenek, yeni evlenen çiftler için iyi şeylerin temennisinde bulunmak ve uğur getirmesi amacıyla gerçekleştirildiği için, olumlu bir anlam taşımaktadır.

---

[229] Kuğu, a.g.t., 154.
[230] Kuğu, a.g.t.,158.
[231] Karakaya, a.g.t., s.220
[232] Mahmut Karademir, "Abdi Câmasbnâme (İnceleme-Metin)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001, s.155.
[233] Karademir, a.g.t., s,291.
[234] Sevil Alparslan, "El-Ferec Bade'ş-şidde-Paris Nüshası (İnceleme-Metin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır,2016, s.111.

Düğünlerde bereket ve uğur getirmesi için saçılan saçıdan farklı olarak bir başka örnek gözümüze çarpar. Bu örnek ise Garib'in *Yûsuf u Züleyha* adlı eseri içerisinde halkın pazarda Hazreti Yûsuf'u dolaşırken görüp onun üzerine saçılar saçmasıdır. Hazreti Yûsuf'u gören halk ona saygı duyup çok sevdiğinden ötürü ona iyilik ve uğur getirsin diye böyle bir davranış sergilemiş olabilir. Bunun dışında yine aynı eserde Züleyha ustalarına yaptırdığı saray için altından saçılar saçar, bu da yeni saray için hayır ve bereket getirmesi için yapılmış olabilir.[235]

Farklı bir kaynak olarak *Hikâye-i Şahmeran*'da ise saçı ile ilgili örnekler çoğunlukla düğün ile ilişkilidir ve düğünlerin içinde yer almaktadır. Birçok hikâye içerisinde insanların düğün yapıp ya gelini ata bindirip şehre getirmesi sonrasında gelinin üzerine ya da düğünde nikah kıyıldıktan sonrasında damadın üzerine saçılar saçmışlardır.[236]

Değerli bir gelenek olarak kabul edilen saçı saçmak, genellikle düğünlerde veya nikah merasimlerinde gerçekleştirilir ve gelin, damat veya davetlilerin üzerine bereket ve hayır getirmesi amaçlanır. Bu gelenek, tören esnasında ya da sonrasında, herhangi bir yerde uygulanabilir ve Hz. Yûsuf' un hikâyesinde olduğu gibi, pazarda da uygulanabilir. Bu gelenek, yalnızca düğünlerde değil, sevinç gösterilerinde de etkili olmuştur diyebiliriz.

2.3.1.3.4. Nazar

Nazar kıskançlık, kötü ve hayran bakışlarla uğursuzluk getirdiğine inanılan bir kavramdır. Bu uğursuz bakışla birlikte kötü bir duruma düşülür. Yaygın inançlardan biri olan göz değmesi *Yusuf u Züleyha* adlı eser içerisinde Ya'kub' un çocukları için ifade edilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır:

Dir Yavuz göz kılmaya buna nazar
Dahı gözlerine çekdi sürmeler
Korkaram ben size yavuz göz deye
Cümle işinüzü Allah onara[237]

[235] Karakaya, a.g.t., s.221.
[236] Çakır, a.g.t., s.240.
[237] Karakaya, a.g.t., s.221.

Bahsedilen metinde, kişinin gözlerine sürme çekmesi sebebiyle başına kötü şeyler geleceği endişesinin dile getirildiği anlatılmaktadır. Göz değmesi denilen bu durum, kötü niyetli bakışlar veya hayranlıkla bakma sonucu ortaya çıkabilir. Toplumda nazarın hayırsızlık ve uğursuzluğa sebep olduğuna inanılmaktadır ve bu inanış hikâye türü eserlerde de karşımıza çıkar.

2.3.1.3.5. Kulak Çınlaması

Kulak çınlamasının insanın başına kötü işler getireceği ve uğursuzluğu işaret ettiğine inanılır. Hikâyeler içerisinde de kulak çınlamasının uğursuz olduğu düşünülmektedir.

Garib'in *Yûsuf u Züleyha* adlı eserinde Mısır sultanını gerdek odasında bekleyen Züleyha'nın o esnada kulağında bir çınlama meydana gelmesi ve bu çınlamanın ardından odaya gelmesini beklediği kişinin Yûsuf değil de bir başkası olduğunu görüp şaşırması[238] söylediklerimize bir örnek teşkil edebilir. Züleyha'nın kulağındaki çınlamanın bir işaret olarak algılanması sonucu ortaya çıkan olumsuz bir durumu ifade etmektedir. Züleyha, çınlama sonrası beklediği kişinin Yûsuf değil de bir başkası olduğunu görünce şaşkınlık yaşamış ve başına bir kötü olay geleceğini düşündüğü için uğursuzluk olarak yorumlamıştır.

2.3.1.3.6. Şom

Hikâye türü eserler içerisinde halk arasında uğursuzluğu karşılar biçimde kullanılan şom ifadesi sıklıkla karşımıza çıkan bir kavram olmuştur. Bunu örneklendirecek olursak da kötü davranışlar sergileyen bir kişinin pis bir kimse olması şum suretli olarak ifade edilmiş,[239] kötü şeyler söyleyen veyahut sözlerinin uğursuzluk getirdiğine inanılan birine şom sözlü denilmiştir.[240] İnsanların başından geçen sıkıntılı olayların akabinde yakınma ifadesi olarak da talihinin uğursuzluğunu anlatmak için ne şom bahtım varmış ki başıma bu kötü işler geldi şeklinde kendilerini ifade etmişlerdir.[241]

[238] Karakaya, a.g.t., s.221.
[239] Kuğu, a.g.t., s.174.
[240] Kuğu, a.g.t., s.260.
[241] Kuğu, a.g.t., s.176.

Bunun dışında bir kişinin kötü ve örnek olmayan davranışlar sergilemesiyle ve cimriliğinden yakınarak şum kademli olduğu, attığı adımın bile hayırlı olmadığı vurgulanmıştır.[242] Buna benzer olarak İran'da bulunan dilencilerin şom bir zümre olduğu ve onlar nereye adım atarlarsa atsınlar orasının harabeye döneceği belirtilmiştir.[243] Kişilerin yaptıkları olumsuz hareketler, ve kötü davranış biçimleri neticesinde şom ifadesi onların fiziksel görünümlerine; yüzlerine ya da ayaklarına yani attığı adımlara, söyledikleri sözler sonucunda da gelen felaketlerin ardından sözlerinin uğursuz olmasına bağlanmıştır.

2.3.2. Şiir

Sözlük içerisinde şiir, bir konuyu anlama ve anlatma yeteneğiyken, edebiyat dünyasında şiir daha çok, duyguları, düşünceleri ve hayalleri, ritim ve uyumlu bir dil kullanarak ifade etmek amacıyla yazılmış sanatsal bir metindir. Başka bir deyişle hayatın içindeki duyguları, düşünceleri ve hayalleri, dilin özel bir kullanımı ile ifade ederek okuyucuda estetik ve duygusal bir etki yaratmaya çalışır. Şiirin temel özellikleri arasında hayali unsurlar, uyak-kafiye, his, ilham gibi kavramlar yer alır. Şiir, özellikle uyak ve kafiye gibi ritmik öğelerle belirli bir müzikaliteye sahiptir. Ayrıca, şairin kendi hissiyatını yansıttığı bir edebi türdür. Şairin yaşadığı duygusal deneyimler, hayatına dair gözlemleri, düşünceleri şiirde yer alabilir. [244] Şiir, insanlık tarihinde çok eski bir geçmişe sahip olan bir edebi türdür ve neredeyse tüm kültürlerde, müzik, dans ve dini ritüellerle ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle, kadim bir edebi eser olarak görülebilir. Şiirin hayal gücüne hitap etmesi, hayali unsurlar içermesi ve farklı yönleriyle insanları etkilemesi nedeniyle, birçok toplumda önemli bir yere sahiptir.[245]

2.3.2.1. Hayvanlar

2.3.2.1.1. Baykuş

Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış şiir türündeki eserlerde baykuşun uğur ve uğursuzluğu ile ilgili şunlar söylenilebilir: Baykuşu harabelerle bağdaştırdıklarından

[242] Kuğu, a.g.t., s.849.
[243] Gökhan Cosun, "Behmen-nâme, Dil ve Edebiyat İncelemesi", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2006, s.39.
[244] İsmail Durmuş, "Şiir", *DİA*, c.39, İstanbul, 2010, ss.144-154.
[245] Dumuş, a.g.md, s.145.

dolayı ona "ümmü'l-harab" şeklinde bir lakap takıldığı görülür. Toplum tarafından ona harapların anası adı verilmiş[246] ve aslında bunun sebebi de baykuşların virane ve harabe yerlerden yaşamasından kaynaklanabilir.

Günümüzde de kullanılan bir deyim olan "*kılavuzu karga olanın burnu pislikten çıkmaz*" sözünün aslında bu dönemde de "*kimin rehberi baykuş ya da karga olursa onun harap olacağı"*[247] şeklinde ifade edilmiş olup aslında verdiğimiz örnek beraberinde bu kuşlara uğursuz bir anlam yüklendiğini bizlere gösterir.

Baykuş, yaşadığı yerler ve yaptığı davranışlar nedeniyle genellikle uğursuzluk sembolü olarak görülür. Viranelerde veya mezarlıklarda yaşaması, gündüzleri yuvasında dinlenmesi ve geceleri bir yerlere uçuşması gibi aktiviteleri, onun korkunç bir izlenim bırakmasına sebep olur.[248] Ayrıca, baykuşun gözlerini kapatmayarak uyuması ve harap olmuş şehirlerde kendisine yuva bulup kendi halvethanesi yapması[249] da ilginç özellikleri arasındadır. Bu nedenlerle, baykuş genellikle insanların zihninde ürkütücü bir varlık olarak yer edinmiştir.

Baykuş, şiirlerde genellikle viranelerle özdeşleştirilerek benzetme unsuru olarak kullanılır. Ayrıca, "*gel Hümâ ol baykuş olma"* şeklindeki ifadelerde, kişinin uğursuz bir kimse olmaması gerektiği ve Hümâ gibi saygı gören, uğurlu sayılan bir kişi olması gerektiği vurgulanır.[250] Öncesinde de belirttiğimiz gibi baykuşun uğursuzlukla ilişkilendirilmesinin nedeni, geceleri uçması, viranelerde yaşaması ve gözlerini kapatmaması gibi özellikleriyle ilgilidir. Bunların yanı sıra baykuşun uğursuzlukla ilişkilendirilmesi konusunda benzer yaklaşımları hem tabirname türü eserlerde hem de ansiklopedik eserlerde görebiliyoruz.

2.3.2.1.2. Karga

Kuşlar, şiirlerde birçok farklı açıdan ele alınmıştır. Uçmaları, sesleri, güzellikleri veya çirkinlikleri, uğur ve uğursuzlukları gibi özellikleri, şiirlerde sıklıkla kullanılan konulardan bazılarıdır. Kuşlar, soyut düşünceleri veya kavramları

[246]Şeylan, a.g.t., s.166.
[247] Hasan Akçay, "Ahmedi'nin İskendernamesi, Transkripsiyonlu Metin", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 1999, s.14.
[248] Şeylan, a.g.t., s.167.
[249]Solmaz, a.g.t., ss.187-188.
[250] Abdurrahim Elveren, "15. Yüzyıl şairlerinden Arif ve Hamsesi", " Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001, s.299.

somutlaştırmak için sıkça kullanılan bir benzetme aracı olmuşlardır. Kargalar da şiirlerde benzetme aracı olarak somutlaştırma için kullanılan kuşlardan biridir.

Örneğin, halk arasında takdir edilmeyen bir kişi için halk arasında onu hak eden birisine düşmedi manasında kullanılan bir ifade, "*tavus tüyünü kıymetini bilmeyen kargaya vermek*"[251] şeklindedir. Burada tavus, güzellik ve değerin sembolü olarak kullanılırken, karga ise çirkinlik ve kıymet bilmezliğin sembolü olarak görülmektedir.

Birini uğursuz bir kimseye benzetirken de:
"guraba benzetürler onu ola ki şum
Dimişler ki garabü'l-beyn-i me'şûm"[252]

Şeklinde ifade edilerek, kişiyi uğursuz olduğundan dolayı onu bu kavramla bağdaşan kargaya benzetmişlerdir. Alakargaya uğursuz denilmesinden ötürü böyle bir benzetme yapıldığı da eklenmiştir.

Karga da tıpkı baykuş gibi gündüzleri yuvasında durarak, geceleri uçmaktadır.[253] Karanlıkla ve gece ile olan ilgisi de onun olumsuz şekilde yorumlanmasına yol açmıştır denilebilir.

Baykuş örneğinde belirttiğimiz gibi baykuşu ya da kargayı rehberi olarak alan kişinin sonu haraplar olup, başına kötü işler ve uğursuzluklar gelir. Bunun sebebi olarak da bu kuşların geceleri uçması, harabeleri mesken tutmaları gösterilebilir.

Ancak tüm bu olumsuz özellikler ve uğursuzluk atfedilmesine karşı şiirler içerisinde karga ile ilgili farklı bir örnek dikkatimizi çekmektedir. Bu örnek ise şu şekildedir: Ebu İshak olarak bilinen İbrâhim bin Edhem (ö.778) bir gün avlanırken ansızın kulağına gelen "*Bunun için mi dünyaya geldin?"* sorusu, hayatında bir dönüm noktası olur. Bu olayı ya gerçek bir ses olarak duyar ya da rüyasında görür. Bu deneyim sonrasında İbrâhim, hayatını değiştirme kararı alır ve bir aba giyerek dağlarda yaşamaya başlar. Burada ibadetle meşgul olur ve kendisini Allah'a

[251] Ahmed-i Dâî, *Çengnâme*, (Haz. Gönül Alpay Tekin), Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Massachusetts, 1992, s.173.
[252] Şeylan, a.g.t., s.171.
[253] Şeylan, a.g.t., s.167.

adamaya karar verir. Daha sonra Mekke'ye yerleşir ve burada imamlar ve velilerle sohbetler yapar. Ardından Şam'a gider ve bağ bekçiliği yapar. İbrâhim bin Edhem, son olarak Lazkiye'de hayata gözlerini yumar.

Tasavvufa ait kitaplarda kendisi hakkında birçok rivayetler mevcuttur. Mesnevilerin hikâyeye zemin olarak aldıkları kıssa ise şu şekildedir: İbrâhim bin Edhem hicretin III. asrında Belh' te bir hükümdardır. Ve av esnasında bir ceylanı takip ederek vadiye indiğinde, karşısına eli ayağı bağlı bir adam çıkar ve bu adamın bir karga tarafından beslendiğini görür. Elleri ve ayakları bağlı olan bu adamın kervan halkını soyup öldüren hırsızlar tarafından bu hale getirildiğini ve karganın da Allah tarafından onun rızkının verilmesi için tayin edildiğini duyunca taç ve tahttan vazgeçerek derviş olur. Bir mağaraya çekilip ibadet ve riyazetle meşgul olur.[254]

Burada karganın uğursuz imajından farklı olarak Allah tarafından bir kimsenin rızkını getiren bir aracı olarak karşımıza çıktığını görürüz. Adına uğursuzluk atfedilen çoğu zaman olumsuz özellikleri ile karşımanıza çıkan bu hayvanın aslında böyle farklı bir yanı olduğunu da bu eserden görmüş oluyoruz. Buna paralel olarak da tabirname türü eserler de de karganın hem uğursuz hem de olumlu özellikleriyle ön planda olduğu söylenebilir. Hem şiirlerde hem de tabirnameler içinde karganın uğur ya da uğursuz olarak nitelendirilişi benzerdir.

2.3.2.1.3. Hümâ Kuşu

İslâm edebiyatında ise Hümâ kuşu, "tay't-devle" ve "devlet kuşu" olarak bilinir. Ayrıca "talih kuşu" veya "baht kuşu" olarak da anılır. Efsaneye göre, Hümâ kuşu çok yükseklerden uçar ve gölgesi kimin başına düşerse o kişi hükümdar olur ve devleti yönetir.[255] Bu bilgiler bizlere Hümâ kuşunun farklı isimlerle anılıp benzer anlatılara konu olduğunu göstermektedir.

Ahmed-i Dâi (ö.1421'den sonra), *Çengnâme* adlı eserinde Emir Süleyman'ın (ö.1411) baht ve devletinin yüceliğini anlatırken bu motifi kullanarak bu kuşun

[254] Mustafa Güneş, "Eşrefoğlu Rûmi ve Divanı, (İnceleme- Metin)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya,1994, s.193.
[255] Rüstem Kavaklık, "On Beşinci Yüzyıl Şairi Sabayi ve Divançesi (Transkripsiyonlu Merin- açıklamalar-Dizin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.115; Alpay Tekin, a.g.t., s.137.

kanadının gölgesinin devlet ve baht getirmesini şu şekilde ifade etmiştir:

"Hümâ devlet kuşudur sayesi ol
Sa'adet gencidür sermayesi ol"[256]

Hümâ kuşu bir güç ve uğur simgesi olarak kabul edilmiş olup, iktidar ve devlet ile bağdaştırılarak devlet kuşu adını almıştır. Gölgesinin bir kimsenin başına düşmesi de onun gücüyle ilişkilendirilmiş olup ona şans getirip devlet yöneticisi olmasını sağlamıştır.

2.3.2.2. Yıldızlar

Şiir türü eserler içerisinde yıldızlar hakkında şunlar dile getirilmiştir:
Her yıldıza uğurlu veya uğursuz olarak anlam yüklenmiş olup her birisinin kendisine has tabiatlarının, hâkim olduğu iklimlerin ve hakimiyet saatleri olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı da dünyada olup biten her şey feleğe dayandırılmıştır.[257]

Felek, geleneksel Türk kültüründe, gök katlarından oluşan ve yedi kat olduğuna inanılan kozmik bir yapıdır. Her bir katında farklı bir yıldız veya gezegenin bulunduğuna inanılır ve bu yıldızların veya gezegenlerin insanların hayatları üzerinde farklı etkileri olduğuna inanılır. Bu nedenle, feleklerdeki her bir yıldız veya gezegenin, az ya da çok uğurlu veya uğursuz sayıldığı düşünülür.[258]

Örneğin, bazı yıldızların sabit şekilde durduğu, bazılarının ise hareketli olduğu ve etkilerinin de uğur mutluluk ya da uğursuzluk şeklinde görülebildiği ifade edilmiştir.

2.3.2.2.1. Merih (Mirrih, Sad-ı Asgar)

Merih gezegeni, Güneş'e en yakın olan gezegenlerden biridir ve beşinci gökte yer alır. Mitolojide savaş tanrısı Mars olarak bilinir ve neşe, yiğitlik, güç, kuvvet, hıyanet ve öfke gibi özelliklere sahip olduğu söylenir.[259] Mars'ın özellikleri arasında hem olumlu hem de olumsuz özellikler bir arada yer alır, yani hem güçlü ve itibar sahibi hem de acımasız ve öfkeli olabilir. *Garibnâme* adlı eserde ise Mars'ın

[256] Alpay Tekin, a.g.t., s.315.
[257] Kavaklık, a.g.t., s. 117.
[258] Altun, a.g.t., 2003, s.507.
[259] Ülken, a.g.t., s.134.

acımasızlığı şu şekilde ifade edilmiştir:

"Merih'i gör nice başlar biçer
Ol semada hareket edip, kan saçar"[260]

Ayrıca Merih gezegeni, şiir türündeki eserlerde Nahs-ı Agar yani küçük uğursuzluk[261] olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırmanın, gezegenin kötü ve uğursuz imajından kaynaklanabileceği düşünülebilir. Çünkü bu eserlerde gezegene olumsuz bir anlam yüklenmiştir.

2.3.2.2.2. Zuhal

Zuhal gezegeni, Sekendiz, Satürn veya Nahs-ı Ekber olarak adlandırılmaktadır. Nahs-ı Ekber, büyük uğursuzluğu ifade etmektedir. Bu gezegenin altında doğanların cahillik, pintilik, ahmaklık, yalan ve kötü niyetli özelliklere sahip olduğu söylenir. Keder ve kaygı verici olarak nitelendirilir. Zuhal yıldızı, yedinci gökte yer almakla birlikte gece bekçisi olarak anılmaktadır.[262] Ayrıca en uğursuz yıldızlardan biri olarak kabul edilmesinin yanı sıra eski binalar, kuyular, yer altı suları, ekilmiş araziler, ahırlar gibi yapılar ona atfedilmektedir.[263]

Tüm bu söylemlere bakarak, kuşların harap ve viran yerlerle ilişkilendirildiği gibi, gezegenlere de onların bağlı oldukları yerler veya nesnelere bağlı olarak uğursuzluk atfedildiği sonucuna varabiliriz.

2.3.2.2.3. Zühre

Zühre ismiyle tanınan gezegen, birçok farklı isimle de anılmaktadır, bu isimler arasında Çoban Yıldızı, Kervankıran, Çolpan, Venüs, Nahid ve Sad-ı Asgar bulunmaktadır.[264] Üçüncü gökte konumlanan bu yıldız, Yunan mitolojisinde şehvet, müzik ve aşkı temsil etmektedir. Afrodit veya Venüs olarak da bilinen bu gezegen, diğer gezegenler arasında en parlak ve gökyüzündeki en zarif ve güzel

[260] Hasan Altınzencir, "Garibnâme (1-5. Bablar)", "Doktora Tezi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 1991, s.32.
[261] Altun , a.g.t., 2003, s.166; Ülken, a.g.t., s.134.
[262] Ülken, a.g.t., s. 134.
[263] Alpay Tekin, a.g.t., s.439.
[264] Ülken, a.g.t., s.134.

gezegenlerden biridir.[265]

Zühre gezegeni, mutluluk, dans ve eğlence ile özdeşleştirilmektedir. İbrâhim İbn-i Bali'nin *Hikmet-namesi'*nde ise, mutluluğun sürekli olarak Zühre'de olduğu ifade edilir. Bu nedenle, Zühre gezegeni, mutluluk ve keyif veren etkileriyle bilinmektedir. Zühre anlatılırken:

"Delalet tutar ol raks-ı sınaya
Sürur ü işret zevk u safaya"

Zühre gezegeni, içinde barındırdığı müzik, dans ve sevinç gibi öğelerle mutluluk, coşku ve keyif ile özdeşleşen bir yıldızdır. Bundan dolayı tarihteki farklı kültürlerde değişik isimlerle anılmış ve uğurlu olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, Zühre'nin güzelliği ve zarafeti de dikkat çekicidir ve bu özellikleriyle gökyüzünde önemli bir yer tutar.[266] Sonuç olarak, Zühre, dans, müzik, coşku, mutluluk, keyif ve güzellik gibi birçok anlamı içinde barındıran, özel bir gezegendir. Zühre'ye sad-ı asgar denilmesi ve uğurlu görülmesi tesadüfi değildir.

Ancak tüm bu söylediklerimizi bir kenara bırakırsak Zühre'nin bir rivayet içerisinde farklı şekilde anlatıldığını görürüz. Rivayete göre, Çoban Yıldızı yani Venüs (Zühre) bir kadın olarak karşımıza çıkar. Harut ve Marut isimli melekler bu kadına âşık olurlar. Bu iki melek Venüs'ün lafıyla beraber içki içer, puta tapar ve daha da ileriye giderek Venüs adlı kadının kocasını öldürürler. Birçok affedilmez suç işlediklerinden dolayı Allah Harut ve Marut' u cezalandırarak Babil'de ateş dolu bir kuyuya astırır, kadını da insanlara ibret olsun diye bir yıldıza çevirip gökyüzünde bırakır.[267]

Yani incelediğimiz eserler içerisinde Zühre sad-ı asgar, küçük uğurlu yıldız şeklinde geçip olumlu şeylerle bağdaşıp, genel olarak iyi özellikleri ile ön plana çıksa da olumsuz bir yanının da bulunabileceği bizlere böyle bir rivayet vasıtasıyla aktarılmıştır.

[265] Ciğa, a.g.t., s. 756.
[266] Altun, a.g.t.,2003, ss.162-163.
[267] Güneş, a.g.t.,1994, ss.111-112.

2.3.2.2.4. Müşteri

Müşteri yıldızı; altıncı gökte yer alan ve Sakıt, Erendiz, Jüpiter, Mars ve sad-ı ekber gibi isimlerle anılan bir yıldızdır.[268] Bu yıldız, düşüncenin sembolü olarak kabul edilir ve en uğurlu yıldız olarak nitelendirilir. Kadir-i felek veya hatib-i felek gibi isimler de verilir.[269] Şiirlerde sıkça kullanılan bir metafor olarak bahsedilen Müşteri yıldızı, başarılarından dolayı övülen kişilerle ilişkilendirilir.[270]

Ayrıca, yağmur ve fırtınaların etkisiyle hayatın kaynağı olarak görülür ve cömertlik sembolüdür. Tarlalara ve nehirlerin bereketi Müşteri yıldızından gelir. En uğurlu yıldız (sad-i ekber) olarak kabul edilen Müşteri, hayatın kaynağı ve bereketin sembolüdür.[271]

İncelediğimiz şiirler içerisinde Müşteri yıldızının şüphesiz bir şekilde en büyük uğurlu yıldız olduğu Ahmedi'nin *İskendername* adlı eseri içerisinde şu şekilde geçer:

"Sad-ı ekber oldı bi-şek Müşteri
Lik Mirrih oldı nahsun asgarı"

Müşteri yıldızı, en büyük uğurlu yıldız olarak kabul edilmiştir. Diğer yandan, Merih ise tam aksine en küçük uğursuz yıldız olarak nitelendirilmiştir. Bu farklı kabuller, yıldızlara ve gezegenlere yüklenen anlamların kaynaklarından kaynaklanır. Merih, tabiatı gereği öfke ve hıyanet gibi olumsuz niteliklerle ilişkilendirilirken, Müşteri yıldızı ise iyi düşünce, başarı, cömertlik ve bereket gibi olumlu niteliklerle anılır.[272] Yıldızların ya da gezegenlerin uğur veya uğursuzlukla ilişkilendirilmesi, atfedilen bu niteliklerden kaynaklanabilir.

Bir diğer örnek olarak Zühre ve Müşteri yıldızlarının bir araya gelmesinin uğuru temsil ettiği düşünülmektedir. Bu yıldızların birleştiği anlara "*kıran-ı sadeyn*" adı verilir ve bu anlar uğurlu olarak kabul edilir. Şairler, güzellikleri ile bilinen kimselerin bir araya geldiğini gördüklerinde, bu topluluğun uğurlu olduğunu vurgulamak için bu tabiri kullanırlar. Bu yıldızların bir araya gelmesi,

[268] Ülken, a.g.t., s.134.
[269] Alpay Tekin, a.g.t., s.152.
[270] Ciğa, a.g.t., s.452.
[271] Alpay Tekin, a.g.t., s.458.
[272] Akçay, a.g.t., s.70.

hayatın iyi şans ve uğur getireceği anlamına gelir.[273]

2.3.2.3. Diğerler Uğur-Uğursuzluk Örnekleri

2.3.2.3.1. Saçı Saçmak

Saçı geleneği, Orta Çağ Anadolu'sunda yazılmış olan Eski Anadolu Türkçesi metinleri arasında yer alan şiirlerde sıklıkla görülen bir gelenektir. Bu geleneğe göre, düğünlerde gelin ve damadın üzerine uğur getirmesi amacıyla saçı saçılmaktadır.

Tutmacı' nın(ö. 1406'dan sonra) *Gül ü Hüsrev* adlı eseri içinde bir düğün sahnesi anlatılırken de yemeklerin çeşitlerinden bunların kazanlarca yapıldığından bahsedildikten sonrasında düğünün bereket getirmesi, uğurlu olması adına binbir türlü saçıların saçıldığından:

"Hezaran (binlerce, pek çok) dürlü saçular saçıldı,
İlerü geldi şerbetler içildi."[274]
şeklinde bahsedildiğini görebiliriz.

Yine bu eser içerisinde saçının farklı bir kullanımına rastlarız. Hürmüz[275] yani baş kahramanımız Hüsrev karşısındaki rakiplerinden kurtulduktan sonrasında hikâyenin diğer baş kahramanı olan Gül'e kavuşmuş ve bir elini Gül'ün boynuna sarıp, diğer elinde ise bir içki almış ve onların üzerlerine akçeler saçılmış.[276] Bu akçeler yani saçı olarak tanımladığımız nesneler Gül ve Hüsrev için bereket ve uğur getirmesi amacıyla saçılmıştır denilebilir.

2.3.2.3.2. Zakkum

Zakkum, cehennemde yetiştiği inanılan ve insanlara korku veren bir ağaç türüdür. Bu ağacın meyvesi cehennemliklerin yemeğidir. Genel olarak olumsuz bir çağrışıma sahiptir ve uğursuzlukla ilişkilendirilir. Bu imajdaki etkenlerden biri de dinidir. *Kur'an-ı Kerim*' de zakkum, lanetlenmiş bir ağaç olarak anlatılmaktadır.[277]

---

[273] Alpay Tekin, a.g.t., s.152.
[274] Solmaz, a.g.t., s.331.
[275] bkz. Hürmüz: Gül ü Hüsrev adlı eser içerisindeki erkek kahraman olan Hüsrev'in isimlerinden biri. Solmaz, a.g.t., s.467.
[276] Solmaz, a.g.t., s.162.
[277] Mustafa Öz, "Zakkum" *DİA,* c.44, İstanbul, 2013, s.108.

Şiir türünde ise Arif' in(ö.1438) *Hamse* adlı eserinde zakkumun bir damlasının kokusunun bile ölüme neden olacağı[278] tasvir edilir. Bu da zakkumun kötü imajını pekiştirir ve neden insanlar tarafından uğursuz olarak kabul edildiğini açıklar.

2.3.2.3.3. Aylar

2.3.2.3.3.1. Muharrem Ayı

Muharrem kelimesi sözlük içerisinde haram sayılan, yasaklı olan saygı duyulup kutsiyet atfedilen anlamlarında kullanılır. Muharrem ayı hicri takvime göre yılın ilk ayı olup savaşmanın haram olduğu aylardan biridir. Hz. Peygamber de Mina' daki hutbesi sırasında bu ayın haram aylardan olduğunu belirtmiştir.[279]

Muharrem ayı mübarek bir olarak sayılmaktadır. Bu ayda kim hayır veya şer işlerse mükafatı veyahut cezası, yaptıklarının misliyle olur.[280] Yine bu ayda olan bazı olaylardan bahsedersek bu ay içerisinde Hz. Muhammed Mekke şehrinden Tayfe' ye hicret etmiştir. Yine bu ayda Mikâil, İsrâfil, Azrâil ve Cebrâil yaratıldığı gibi cennette bu ayda yaratılmıştır. Havva ve Âdem bu ayda yaratılıp cennete girmişlerdir. İbrâhim, Mûsâ ve İsâ peygamberler bu ayda doğmuştur. Bu ay içinde farklı olarak da Hz. Eyyüp beladan kurtulmuş ve Hz. Yûsuf kuyudan çıkmıştır. Bunlara ek olarak da bu ayda yaşanan kötü bir hadise olan Hz. Hüseyin'in Kerbela' da şehit edildiği belirtilmiştir.[281] Bu ayın büyük çoğunluğunda güzel olaylar yaşanmasından ötürü mübarek ve hayırlı olarak kabul edildiği söylenebilir.

2.3.2.3.3.2. Safer Ayı

Safer ayı hicri yılın ikinci ayına tekabül eder. Safer kelimesi "boş kalmak, boşluk; sararmak," gibi anlamlara gelir. Safer ayının hicri yılın ikinci ayına isim olmasına dair farklı görüşler bulunur. Bu görüşlere göre, haram aylardan Muharremin sonrasında Araplar Safer ayında sefere çıkarlardı. Sefere çıkıp evleri boşaldığı için veyahut saldırdıkları evleri talan edip ve yağma yapıp boşalttıklarından ötürü bu şekilde adlandırmıştır. Bundan dolayı da boş kalma ile ilişkilendirilip Safer

[278] Elveren, a.g.t., s.92.
[279] M. Kâmil Yaşaroğlu, "Muharrem," *DİA,* c.31, Ankara, 2020, ss.4-5.
[280] Şeylan, a.g.t., ss.211-212.
[281] Şeylan, a.g.t., ss.212-213.

adını almıştır. Diğer bir teoriye göre ise, Safer ayının sarılık ve sararma ile ilişkilendirilmesi, o dönemde Arap yarımadasında insanların yüzlerinin sararmasına neden olan veba salgınının bu aya denk gelmesiyle açıklanır. Cahiliye devrinde Safer ayı uğursuz kabul edilip bu ayda yapılan işlerin başarısız olacağı veya kötü sonuçlar doğuracağı gibi inanışlar halk arasında yaygın olan bir düşüncelerdir.[282]

Şiir türü eserler içerisinde de bu uğursuzluğa rastlamaktayız. Bu ay yılın ikinci ayı olup, günleri nahs kabul edilir. Bu ay içerisinde insanlar belaya düşerek sararıp solarlar. Örneğin, Nûh' un kavmine bu ay içinde tufan gelmiştir, Müslümanlar tarafından iyi ve salih bir kimse olan veya nebi olarak kabul edilen Cercis bu ayda öldürülmüştür. Yine bu ay içinde Hz. İbrâhim ateşe atılmış ve Âdem ve Havva bu ay içerisinde cennetten kovulmuştur.[283] Bu yaşanan hadiselere bakıldığında da hep kötü olayların yaşandığı göze çarpar ve bu ayın günlerine bir nuhus yani uğursuzluk atfedilmesi de tesadüfi değildir.

2.3.2.3.3.3. Rebî'ül-evvel

Rebî'ül-evvel ayı hicri yılın üçüncü ayına tekabül eder. Arapça bir kelime olan rebi sözcüğü bahar, bolluk ve bereket anlamlarına gelmekle beraber hem bir ay adı olarak hem de baharı anlatmak için kullanılmıştır. İslâm tarihi içerisinde bu ayın önemi oldukça büyüktür. Bunun sebebi ise Hz. Peygamber'in bu ayın on ikisinde doğmuş olmasındandır. Ayrıca bir dönüm noktası olarak görülen Hicret yine bu ay içinde yapılmıştır. Son olarak da Hz. Peygamberin vefatının da bu ayda olduğu konusunda fikir birliği bulunmaktadır.[284]

Şiir türü eserler içinde Rebî'ül-evvel mübarek ve hayırlı bir ay olarak sayılır. Hz. Muhammed bu ayda doğmuştur. Lütuf ve kerametin bu ayda olduğu ve rahmet kapılarının da bu ay içerisinde açıldığı ifade edilmiştir. Bu ayın on sekizinci günü nahstır. Bunun sebebi ise Emevî halifesi olan Yezid' in (ö.3638) halkına kılıç vurması olduğu belirtilmiştir.[285]

[282] M. Kâmil Yaşaroğlu, "Safer", *DİA,* c.35, İstanbul, 2008, ss.450-451.
[283] Şeylan, a.g.t., ss.213-214.
[284] Hacı Mehmet Günay, "Rebîülevvel", *DİA,* c.34, İstanbul, 2007, ss.501-502.
[285] Şeylan, a.g.t., s.214.

2.3.2.3.3.4. Rebi'ül-ahir

Rebiü'l-ahir ayı, hicri takvimin dördüncü ayıdır ve aynı zamanda rebiü's-Sani olarak da bilinir. Bu ay, meyvelerin yetişip olgunlaştığı güz mevsimine denk gelir ve bu nedenle bu isim verilmiştir.[286] Başka bir ifadeyle, rebiü'l-ahir ayı, İslâm takviminde mevsimlerin ve doğanın döngüsüne göre adlandırılan aylardan biridir. Bu ay, meyvelerin hasat edildiği ve sonbaharın gelişinin hissedildiği bir döneme denk gelir. Bu nedenle, rebiü'l-ahir ayı, doğanın döngüsüne uygun bir şekilde isimlendirilmiştir. Bu ayda insanlar hasat yaptığından dolayı rahatlama ve dinlenme zamanı olarak da bilinmektedir.

Rebîü'l-ahir adı verilen ayın beşinci günü, ulular için talihsiz bir gün olarak anılır ve bu ayda zalim lakaplı Emevî valisi Hüccac' ın[287] (ö. 714), Mekke'yi ateşlerle yakması gibi kara bir olaya sahne olmuştur. Bu olayda kullanılan ateşler, Hüccac' ın Mekke'yi kuşatması sırasında mancınıklarla fırlatılan taşlar olabilir.[288]

2.3.2.3.3.5. Cemadü'l-evvel

Cumadelevvel veya cemaziyelevvel hicri ayın beşinci ay olarak bilinir. Bu ayın genellikle sert, soğuk ve kurak geçmesinden dolayı soğuk ve kurak anlamlarına gelen cumâdâ şeklinde isimlendirilmiştir. Bu ayda, tarihi öneme sahip birçok olay gerçekleşmiştir. Örneğin, Hz. Ali'nin doğumu bu ayın sekizinci gününde, Cemel Vak'ası ise ayın on beşinci gününde gerçekleşmiştir. Cemaziyelevvel ayı İslâm dünyasında önemli bir yere sahip olan aydır.[289]

Hicri yılın beşinci ayı olan cemaziyelevvel ayı incelediğimiz eserlerden biri olan *Hikmet-name* içerisinde cemadü'l evvel şeklinde geçer. Bu ayda yaşanan Cemel Vakasından dolayı Basra kavmi için karışık bir dönem olarak kabul edilir. Bu ayın bütün günleri mübarek sayılır.[290]

---

[286] Günay, "Rebîülevvel", s.501.
[287] Metinde geçen adıyla "*Hüccac*", Emevi devleti içerisinde etkin bir rol oynayan ve zalim lakabıyla tanınan meşhur Emevi valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekafi'dir. bkz. İrfan Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafi", *DİA,* c.14, İstanbul, ss.427-428.
[288] Şeylan, a.g.t., s.215.
[289] Fuat Günel, "Cemâziyelevvel" *DİA*, c.7, İstanbul, 1993, s.319.
[290] Şeylan, a.g.t., s.215.

2.3.2.3.3.6. Cemadü'l- ahir

Cemadü'l-ahir ya da cemaziyelahir hicri takvimin altıncı ayıdır ve halk arasında cumadelahir olarak da bilinir. Bu ayda genellikle şiddetli soğuk ve kuraklık olması nedeniyle bu şekilde isimlendirildiği rivayet edilir. Cemaziyelevvel ayından sonra gelir. Bu ayda, Hz. Ömer'in halife olması gibi tarihi öneme sahip olaylar gerçekleşmiştir. Ayrıca Hz. Aişe'nin bu ayın yirminci gününde doğduğu bilinmektedir. Araplar arasında cemaziyelahir ayında birçok olayın yaşandığına dair "*Hayret verici pek çok olay cumâdâ ve receb arasında meydana gelir*" şeklinde bir söz de bulunur.[291]

İncelediğimiz eserlerden biri olan *Hikmet-name*'de de cumâdâ ve receb ayları arasında acayip olayların yaşandığı aynı şekilde aktarılır. Ayın ilk günü Hz. Peygamber'e Cebrâil'in nazil olduğu ifade edilir. Bu ayın ikinci gününden on dördüncü gününe kadar uğursuz sayıldığı ve bu ayın on beşinci gününde ise daha öncesinde bir kuşatma sırasında tahribata uğramış olan Kâbe Abdullah b. Zübeyr Avvâm[292] (ö.692) tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.[293]

2.3.2.3.3.7. Receb

Receb saygı duyulan ve savaşmanın haram olduğu aylardan birisidir. Bu ay hicri yılın yedinci ayıdır. Receb ayı içerisinde savaştan ve baskınlardan uzak durulur. Bu ay içinde oruç tutulur ve umre ziyaretleri yapılır.[294]

Receb ayına Allah'ın ayı denir. Muhterem, hayırlı ve mübarek bir ay olarak geçer. Bu ayda tövbe etmek makbuldür, dualar kabul olur. Hz. Muhammed bu ayın yirmi yedisinde semaya yükselmiş yani miraca çıkmıştır.[295] Bundan dolayı da receb ayı uğurlu ve mübarek bir ay sayılmıştır.

---

[291] Günel, a.g.md., s.319.
[292] Abdullah b. Zübeyr Avvâm, Emevi hanedanına karşı başkaldırıp kendisini halife olarak ilan eden ve Abâdiler arasında önemli bir konuma sahip olan bir sahabe olarak bilinir. bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Abdullah b. Zübeyr Avvâm", *DİA*, c.1, İstanbul, 1988, ss.145-146.
[293] Şeylan, a.g.t., s.215.
[294] Hacı Mehmet Günay, "Receb" *DİA*, c.34, İstanbul, 2007, ss.506-507.
[295] Şeylan, a.g.t., ss.215-216.

2.3.2.3.3.8. Şaban

Şaban ayı hicrî yılın sekizinci ayıdır. Şaban kelimesi dağılmak, gruplara ayrılmak anlamına gelen "şa'b" kökünden türemiştir. Şaban ayının bu isimle anılmasının sebepleri arasında, bu aydan öncesinde gelen haram aylardan biri olan Receb ayında savaşmanın yasak olması yer alır. Bu dönemde, insanlar silahlı baskınlar yapmak amacıyla gruplar halinde dağıldığı için Şaban ayına bu ismin verildiği düşünülür. Şaban ayına bu ismin verilmesiyle ilgili bir diğer görüş ise receb ve ramazan aylarını ayırıyor olmasıdır.[296]

Hz. Peygamber, "*şaban ayı benim ayım"* diyerek bu ayı muhterem ve saygıdeğer bir ay olarak ifade eder. Her insan bu aydan nasiplenir. Bu ay içinde bulunan gizli bir geceden bahsedilir. Bu gece ise şaban aynın on beşinci gecesine denk gelen Berat gecesidir. *Hikmet-name* adlı eserde de bu gece için Allah'ın Kelb kabilesi koyunlarının kıllarının sayısında bile daha fazla kişiyi bağışladığı ifade edilmiştir.[297] Berat gecesi, Allah'ın affı ve bağışlaması ile günahlardan arınılacağına inanılan gecedir. Berat gecesi Müslümanlar tarafından kutsal sayılır ve bu gecenin diğer gecelerden farklı şekilde geçirilmesi normalden daha fazla ibadet edilmesi adet halini almıştır.[298]

2.3.2.3.3.9. Ramazan

Ramazan, İslâm'ın beş şartından biri olan oruç tutmanın farz olduğu aydır. Hicrî yılın dokuzuncu ayıdır. Ramazan kelimesi, Arapça "kızgın yerde yalınayak yürümekle ayakların yanması" anlamına gelen "ramad" mastarından veya "güneşin güçlü ısısından çok fazla kızmış yer" anlamındaki "ramdâ'" kelimesinden türemiştir. Bu ay, Müslümanlar için manevi bir öneme sahiptir ve ibadet, sadaka ve dua gibi ibadetlerin arttığı bir dönemdir.[299]

[296] M. Kâmil Yaşaroğlu "Şaban", *DİA*, c.38, İstanbul, 2010, s.207.
[297] Şeylan, a.g.t., s.216.
[298] Halit Ünal, "Berat Gecesi", *DİA,* c.5, İstanbul, 1992, ss.475-476.
[299] Hacı Mehmet Günay "Ramazan", *DİA*, c.34, İstanbul, 2007, ss.433-435.

Oruç tutulan bu ayda açlık ve susuzluğun etkisiyle insanların içinin yandığı ve orucun hararetiyle günahların yakıldığı, güz yağmurlarının yeryüzünü yıkadığı gibi ramazan orucunun da müminleri günahlardan yıkayıp temizlediği için bu aya ramazan ismin verildiği yönünde bazı kaynaklarda açıklamalar vardır. Ancak, bu açıklamalar gerçeği yansıtmamaktadır. Resûl-i Ekrem'in "mübarek bir ay" olarak nitelendirdiği ramazan ayı İslâm dininde çok önemli bir yere sahiptir. Bu ayın girişiyle birlikte cennet kapıları açılıp cehennem kapıları kapanır, şeytanlar bağlanır ve müminlerin duaları daha kabul edilir hale gelir. Ramazan ayı; sabır, ibadet, rahmet, mağfiret ve bereket dolu bir aydır. Müminler, bu ayda oruç tutarak kendilerini manevi olarak arındırmaya çalışırlar ve Allah'ın rızasını kazanmak için çaba gösterirler. Ramazan ayında, iftar ve sahur gibi özel ibadetler gerçekleştirilir ve ayrıca fakirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşulur. Ramazan ayı, müminler tarafından büyük bir coşku ve heyecanla karşılanır. Bu ayda insanlar birbirleriyle daha fazla kaynaşır, birlik ve beraberlik duyguları daha da güçlenir. Ayrıca, Ramazan ayı bir fırsat olarak görülür ve insanlar kendilerini yenilemek, hatalarından ders çıkarmak ve hayatlarında yeni bir sayfa açmak için çaba gösterirler.[300]

Ramazan, İslâm dininde önemli bir yere sahip olan ve "ümmetin ayı" olarak ifade edilen bir aydır. Bu ayda Allah'ın rahmeti ve merhameti daha fazla hissedilir ve oruç tutan kullarına karşı affediciliği artar.[301]

Ramazan ayı içerisinde birçok önemli olay gerçekleşmiştir. Örneğin, ramazan ayının sekizinci gecesinde İsrailoğulları'na gönderilen Hz. Davud' a kutsal kitaplardan sayılan *Zebur* verilmiş ayrıca Mekke'nin fethi de ramazan ayı içinde gerçekleşmiştir. Ramazan ayının en önemli günlerinden birisi de Kadir gecesidir. Kadir gecesi, ramazan ayının yirmi yedinci gecesine denk gelir ve *Kur'an-ı Kerim*'in Hz. Muhammed'e bu gece indirildiğine inanılır. Bu sebeple, Kadir gecesi Müslümanlar tarafından kutsal ve mübarek sayılan bir gece olarak kabul edilir. *Hikmet-name* adlı eserde de *Kur'an-ı Kerim*'in Leyletü'l Kadir yani Kadir gecesinde Hz. Muhammed'e indirildiği ifade edilir. Bu da Kadir gecesine verilen önemi bir kez daha gösterir.[302]

[300] Günay "Ramazan", s. 434.
[301] Şeylan, a.g.t., s.216.
[302] Şeylan, a.g.t., s. 217.

Ramazan ayı, İslâm dinindeki önemi ve içerdiği olaylar sebebiyle Müslümanlar tarafından özel bir yere sahiptir. Bu ayda oruç tutan insanlar, kendilerini ruhsal ve manevi olarak yenileme fırsatı bulurlar. Ayrıca, bu ayda yapılan ibadetler ve Kadir gecesi gibi kutsal günler, insanların manevi hayatlarını zenginleştirmeye yardımcı olur. Bu ayda gerçekleşen birçok mübarek olaydan ötürü de bu ay uğurlu sayılmıştır.

2.3.2.3.3.10. Şevval

Şevval ayı, hicrî yılın onuncu ayıdır ve Arapça' da "yukarı kalkmak, yükselmek" anlamına gelen "şevl" kökünden türemiştir. Bu ay, ramazan ayının hemen ardından gelir ve müminler için çok önemli bir yere sahiptir. Araplar, şevval ayının uğursuz olduğuna inanırlardı ve bu nedenle bu ayda nikah kıymazlardı. Ancak Hz. Muhammed ve Hz. Aişe bu ayda evlenerek bu inancın yanlış olduğunu kanıtlamışlardır. İslâm tarihinde şevval ayı, bazı tarihi olaylar sebebiyle uğursuzlukla ilişkilendirilir. Bunlara örnek vermek gerekirse Uhud Savaşı (625) ve Huneyn Savaşı (630) gibi savaşlar bu ayda meydana gelmiştir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in oğlu İbrâhim'in vefatı da bu ayda gerçekleşmiştir. Bu sebeplerden dolayı, şevval ayı İslâm tarihinde uğursuz olarak görülmüştür.[303]

Şevval ayı, İslâm dinindeki özel aylardan biridir ve bayramın müjdecisi olarak kabul edilir. Ramazan ayının bitiminden sonra gelen şevval ayının ilk günü bayram günü olarak kutlanır. Allah bayram günlerinde kulların rahmet kılar ve affedicidir.[304] Bu ayın yirminci günü, Yûnus Peygamber'in denize atıldığı ve denizin onu yuttuğu gün olarak bilinir. Bu nedenle bugün nahs, yani uğursuz olarak kabul edilir. Şevval ayının yirmi beşinden bu ayın sonuna kadar olan günleri de nahs olarak kabul edilir. Bunun sebebi, Allah'ın Âd ve Semûd kavimlerini helak etmesidir.[305]

2.3.2.3.3.11. Zi'l-ka'de

Zilkade, İslâm takviminde on birinci ay olarak bilinir. Bu ay haram aylardan olduğu için "zü'l-ka'deti'l-harâm" şeklinde de adlandırılır. Cahiliye Arapları, haram aylardan biri olan Zilkade ayına saygı gösterirlerdi. Bu saygılarından ötürü, bu ay boyunca savaş ve saldırıyı, kötü söz ve davranışları ve hayvanları için otlak alan

[303] M. Kâmil Yaşaroğlu, "Şevval", *DİA,* c.39, İstanbul, 2010, s.34.
[304] Şeylan, a.g.t., s. 217.
[305] Şeylan, a.g.t., s. 218.

aramayı bırakırlardı. Bu sebeple, Zilkade ayı "oturma zamanı" anlamına gelen "zü'l-ka'de" olarak adlandırılmıştır. Zilkade ayı, İslâm tarihinde önemli hadiselerin yaşandığı bir aydır. Bu ayın önemli olayları arasında Hendek Savaşı'nın(627) sona ermesi, Hz. Peygamber'in Zeyneb bint Cahş (ö.641) ile evlenmesi, Beni Kurayza Savaşı (627) ve Umre Seferi(628) yer almaktadır.[306]

Hikmet-name adlı eserde bu ayın önemi ve uğurlu bir anlamı vurgulanmaktadır. Zilkade ayı, İslâm toplumunda birçok özel anlama sahip olduğu için, bu ayda yapılan duaların ve ibadetlerin de önemi büyüktür. Bu ayda gerçekleşen mucizeler, Müslümanlar için birer örnek teşkil eder ve İslâm'ın gücünü ve kutsallığını simgeleyen olaylar olarak kabul edilir. Zilkade, İslâm takviminin önemli aylarından biridir ve Allah tarafından haram aylardan biri olarak belirlenmiştir. Arap toplumunda da bu ayın saygınlığı ve kutsallığı büyüktür, hatta savaşları bırakmaları bile bu ayın önemini göstermektedir. Zilkade ayında meydana gelen olaylar da İslâm tarihinde büyük bir öneme sahiptir. Hz. Yûnus' un balığın karnından kurtuluşu ve Firavun ordusu tarafından takip edilen Mûsâ peygamber için denizin ikiye ayrılması gibi mucizeler bu ayda gerçekleşmiştir.[307]

2.3.2.3.3.12. Zi'l-hicce

Zilhicce (zülhicce, zülhacce), İslâm takviminin son ayıdır ve aynı zamanda dört haram aydan biridir. Kelime anlamı olarak "hac ayı" anlamına gelir ve zilkadeden sonra gelen son aydır.Cahiliye döneminde Araplar, zilkade ve zilhicce aylarında önemli ticari etkinlikleri kapsayan panayırlar düzenlerlerdi. Ancak panayırların sona ermesiyle birlikte, zilhicce ayı hac ziyaretlerinin başladığı dönem olarak kabul edilirdi. İslâm'ın ortaya çıkmasından sonra bile, bu gelenek devam etti ve zilhicce ayı, hac ibadetiyle ilişkilendirildi. Bu nedenle, zilhicce ayı, hac mevsimi olarak da bilinir. Bu ayın onuncu gününde Kurban Bayramı başlar ve dört gün boyunca sürer.[308]

[306] M. Kâmil Yaşaroğlu, "Zilkade", *DİA*, c.44, İstanbul, 2013, s.416.
[307] Şeylan, a.g.t., s. 218.
[308] M. Kâmil Yaşaroğlu "Zilhicce", *DİA,* c.44, İstanbul, 2013, ss.415-416.

İslâm inancına göre, Zilhicce ayında Hac farizasını yerine getiren Müslümanlar, tarihi Mekke şehrine giderek, Kâbe'yi tavaf ederler ve ibadetlerini yerine getirirler. Zilhicce ayı, İslâm tarihinde birçok önemli olaya sahne olmuştur. Bunlardan bazıları Birinci ve İkinci Akabe Biatları (621-622), Hudeybiye Antlaşması(628), Hz. Peygamber'in oğlu İbrâhim'in doğumu ve Hz. Osman'ın şehit edilmesidir.[309]

Zilhicce ayı, İslâm'da önemli bir yere sahiptir. Bu ayın günleri, hayır ve bereketin bol olduğu zamanlar olarak kabul edilir. Araplar, zilhiccenin sekizinci gününe "yevmü't-terviye" derler ve bugün, arife öncesinde gelir. Zilhiccenin dokuzuncu günü ise arife günüdür ve hacılar bugün Arafat'ta toplanarak hac ibadetini yerine getirirler. Zilhiccenin onuncu günü ise İslâm dünyasında Kurban Bayramı olarak kutlanır ve Hz. İbrâhim'in oğlu İsmail'i kurban etmek üzereyken onun yerine kurban edilmek için Allah tarafından koç gönderilmesi hadisesi yaşanmıştır.[310]

2.4. DİĞER ESERLERDEKİ UĞUR-UĞURSUZLUK ÖRNEKLERİ

2.4.1. Astronomi Eserlerinde Uğur-Uğursuzluk

"Gökküresi bilimi" yani İslâm bilim tarihinde "Astronomi" anlamında kullanılan terim "İlm-i Felek"'tir. İslâm dünyasında "felekiyyât, ilm-i nücûm, sınaât-i tencîm, ilm-i hey'e" de en yaygın karşılıklarıdır. Astronomi aritmetik, geometri ve mûsikiyle birlikte matematik bilimlerini oluşturur. Latinler'in "quadrivium"una denk bu dört bilime Fârâbî'nin tasnifiyle mekanik ve optiği de eklemişlerdir. Bu tasnifle astronomi ve astroloji arasındaki fark ortaya çıkmış ve erken dönemde birbirinden ayırt edilmesi önemli bir noktadır. İhvân-ı Safâ'ya göre ilm-i felek üç bölüme ayrılıyor: Birincisi feleklerin yapısı, yıldızlar ve sayıları, büyüklükleri, aralarındaki uzaklıklar ve hareketleri; İkincisi astronomi cetvellerinin (zîc, ezyâc, zîcât) kullanımı, tarihlerin oluşumu ve takvimlerin düzenlenmesi; Üçüncüsü feleklerin dönüşü, burçların oluşması ve yıldızların hareketiyle dünyada olabilecekler hakkında bilgilerle ilgilidir.[311]

[309] Yaşaroğlu, "Zilhicce, s.415.
[310] Şeylan, a.g.t., ss.218-219.
[311] Tevfik Fehd "İlm-i Felek", *DİA*, c.22, İstanbul, 2000, s.126.

İncelediğimiz eserlerde güneş tutulması, gök gürlemesi, deprem gibi doğa olaylarından ve doğal afetlerden bahsedilmektedir. Eski müneccimlerin dediklerinden hareketle yılın ayları içinde gerçekleşen olaylardan sonra nerede ve ne tür felaketler olabileceği üzerinde tahminlerde bulunmuşlar ve bunlar aktarılmıştır.

2.4.1.1. Günler

2.4.1.1.1. El-yevmi'l-ehad

Günlerden ilki pazar günü, el-yevmi'l-ehaddır. Bugünün diğer ismi yekşenbih olarak da bilinir. Yapılacak işler açısından bakıldığında, bugün bir bina inşa etmek veya bahçe dikmek uğurlu sayılır. Çünkü bu mübarek bir gündür. Bu özelliği, Allah'ın yeri ve göğü yarattığı gün olmasıyla ilişkilendirilir. Ancak kesilen elbiseler veya tırnaklar bugün mübarek sayılmaz. Tırnak kesmek de bu özel günde yapılması pek uygun görülmez. Hatta bir kişi, tırnaklarını pazar günü kestiği takdirde, mallarının telef olacağına inanılır. Bir diğer inanışa göre, eğer bir horoz, bu gecede beklenmedik bir şekilde öterse bu evde yaşayan bir kişinin öleceğine işaret eder.[312]

2.4.1.1.2. El-yevmü'l-isneyn

El-yevmü'l-isneyn, diğer adıyla düşenbih, pazartesi günüdür. Hz. Muhammed'in doğum ve vefat günüdür, Cebrâil Aleyhisselâm ona bugün vayih getirmiştir. Hz. İbrâhim'in Kâbe' yi tamamladığı gün olarak da bilinir. Bu nedenle mübarek bir gündür ve birçok uğurlu anlam taşır. Bugün tıraş olmak veya tırnak kesmek, devlet ve nimetin artması anlamına gelir. Ayrıca, bir oğlan çocuğunun ana rahmine düşmesi durumunda bahtının açık olacağı düşünülür. Bugün Kur'an hafızları ve devlet sahipleri için de uğurlu bir gündür. Ancak, yılın ilk günü olan düşenbih günü, balık bolluğu ve yemiş dolu bir yılın habercisi olsa da otluğa felaketler gelebilir.[313]

2.4.1.1.3. El-yevmü's-salis

El-yevmü's-salis, acemlerin şeşenbih olarak adlandırdığı bir gündür ve salı gününe karşılık gelir. Ancak bugün genellikle hayırlı bir gün olarak kabul edilmez,

[312] Ayşe Kete, "Segürname (İnceleme-Metin-Dizin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008, s.21.
[313] Kete, a.g.t., s.22.

çünkü Allah u Teala mekruh olan şeyleri bugün yaratmıştır. Havva annemiz aybaşı dönemini bugün yaşamış, Kâbil Hâbil'i bugün öldürmüş ve Cercis peygamber bugün şehit olmuştur. Bu nedenle, yaşanan talihsiz olaylar sebebiyle bugün uğurlu bir gün olarak görülmez.[314]

2.4.1.1.4. El-yevme'l-rabi

El-yevme'l-rabi: Acemler bugüne çeharşenbih derler. Çarşamba günüdür. Nahs ve faydasız bir gün olarak tanımlanır. Bunun sebebi ise, Firavun, İfrit, Şeddâd, Âd kavimleri ve Salih, Semûd, Karûn ile Lût kavimlerinin çarşamba günü helak olmasıdır. Her ayın çarşamba günü nahs yani uğursuz kabul edilir. Buradaki örnekler ansiklopedi dosyasında incelediklerimizle aynıdır. Bâyezîd-i Bistâmi(ö.848) ve kardeşinin Çarşamba gününün nahs ya da sa'd oluşu hakkında konuşması aynı şekilde aktarılmıştır. Eğer senenin ilk günü çarşamba olur ise kış orta dereceli olur, yağmur çok olur ve rüzgâr çok eser. Nimet ve bereket çok olur ancak buradaki varsayımla birlikte Irak memleketine felaketlerin geleceği ve Arap vilayetinde bir yöneticinin öleceği ifade edilmiştir.[315]

Çarşamba günü, Acemler tarafından "çeharşenbih" olarak adlandırılır. Haftanın üçüncü günüdür. Ancak bugün, nahs ve faydasız olarak kabul edilir. Bunun nedeni, Firavun, ifrit, Şeddâd, Âd kavimleri ve Salih, Semûd, Karûn, Lût kavimlerinin bugün helak olmasıdır. Her ayın çarşamba günü uğursuz olarak değerlendirilir. Bâyezîd-i Bistâmi (ö.848). başta çarşamba gününün uğur ve uğursuzluğu konusunda başta ayrılsalar da konuşmaları sonunda çarşambanın uğursuz bir gün olduğundan bahsetmişlerdir. Çarşamba gününün uğur-uğursuzluğu, ansiklopedi türündeki eserler içerisinde de aynı şekilde ele alınmış ve Bâyezîd-i Bistâmi (ö.848) ve kardeşinin konuşmaları birebir aktarılmıştır.[316] Eğer senenin ilk günü çarşamba gününe denk gelirse, kış ılıman geçer ve yağmur bol yağar. Rüzgâr da şiddetli eser. Bu durumda, nimet ve bereket de bol olur ancak bu varsayımla birlikte Irak memleketine felaketlerin geleceği ve bir Arap vilayetinde bir yöneticinin öleceği kehanet edilmiştir.[317]

[314] Kete, a.g.t., s.23.
[315] Kete, a.g.t., s.24.
[316] Toprak, a.g.t., ss.59-60.
[317] Kete, a.g.t., ss.24-25.

2.4.1.1.5. El-yevme'l-hamis

El-yevme'l-hamis: acemler bugüne pençşenbih derler. Perşembe günüdür. Bugün kim ne isterse kabul olur. Allah u Teala cenneti ve cehennemi bugün yaratmıştır. Hz. Peygamber Kabe'yi bugün fethetmiş, Hz. Yûsuf bugün Mısır'a girip tahta oturmuştur. Hz. İbrâhim ise bugün Nemrud'a karşı zafer kazanmıştır. Bunlardan dolayı da bugün sad yani uğurludur. Perşembe gecesi bir horoz vakitsiz bir zamanda ötse bile bu iyiye işarettir. Bugün senenin ilk günü olursa eğer kış da yaz da güzel geçer. Meyve ve bal bol olur.[318] Bugün birçok güzel olay yaşanmasından ötürü yıl içinde bugün uğurlu sayılmıştır.

2.4.1.1.6. El-yevme'l-cum'a

El-yevme'l-cum'a: Acemler bugüne azniye derler. Cuma günüdür. Sad yani uğurlu bir gün kabul edilen bugün nikah günü olarak tanımlanır. Bugün sebebi ise Hz. Âdem ve Havva, Hz. Süleyman ve Belkıs, Hz. Yûsuf ile Züleyha, Hz. Mûsâ ile Safura ve Hz. Muhammed ile Hatice ve Aişe el-yevme'l cuma günü nikahlanmış olmalarıdır. Bugün hem uğurlu bir gün sayılmış hem de nikah günü denmiştir. Aslında buradan içinde bulunduğumuz toplumun geçmişten günümüze kadar evlilik kurumuna duyduğu saygı ve ona verilen önemi görebilmekteyiz. Ayrıca cuma günleri ve gecesi 600 yüz kimse cehennemden azad edilip cennete layık olur. Bugünün uğurlu sayılmasından mütevellit de cuma günleri tıraş olan, tırnaklarını kesen bir kimsenin işleri iyi ve ömrü uzun olur.[319]

2.4.1.1.7. El-yevmi's-sebt

El-yevmi's-sebt: Acemler bugüne şenbih derler. Cumartesi günüdür. Nahs bir gündür. Hile ve oyun günüdür. Bugün hile ve oyun ile pek çok kişi ölmüştür. Bunlar arasında Hz. Yûsuf, Hz. İsâ, Hz. Yûnus ve Hz. Muhammed'de bulunmaktadır.[320] El-yevmi's-sebt gününün uğursuzluğu da bu kişilerin ölümü ile bağdaştırılır.

[318] Kete, a.g.t., ss.25-26.
[319] Kete, a.g.t., s.27.
[320] Kete, a.g.t., s.28.

2.4.1.2. Aylar

Astronomi türü eserler içerisinde aylardan bahsederken müneccimlerin tahminlerine yer verilmiş olduğunu belirtmekte fayda vardır. Müneccimler yer ve gök olaylarından veyahut hava olayları sonrasında yılın ayları içerisinde ne gibi felaketlerin yaşanabileceğine dair bilgiler vermişlerdir. Bundan dolayı genel olarak olumsuz ifadelere yer verilmiştir denilebilir. Ayların anlatımı eserdeki sıralamasına göre gidilecek şekilde bir yol izlenmiştir.

2.4.1.2.1. Mart

Mart ayı, tarihte birçok kez olumsuzlukların yaşandığı bir dönem olarak kabul edilmiştir. Güneş tutulması, kızıl renkli güneş tutulması, kuyruklu yıldız görülmesi, yıldız düşmesi gibi doğa olayları insanlar için kötü haberler getirmekteydi. Bu olayların yaşanmasıyla birlikte savaşlar artar, köyler viran olur, mal ve can kayıpları yaşanır. Aynı zamanda hükümdarlar arasında husumetler başlar, zulüm ve fesat artar ve uğursuzluklar meydana gelir.[321] Deprem gibi doğal afetler de halkın zararına kullanılır ve onlara karşı zulüm artar.[322] Bu da olumsuz ve kötü yönlerini ortaya koymaktadır.

2.4.1.2.2. Nisan

Nisan ayı, orta bahar döneminde yer alır ve "Mah-ı April" olarak da adlandırılır. Bu ayda gök olayları ve doğal afetler, insanlar için uğursuzluk olarak kabul edilir. Güneş tutulması yaşanırsa, halk arasında veba gibi salgın hastalıklar artar ve zulüm yayılır. Ay tutulması ise savaşların, çekişmelerin artmasına neden olur. Kuyruklu yıldız görülürse kan dökülmesi ve acılar yaşanması kaçınılmazdır. Nisan ayı içinde gök gürültüsü duyulursa, halk iyi durumdadır ve bereketli bir yıl geçirilir. Ancak şaika yani yıldırım, ateş veya taş yağarsa, felaketler meydana gelir. Meyveler zarar görür ve savaşlar ortaya çıkar. Yağmur yağarsa bereketli bir yıl geçirilir ve fiyatlar ucuzlar.[323] Nisan ayındaki depremler, büyük bir liderin ölümüne işaret eder. Koyunlar kırılır ve atlara kıran gelir. Padişahlar arasında düşmanlık artar

[321] Faysal Okan Atasoy, "Melhame-i Şeyh Vefa, Giriş-Metin-Sözlük", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul,2001, s.2-4; Sibel Sevinç, "Yazıcı Salih'in (Kitabü'ş-şemsiyye)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 1999, ss.100-102.
[322] Atasoy, a.g.t., s.5; Sevinç, a.g.t., s. 103.
[323] Atasoy, a.g.t., ss.9-11; Sevinç, a.g.t., ss.105-107.

ve savaşlar çıkar. Gece depremi ise hayvanlara zarar verir ve kıtlık yaşanır.[324] Tarihte, insanlar bu tür doğal olaylara anlamlar yüklemişlerdir ve çoğu zaman bunları uğursuzluk olarak kabul etmişlerdir.

2.4.1.2.3. Mayıs

Mayıs ayı, ilkbaharın son ayıdır ve doğal afetlerin ve gök olaylarının etkileri bu dönemde de hissedilir. Güneş tutulması veya gökte kızıllık görülmesi, yüce bir padişahın ölümüne işaret eder ve veba gibi hastalıklar yayılır. Ay tutulması ise haraplığa ve fitne-fesada yol açar. Dolu yağması ise padişahların arasındaki düşmanlığı arttırır. Ayrıca, eğer mayıs ayında çok kar yağarsa, dört ayaklı hayvanların ölmesine neden olabilir. Mayıs ayında kuyruklu yıldız görülmesi ise ekinlerin iyi olacağı ancak Rum ilinde kıtlık yaşanacağı ve kötülüklerin artacağı anlamına gelir. Deprem ise doğal afetler arasında yer alır ve etrafa fitne ve fesat yayılmasına neden olur. Gece vakti meydana gelen depremler ise özellikle hayvanların zarar görmesine ve şehirlerin harap olmasına yol açabilir.[325]

2.4.1.2.4. Haziran

Haziran ayı, dünya üzerindeki birçok kültürde farklı isimlerle anılan ve birçok inanışa sahip olan bir aya sahiptir. Eski Süryani dilinde "haziran" olarak adlandırılırken, Rumca' da "berinos" ve Türkçe'de "evvel yay" olarak bilinmektedir. Haziran ayının gökyüzünde meydana gelen olaylar da birçok inanışa ve söylentiye neden olmuştur. Güneş tutulması durumunda, ulu bir kişinin öleceği düşünülmüştür. Ay tutulması ise savaşların artacağına işaret ederken, ekinlerin helak olacağına inanılmıştır.[326] Kuyruklu yıldızın doğu tarafında görülmesi durumunda, kıtlık ve hastalıkların ortaya çıkacağı söylenirken uzun tarafının üzerinde bulunduğu şehrin harap olacağına inanılmaktadır. Bunun dışında haziran ayında çok fazla yıldız düşmesi meyvelerin azalacağına küçükbaş hayvanların öleceğine işaret eder.[327]

Haziran ayı boyunca sıklıkla meydana gelen gök gürültüsü, zulüm, fitne ve fesatlara neden olabilirken veba da ortaya çıkabilir. Ayın yirmisine kadar meydana

[324] Atasoy, a.g.t., s.13; Sevinç, a.g.t., s.109.
[325] Atasoy, a.g.t., s.23; Sevinç, a.g.t., ss.109-112.
[326] Atasoy, a.g.t., s.24; Sevinç, a.g.t., s.113.
[327] Atasoy, a.g.t., ss.25-26; Sevinç, a.g.t., ss.114-115.

gelen gök gürültüsü ise daha fazla zulüm, fitne ve fesadın çoğalacağına işaret etmektedir. Bu aylarda yaşanan yağmursuz dönemlerde ise ekin ve yiyeceklerde sıkıntılar yaşanabilir. Haziran ayında meydana gelen depremler ise meyvelerin çoğalacağına işaret ederken, bazı şehirlerde kıtlık yaşanabileceği düşünülmüştür. Yağmurların fazla yağması, bazı inanışlara göre ise sert savaşların meydana geleceğine işaret ederken, dolu yağması durumunda da fitne ve kargaşaların artacağına inanılmıştır. Gece saatlerinde meydana gelen depremler ise yıkıma neden olabileceği gibi padişahın halkıyla arasının açılmasına da sebep olabilir ve sonunda halkın uğursuzluklar gelebilir.[328]

2.4.1.2.5. Temmuz

Temmuz, Süryanice' de "temmuz", Rumca' da "uliyus" ve Türkçe' de "orta yay" olarak bilinir. Bu ay otuz gün sürer. Eğer güneş tutulursa, ekin ve ot azalır ve bir padişah ölür. Ay tutulursa, yağmur ve kar az yağar ancak sular artar ve ardından felaketler gelir, şehirler su baskınlarından zarar görür ve insanlar ölür. Kuyruklu yıldız görülürse, elem, keder ve sıkıntı yaşanır. Bu sene kötü geçer.[329] Eğer bu ay içinde çok fazla yıldız düşerse, padişahlar askerlerle uğraşırlar ve çok kan dökülür. Büyük bir yıldız düşerse, düştüğü yerde yüce bir padişah ölür. Temmuz ayının başlarında gök gürültüsü duyulursa, bir padişah öleceği, ortasında gürlerse krallar arasında savaş olacağı, ekinlere felaket geleceği ve çok fazla ölüm olacağı söylenir. Eğer ayın sonunda gök gürültüsü duyulursa, kıtlık olur. Hava olaylarından şaika (yıldırım) görülürse, ölümler ve kıtlıklar olacağına işaret eder. Gökyüzünden ateş veya taş yağması da benzer şekilde felaketlerin habercisidir.[330] Temmuz ayı içinde deprem olursa, çok fazla ölüm yaşanır. Deprem sırasında yıldırım düşerse, yüce biri ölür ve depremin olduğu yerde şehirler harap olur, savaş ve çatışmalar çıkar ve belalar artar.[331]

2.4.1.2.6. Ağustos

Ağustos ayı, birçok kültürde farklı isimlerle anılan ve 31 gün süren bir aydır. Ağustos ayına Süryani dilinde april, Rumca'da ağustos, Türkçe'de ise ahir yay

[328] Atasoy, a.g.t., ss.27-28; Sevinç, a.g.t., ss.116-117.
[329] Atasoy, a.g.t., s.31; Sevinç, a.g.t., ss.117-118.
[330] Atasoy, a.g.t., ss.32-33; Sevinç, a.g.t., s.119.
[331] Atasoy, a.g.t., s.34; Sevinç, a.g.t., s.120.

denmektedir. Bu ayda güneş tutulması olursa, önemli bir liderin öleceğine, yağmur az yağacağına ve ekinlerin verimsiz olacağına inanılır. Ay tutulması ise şehirlere bolluk ve bereket getirirken aynı zamanda bu olayla beraber savaş ve fitne artar ve kan dökülür. Kuyruklu yıldızın görülmesi ise ulu bir liderin ölümüne işaret eder. Bazı bölgelerde ise, bu ayda gökyüzünde çok sayıda yıldızın düşmesi, insanlar arasındaki çekişmelerin artmasına ve uğursuzlukların çoğalmasına yol açar. Gök gürültüsü, bolluk ve bereketin işareti olarak kabul edilirken, yıldırım görülmesi ise kaygı ve endişe yaratabilir. Eğer ağustos ayında bir deprem meydana gelirse, ölüm ve hastalıkların artması beklenir.[332]

2.4.1.2.7. Eylül

Eylül ayı, Süryanice ‘de "eylül" olarak adlandırılırken Rumca ‘da "sebtürüs" ve Türkçe' de "taze evvel güz ayı" olarak bilinmektedir. Ay otuz gün sürer ve çeşitli inanışlar ve söylentilerle çevrelenmiştir. Güneş tutulması, yılın bu ayında meydana gelirse önemli bir liderin ölümüne ve askerlerinin helak olmasına işaret eder. Güneş tutulması kızıl renkte olursa, savaş ve çatışmaların artacağı, fitne ve fesadın yükseleceği ve çok kan dökületeceği söylenir. Ancak ay tutulması, ot, ekin ve meyvelerin bol olduğu bir dönemde gerçekleşebilir, yağmur az yağabilir ve kış sert geçebilir. Bu aya özgü felaketler ardı ardına gelir ve ölümlerle sonuçlanır.[333]

Kuyruklu yıldızın gökyüzünde görülmesi, savaşların çıkabileceği ve kan dökülmesinin artabileceği anlamına gelir. Yine bu ay içinde yaşanan yıldız düşmeleri hayvanların kırılmasına, denizde gemilerin batmasına neden olabilir. Gök gürültüsü olsa tahıla kötülük gelebilir ve meyveler çürüyebilir. Gök gürlemesi bu ayın farklı günlerinde de felaketlere işaret eder. Örneğin, 5 Eylül'de gök gürültüsü olsa hastalıkların artabileceği, 7 Eylül'de gök gürlemesi olsa hamile kadınların düşük yapabileceği söylenir. Eylül ayında deprem olması durumunda, birçok şehirde kıtlık yaşanabilir ve hastalıklar artabilir. Ancak gece saatlerinde meydana gelen depremler, yağmurun artmasına ve nimetlerin ve tahılların bollaşmasına neden olabilir.[334]

[332] Atasoy, a.g.t., ss.38-42; Sevinç, a.g.t., ss.121-123.
[333] Atasoy, a.g.t., s. 47; Sevinç, a.g.t., s.124.
[334] Atasoy, a.g.t., ss. 48-49; Sevinç, a.g.t., ss.125-128.

2.4.1.2.8. Ekim

Ekim ayı yani mah-ı teşrin-i evvel, Süryanice'de "teşrin", Rumca'da "ağturas" olarak adlandırılırken, Türkçede "orta güz ayı" olarak bilinir. Bu ay sonbaharın ortasına denk gelir ve ağaçlar yapraklarını dökmeye başlarlar. Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiği ay olarak da bilinir.[335]

Güneş tutulması olduğunda, padişah düşmanına karşı zafer kazanabilir ancak yağmurun yağmaması nedeniyle kıtlık yaşanabilir ve yıl iyi geçmeyebilir. Fitne ve fesatın arttığı bir dönemdir ve Mısır'da keçi ve at ölümleri fazladır. Ay tutulması yaşanırsa, fitne ve fesat yayılır ve hayvanlar ölür. Ekinler de yağmur nedeniyle harap olabilir. Kuyruklu yıldızın görüldüğü ekim ayında her şey boldur ancak insan ve hayvan ölümleri yaşanabilir.[336] Yıldız düşmeleri artarsa, kan dökülür ve savaşlar çıkar. Ekim ayının dördüne kadar gök gürlerse, bir padişah ölebilir ve fitne, bela ve hile artar.[337]

Yıldırım ya da gökten taş ve ateş yağarsa hastalıklar ortaya çıkabilir ve uğursuzluklar meydana gelebilir. Deprem gündüz vakti olursa ucuzluk olabilir ve nimetler çoğalabilir ancak kış sert geçer. Deprem gece vakti olursa, kıtlık yaşanabilir ve hastalıklar artabilir.[338]

2.4.1.2.9. Kasım

Kasım ayı, farklı dillerde farklı isimlerle anılır. Süryanice'de "teşrini sani", Rumca'da "nevrus" ve Türkçe'de ise "güz ayı" olarak adlandırılır. Bu ayda havalar soğumaya başlar ve sert bir kışın habercisi olarak görülür. Güneş tutulması yaşanması halinde insanlar zor zamanlar geçirir ve şiddet olayları artar. İsyancılar ayaklanabilir ve birçok şehir yıkıma uğrayabilir. Ay tutulması ise kıtlık ve zorlukların habercisi olabilir. Kuyruklu yıldız görülmesi halk arasında endişe ve korku yaratabilir. Hastalıklar yayılıp, şehirlerde karışıklık, fitne ve fesat ortaya çıkabilir. Yıldız düşmesi de aynı şekilde savaş ve karışıklıklara sebep olabilir. Bu ayda gök gürültüsü olduğunda yağmurlar bolca yağar ve tahıl fiyatları düşer. Ancak şaika (yıldırım) görülmesi, gökten taş ya da ateş yağması, insanlar arasında keder ve

[335]Atasoy, a.g.t., s.54; Sevinç, a.g.t., s. 76.
[336] Atasoy, a.g.t., s. 54; Sevinç, a.g.t., s.78.
[337] Atasoy, a.g.t., ss. 55-56; Sevinç, a.g.t., ss.78-79.
[338] Atasoy, a.g.t., ss. 57-58; Sevinç, a.g.t., s.81.

korkuya neden olabilir. Memleketlerde zayıflama olabilir, kıtlık ve kuraklık meydana gelip, birçok insan ölebilir.[339] Eğer bu ayda deprem olursa kötülükler yayılıp savaşlar ortaya çıkabilir ve su kaynakları azalabilir, kıtlık meydana gelebilir.[340]

2.4.1.2.10. Aralık

Aralık ayı, Süryani dilinde "kanun-ı evvel", Rumca'da "zekur", Türkçe'de ise "evvel kış" olarak bilinir. Bu ay içinde keskin bir soğuk hüküm sürer ve kara kışın gelişi müjdelenir. Güneş tutulması gerçekleştiği zaman, kışın şiddeti artar, ancak ot, ekin ve biçimler bolca verim verir. Bazı şehirlerde savaş, bazılarında ise kıtlık gözlenir ve bu durum birçok insanın hayatına mal olur. Eğer ay tutulması aralık ayında yaşanırsa, buğday, arpa, meyve ve otlar bolluk içinde yetişir ve fiyatları düşer. Ancak, bazı şehirlerde hala kıtlık devam edebilir. Kuyruklu yıldızın görülmesi yağmurun şiddetini artırır ve suların yükselmesine sebep olur. Fakat, gökyüzünden çok fazla yıldız düşmesi durumunda kış daha da sert geçer, kıtlık daha yaygın hale gelir ve insanlar zorluklarla mücadele etmek zorunda kalır. Dört ayaklı hayvanlar ölür ve yıldızların düştüğü yerlerde önemli liderler ölür. Eğer aralık ayında gök gürültüsü olursa, verim düşer ve birçok meyve ürünü elde edilemez. Kış daha da şiddetli geçer ve kar yağışı artar. Yıldırım düşerse, yıl faydasız geçer ve kıymetli bir lider aniden ölür. Eğer gökten ateş ya da taş yağarsa, savaş, katliam ve düşmanlık daha sık yaşanır. Ayrıca, aralık ayında doğal afetlerden biri olan deprem meydana gelirse, savaşlar oluşabilir ve kanlı çatışmaların sonucunda şehirler yıkılır. Dört ayaklı hayvanlar ölür ve insanlar zorlu bir dönemden geçer.[341]

2.4.1.2.11. Ocak

Ocak ayı, Süryani dilinde "kanun-ı sani", Rumca'da "telerus", Türkçe'de ise "orta kış" olarak adlandırılır. Bu ayda genellikle sert kış koşulları yaşanır. Güneş tutulması olduğunda bereketli bir yıl geçirilir ve ekonomik açıdan iyi bir kazanç sağlanır. Ay tutulması ise bol yağmurlu bir dönem olur ve verimli bir hasat alınır. Ancak aynı zamanda kıtlık ve hastalıkların artabileceği belirtilir. Kuyruklu yıldız görülmesi durumunda savaşlar ve hastalıklar yaşanır, hayvanlar hastalanır ve ölürler.

[339] Atasoy, a.g.t., ss.62-65; Sevinç, a.g.t, ss.82-85.
[340] Atasoy, a.g.t., s.68.
[341] Atasoy, a.g.t., ss.71-74; Sevinç, a.g.t, ss.88-92.

Yıldızlar çok düşerse hükümdar halkına zulmeder ve depremler yaşanır. Gök gürültüsü duyulması ise savaşlar ve kan dökülmeleriyle sonuçlanır. Yıldırım ise hastalıkların artmasına sebep olur ve kıtlık, savaş ve hastalıklarla dolu bir yıl yaşanır. Gökten ateş ya da taş düşmesi ise düşmanlık ve savaşları körükler, ardından hastalıklar ve kıtlık ortaya çıkar. Deprem olması halinde kıtlık yaşanır ve yıl sonu rahat geçer. Ancak fitne ve fesatlık artar ve bu yıl içinde veba salgını görülür.[342]

2.4.1.2.12. Şubat

Şubat ayı, kışın son ayıdır ve 28 gün sürer. 4 yılda bir ise 29 gün olur. Süryanicede şubat, Rumcada felvaris ya da filüvaris, Türkçede ise ahir kış ay olarak geçmektedir. Güneş tutulması yaşanırsa şehirlerde sıkıntılar ortaya çıkabilir ve yağışlar azalır. Ancak bazı müneccimler, yağmurun aşırı yağabileceğini ve ekinlere zarar verebileceğini söyler. Ay tutulması olduğunda ise yağmur bol yağar, ekonomik açıdan iyi olur. Balık ve kuş popülasyonu artar ve meyveler de bol olur. Kuyruklu yıldız görülürse bir lider ölebilir ve fitne ile kargaşa yaşanabilir. Meyve üretimi azalır ve gemiler de batış riskiyle karşı karşıya kalabilir. Yıldızlar çok sık düşerse değerli bir lider ölebilir ve yerine adil biri hükümdar olabilir. Gök çok fazla gürlerse meyveler zarar görür ve soğuktan dolayı kıtlık yaşanabilir.[343]

Aslında eserler içinde aylar ile ilgili anlatılara baktığımızda bir uğur-uğursuzluk ifadesi geçmese de herhangi bir doğal afet ya da çok fazla görülmeyen bir doğa olayı olmasının ardından insanların başlarına çoğunlukla kötü ve olumsuz işlerin geleceği aktarılmıştır. Bu da uğursuzluk kapsamında değerlendirilebilir çünkü bakıldığında olaylar, hastalıklar örneğin, veba, uyuz, kıtlık, savaş, çatışma, insanların ölmesi veya şehirlerin harap olması gibi kötü durumların ortaya çıkacağı söylenmektedir. Burada aslında eserin çerçevesine göre bir anlatım yolu gösterdik denilebilir.

2.4.1.3. Kulak Çınlaması

Astronomiyle ilgili eserlerde yer alan bilgilere göre, kulak çınlamasının anlamı günlere göre uğur ya da uğursuz olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin, cumartesi günü olan şenbihte kulak çınlaması, bir kişinin hasta olacağına ve kaygıya

[342] Atasoy, a.g.t., ss.79-82; Sevinç, a.g.t., ss.93-96.
[343] Atasoy, a.g.t., ss. 88-89; Sevinç, a.g.t., ss.96-99.

düşeceğine işaret etmektedir. Pazartesi günü olan düşenbihte ise kulak çınlaması, hayra yorulup kişinin seyahat edeceği, zenginlik ve mal kazanacağı anlamına gelir. Salı günü olan şeşenbihte kulak çınlaması ise bir kayba uğrama habercisi olurken, çarşamba günü olan çeharşenbihte kulak çınlaması zenginlik, başarı ve yükseliş anlamına gelmektedir. Perşembe günü olan pençşenbihde kulak çınlaması ise kişinin isteklerinin kabul olacağı bir zaman dilimine işaret etmektedir. Ancak cuma günü kulak çınlaması ise gam, keder, kayıp ve sıkıntı gibi olumsuzlukların habercisidir.[344]

2.4.2. Kabûsnâme Çevirilerinde Uğur-Uğursuzluk

Kabûsnāme adlı eser 11.yüzyılda Keykavus bin İskender(ö.1082'den sonra) tarafından nasihatname-siyasetname türünde yazılan bir eserdir. Dönemin siyasi, toplumsal, ekonomik, bilimsel, hukuki durumları, eğitim ve öğretim, sanat ve meslekler gibi konular için güvenilir bir kaynaktır. Eser, görgü kuralları, eğitim ve ahlak, ilimler, meslekler, devlet adamları ve görevleri hakkında bilgi veren bir rehber niteliğindedir ve ayet ve hadisler, hikâyeler, hikmetli sözler, ata sözleri gibi farklı kaynaklardan yararlanılmıştır. *Kabûsnâme* adlı eser kendisiyle aynı dönemde yazılan Nizâmülmülk' ün (ö.1092) *Siyāsetnâme*' si ile de benzerlik gösterir ve Farsça edebiyatın seçkin örneklerinden biridir. Bu eser pek çok mütercim tarafından Türkçe 'ye çevrilmiştir. Bunlardan biri de bizim incelediğimiz iki teze konu olan Bedr-i Dilşad' ın (ö.XV.yy.) yaptığı tercümedir. Bu eser Bedr-i Dilşad tarafından II. Murâd'a (1421-1444) ithaf edilmesi dolayısıyla *Murâd-nâme* olarak adlandırılmaktadır.[345]

2.4.2.1. Merih

Merih, İslâm astrolojisinde Mars gezegenini temsil eder. Mars, sıcak ve kızgın bir gezegen olarak kabul edilir ve bu nedenle Merih'in de Nahs-ı Asgar olarak anılmasına sebep olur. Nahs-ı Asgar, küçük uğursuzluk anlamına gelir ve İslâm astrolojisindeki beşinci felek olarak kabul edilir. Merih'in aynı zamanda Nuhuset kavramıyla da ilişkilendirildiği söylenebilir. Merih gezegeni, İslâm astrolojisinde özellikle savaş, öfke, cesaret ve liderlikle bütünleştirilmiştir.[346]

---

[344] Kete, a.g.t., s.33.
[345] Rıza Kurtuluş, "Keykâvus b. İskender", *DİA*, c.25, Ankara,2022, ss.356-357.
[346]Adem Ceyhan, "Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâme'si", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994, s.246.

2.4.2.2. Zuhal

Zuhal, İslâm astrolojisinde Satürn gezegenini temsil eder. Satürn, soğuk ve karanlık bir gezegen olarak kabul edilir ve bu nedenle Zuhal 'in de Nahs-ı Ekber yani büyük uğursuzluk olarak nitelendirilmesine sebep olur. Nahs-ı Ekber, İslâm astrolojisindeki yedi feleğin altıncısıdır ve en kötü felek olarak kabul edilir. Zuhal' in halk arasında düşmanlığı arttırdığına dair bir inanış da bulunmaktadır. Bu nedenle, düşmanlıkla bağdaştırılması ve kötü ve uğursuz olarak görülmesi oldukça yaygın bir inanıştır. Ayrıca, Zuhal' in kaygı ve gam verici olarak nitelendirilmesi de onun olumsuz özellikleri arasında sayılabilir. [347]

2.4.2.3. Müşteri

Müşteri gezegeni Jüpiter, İslâm astrolojisinde Sad-ı ekber yani büyük uğurlu yıldız olarak ifade edilir. Jüpiter, güneş sistemimizdeki en büyük gezegendir ve sıcak, kızgın ve çabuk öfkelenen bir tabiata sahip olduğu ifade edilir. Ancak Jüpiter'in Sad-ı ekber olarak kabul edilmesinin sebebi, İslâm astrolojisindeki yedi feleğin en uğurlu olanı olarak kabul edilmesidir. Jüpiter'in güçlü bir enerjisi olduğu ve hayatın çeşitli alanlarında başarı ve bereket getirdiği düşünülür.[348]

2.4.2.4. Nazar

Nazar değmesi, İslâm kültüründe kötü göz veya kötü niyetli bakışlara maruz kalmanın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve bir insanın özellikle başarısı, mutluluğu veya güzelliği dikkat çektiği zaman, bu kötü niyetli bakışlar onun üzerinde etkili olabilir. Kişide fiziksel veya zihinsel bir zayıflık, hastalık veya uğursuzluk ortaya çıkabilir.[349]

Bu nedenle, İslâm kültüründe, nazarın kötü ve uğursuz bir durum olduğu üzerinde durularak kişinin başkalarına nazar etmemesi, kötü gözlerle bakmaması öğütlenir. Bu duruma dikkat ederek sürekli olarak çekinmesi veyahut sakınması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.[350]

[347] Yaylı, a.g.t., s.152; Ceyhan, a.g.t., s.248.
[348] Ceyhan, a.g.t., s.248.
[349] Yaylı, a.g.t., 70.
[350] Yaylı, a.g.t., s.87.

2.4.2.5. Kötü Davranışların Uğursuzluğu

İnsan davranışları, yüzyıllardır toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Ancak bazı davranışlar toplumun genel kabul ettiği normlara uymaz, saygısız ve sorumsuz olarak görülür ve aynı zamanda kötü olarak nitelendirilir. Bu tür davranışlar, halk arasında her zaman kötü bir yere sahip olmuştur ve toplumsal değerlerimizin korunması için önemlidir.

Bu davranışlara örnek verirsek ilk olarak israftan bahsedebiliriz. İsraf toplumların en büyük sorunlarından biridir. İnsanların gereksiz yere tüketim yapmaları, kaynakların yetersiz kullanımı ve doğal kaynakların bozulması gibi durumlar israfa yol açar. Ancak, bu tür davranışların ciddi sonuçları olduğu unutulmamalıdır. İncelediğimiz *Kabusnâme* türü eserler içerisinde de her türlü israf yapmak meyşum yani uğursuz sayılır. İsrafın sadece maddi olmadığı, yemek, içmek, yürümek ve konuşmak gibi eylemlerde bile bunun uğursuz kabul edildiği söylenir.[351]

Gözümüze çarpan bir başka örnek ise insanlar ile alay etmenin uğursuzluğu üzerinedir. Bir oyunda alay etmek yerine, karşıdaki kişinin ciddiye alınması gerektiği ve alayın saygısız bir davranış olduğu vurgulanır. Ayrıca, bu tür davranışların meyşum yani uğursuz olduğundan bahsedilir. Benzer şekilde, kumar oynamak, insanların maddi ve manevi açıdan zarar görmesine neden olabilen bir davranıştır. Bu nedenle, kumarbaz olmamak ve bu tür davranışlardan kaçınmak önemlidir. Kumarbazların adlarının bu şekilde kötüye çıkmasıyla uğursuz olduğundan bahsedilir ve bunu ifade etmek için de meyşum ifadesi kullanılmıştır.[352]

Sonuç olarak, kötü davranışların uğursuz sayıldığını söylemek doğru olacaktır. Bu gibi davranışlar yerine karşıdaki kişiye saygı duyulmasının gerekliliğine ve insanların kendilerine ve başkalarına zarar veren davranışlardan kaçınmasının önemine vurgu yapılabilir.

[351] Güneş, a.g.t.,2011, s.33.
[352] Güneş a.g.t., 2011, s.26.

2.4.3. Din ve *Kur'an* Tefsiri Eserlerinde Uğur-Uğursuzluk

2.4.3.1. *Kur'an* Tefsiri Eserlerinde Uğur-Uğursuzluk

Tefsir kelimesi genel olarak *Kur'an-ı Kerim*'in anlaşılması için yapılan yorumlama çalışmalarını ifade etmektedir. Tefsir, *Kur'an'ı Kerim*'in içeriğini, anlamını, kelime ve cümle yapılarını, ayetlerin birbirleriyle ilişkisini ve Kur'an'daki konuların geniş açıklamalarını ele alır. Tefsir, *Kuran'*ın anlamlarının açıklanması ve yorumlanmasıyla ilgili bir ilim dalıdır. Bu işlem için tefsirciler, *Kuran'ın* ayetlerinin dil, tarih, edebiyat, hadis, fıkıh ve diğer ilim dallarındaki bağlamlarını ve arka planlarını dikkate alırlar.[353] Tefsirde doğru anlamaya ulaşabilmek için ilgili dilin, özellikle Arapça 'nın iyi bilinmesi gerekir. Ayrıca, *Kuran*'ın indiği döneme ve ortama ilişkin tarihi ve sosyal bilgiye de sahip olunması gerekmektedir. Bu nedenle, tefsir yapan kişilerin geniş bir kültür ve bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir. Tefsirde kullanılan yöntemler arasında mantık, fıkıh usulü, hadis ve rivayet ilimleri de önemli bir yer tutar. Ancak tefsirin temel dayanağı *Kuran*'ın kendisidir. Sonuç olarak, tefsir ilminin doğru bir şekilde yapılabilmesi için geniş bir bilgi birikimi ve derin bir anlayış gerekmektedir. Tefsir çalışmaları, *Kur'an-ı Kerim*'in anlaşılması için önemli bir kaynak olarak kabul edilir.[354]

2.4.3.1.1. İntakiyye Kavmi Ve Havariler

Ahmed-i Dâi'nin (ö.1421'den sonra) *Tercüme-i Tefsir-i Ebu'l-Leysi Semerkandi* adlı çalışmasında Yasin suresinden bahsedilmektedir. Yasin suresi *Kuran-ı Kerim*'in en kısa ayeti olan ilk ayetinden alınmış olup 83 ayetten oluşmaktadır.[355] Bu sure içerisinde Hz. Muhammed'in kafirlere karşı yaşadığı zorluklardan bahsedilmiştir ve sonrasında onun yaşadığı kötü durumların ilk defa olmadığı kendisinden önce gelen peygamberlerinde gönderildikleri kavimler tarafından kendilerine inanılmadığı ve onları yalanladıkları örnekler de olmuştur. Bunun bir örneği olarak da Hz. İsâ' nın göğe çıkarılması sonrasında havariler arasında Tarman ve Talus' u başka bir şehre gidip dinlerini oraya götürüp öğretmesini ister. Onların geldikleri kavim ise günümüz Antakya'sında yaşayan

[353] Abdülhamit Birışık, "Tefsir" *DİA,* c.40, İstanbul, 2011, ss.281-290.
[354] Birışık, a.g.md., s.282.
[355] Pınar Vursun, "Ahmed-i Dâ'i Tercüme-i Tefsir-i Ebu'l-Leys-i Semerkandi [142/188b-195b] [143/01a-50a] Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.22.

İntakiyye kavmidir.[356]

Tarman ve Talus putlara tapan İntakiyye kavmini inançları yüzünden cezalandırılacaklarını ilettiler. Ancak bu kavmin başında bulunan hükümdar onların bu dediklerine çok sinirlenerek onları zindana attırdı. Sonrasında yine Hz. İsâ'nın havarilerinin arasından Semud da İntakiyye kavminin yaşadığı yere gelip arkadaşlarının durumundan haberdar oldu. İlk başta tıpkı buradaki kavim gibi onların inandıkları putlara ibadet eder gibi görünüp hükümdarın güvenini kazandı. Bunun ardından arkadaşlarını oradan kurtarmak için bir plan hazırlayıp, zindandakilere İntakiyye' nin taptıkları inancın gücünü göstermek için havariler ile bir yarışa girmesini tavsiye etti. Hükümdardan izin alarak arkadaşlarının yanına gitti ve Semud, Talus ve Tarman'ın putperest bu kavme karşı Allah'ın gücünü göstermelerini istedi. Bu istekle yarışma başladı, ilk olarak doğuştan kör olan bir kişi için Talus ve Tarman dua ederler ve bu kişinin gözleri görmeye başlar, yine kör başka bir kimse getirilip Semud' dan da aynı şeyi yapması istenir o da putlardan yardım ister gibi görünse de kalben Allah'a dua eder ve o adamın da gözleri açılır. İkinci olarak bir sedef hastası getirilen kimseleri de iyileştirdik. Bu geçen iki yarış ardından Semud arkadaşlarına onlara karşı bir üstünlüklerinin olmadığını söyleyip başka ne yapabilirsiniz diye eklemiştir. Havariler de Allah u Teala'nın gücü ve kudreti ile ölüyü diriltebileceğini söylerler. Ölü bir adam getirilir sonrasında bu iki havarinin duası ile Allah bu ölü ademe can verir. Semud da olanların üzerine "Bunu putlar yapamazdı o zaman ben e size ve dininize inanıp kabul ediyorum" der. Ve hatta Talus ve Tarman'ın Allah'ın hükmü beraberinde dirilttikleri adam da onlara inanır. Ancak İntakiyye denilen bu kavim yaşanan olayların bir kurmaca olduğunu öne sürüp onlara inanmazlar. Allah u Teala ise onları kıtlıkla cezalandırılır. Kavim ise bu kıtlığı bile Tarman Talus ve Semud' un uğursuzluğuna bağlarlar.[357]

2.4.3.1.2. Cehennem

İslâm dininde cehennem, Allah'ın adaletinin tecelli edeceği yer olarak kabul edilir ve kişinin işlediği günahlarının ağırlığına ve Allah'ın takdirine göre değişen cezalarla karşı karşıya kalacağına inanılır. Cehennem azabının amacı, kişinin

[356] Vursun, a.g.t., s.23.
[357]Vursun, a.g.t., s.24.

günahlarından pişmanlık duymasını sağlamak ve tekrar günaha düşmemesi için uyarı niteliği taşımasıdır. İslâm dininde cennet ve cehennem, kişinin dünya hayatındaki davranışlarına göre belirlenir ve ölümden sonra sonsuz bir hayatın başlayacağına inanılır. Ancak Allah'ın rahmetinin sonsuz olduğuna da inanıldığı için, günahlarından pişmanlık duyan ve tövbe eden bir kişinin affedilebileceği düşünülür.[358]

Kur'an tefsiri eserlerinde cehennem, günahkarların cezalandırılacağı yer olarak kabul edilir ve bu yerin "şekavet kapısı" veya "uğursuzluk kapısı" olarak adlandırıldığını ifade edebiliriz.[359] Cehennem ehli ise şekavet ehli[360] veya ashab-ı meş'eme olarak adlandırılmaktadır. Bu topluluk, değersiz görülen, kendilerine ve çevresindekilere bir hayrı olmayan, kötülük yapan ve uğursuz sayılan kimselerdir.[361]

2.4.3.1.3. Zakkum

Zakkum, *Kur'an* tefsirlerinde cehennemdeki bir ağaç ve bu ağacın meyvesi olarak tasvir edilmektedir.[362] İnanışa göre, cehennemdeki günahkârlar zakkum meyvesini yemek zorundadırlar ve bu meyve karınlarında erimiş tunç ve kalay gibi kaynar. İslâm inancına göre cehennemdeki zakkum ağacı ve meyvesi, günahkarların cezalandırılması ve Allah'ın öfkesiyle karşılaşmaları için bir semboldür. Cehennemliklerin cezalarından birisi de cehennemin ortasında bulunan zakkumu yemeleridir. Cehennem ehlinin uğursuz sayılmasından ötürü onların yiyecekleri olan zakkum da kötü sayılmıştır. Zakkum ağacı ve meyvesi, cehennemdeki günahkarların acımasız cezalarının sembolik bir anlatımıdır. İslâm inancına göre, bu sembolik anlatım, insanları kötülükten alıkoymak, Allah'ın emirlerine uymalarını sağlamak ve iyi davranışlarda bulunmaları için uyarı niteliği taşır. Sonuç olarak İslâm dininde zakkum ağacı ve meyvesi, cehennem azabının sembolik bir anlatımıdır ve günahkarların acımasız cezalarını temsil eder.[363]

---

[358] Bekir Topaloğlu, "Cehennem", *DİA*, c.7, İstanbul, 1993, ss. 227-233.
[359] Vursun, a.g.t., s.26.
[360] Ülviye Uğursal, "Ahmed-i Dâ'i Tercüme-i Tefsir-i Ebû'l-Leys-i Semerkandi Yûnûs ve Hûd Sureleri (114b/12-115b/01) (C.I: Metin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul,2007, s.181.
[361] Öznur Dişçi, "Tercüme-i Tefsir-i Ebu'l-Leys Es-Semerkandi Rahmân, Vâkıa, Hadid, Mücadile ve Haşr Sureleri (İnceleme, Metin-Dizin-Tıpkıbasım)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.78.
[362] Vursun, a.g.t., s.27.
[363] Yalçın Kulaç, "Eski Oğuz Türkçesi Dönemine Ait Ebûl-Leys Semerkandi Kur'an Tefsiri (Zonguldak Nüshası), Giriş- İnceleme- Metin-Dizin", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Ondokuz Mayız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2020, s. 203.

2.4.3.1.4. Cennet

Cennet Arapça kökenli bir kelime olup, "örtmek, gizlemek" anlamlarına gelmektedir. İslâm inancında cennet, Allah'ın müminlere vaat ettiği sonsuz mutluluk, saadet ve nimetlerle dolu bir yer olarak tanımlanır. Cennetin güzelliğinin, dünya hayatında insan idrakine ulaşmayan eşsiz nimetlerle dolu olmasıyla beraber insanların hayal gücünü aşan bir güzellikte olduğu düşünülür. İslâm inancına göre, müminlerin ebedi hayatını geçirecekleri bu güzel yer, dünya hayatındaki her türlü acı, sıkıntı ve zorluktan kurtulacakları bir saadet yurdu olarak görülür.[364]

Kur'an tefsiri eserlerinde cennet, İslâm inancına göre iyi ve doğru kimselerin mükafatlandırıldığı bir yerdir. Müminler cennette Allah'ın kendileri için yarattığı nimetler arasında rahatça yaşayacaklardır. Cennetin müminlerin ebedi hayatını geçirecekleri bir yer olması dolayısıyla insanların burada huzur ve mutluluk içinde yaşayacakları düşünülür. İslâm inancına göre, cennette her türlü sıkıntı, acı ve kederden kurtulacak olan müminler, rahat bir hayat süreceklerdir.[365]

Cennet saadet kapısı, yani uğur ve mutluluk kapısıdır. Cennet ehli, İslâm inancına göre saadet ehli[366] ve ahsab-ı meymene olarak adlandırılır. İman edip salih ameller işleyen, Allah'a ve peygamberlere itaat eden insanlar cennet ehlidir.[367]

İslâm inancında, cennet ehli olarak kabul edilen insanlar, Allah'ın emirlerini yerine getirir, iyi işler yapar, iyiliksever, yardımsever ve merhametlidirler. Ayrıca, inançlarına göre, Allah'ın varlığına, birliğine, peygamberlerine, kitaplarına, ahiret gününe, kaderin varlığına inanırlar. İslâm inancına göre cennet ehli için cennette sonsuz bir saadet vardır. Bundan dolayı da eserler içerisinde cennet ve cennet ehli gibi kavramlar uğur ile birebir olarak ilişkilendirilmiştir.

2.4.3.2. Dini Eserlerde Uğur ve Uğursuzluk

Ortak nokta olarak kabul edilen yol, inanç, bağ ve kul kavramları, dinin temel öğeleri arasında yer alır. Dinler genellikle insanların dünya ve ahiret hayatları için

[364] M. Süreyya Şahin, "Cennet" *DİA,* c. 7, İstanbul, 1999, ss.374-376.
[365] Vursun, a.g.t., ss. 21, 25, 26.
[366] Uğursal, a.g.t., s. 181.
[367] Dişçi, a.g.t., s. 78.

belli bir yol, yasa veya öğreti sunarlar. Bu yolda ilerlemek için insanların belli inançlara sahip olmaları gerektiği düşünülür. Dinler aynı zamanda insanların kendilerine, birbirlerine ve yaratılışa bağlılıklarını vurgularlar. Din kavramını ifade etmek için kullanılan kelimeler farklı olmasına rağmen, ortak noktaları, insanların hayatlarında bir yol, inanç, bağ ve kul kavramlarıdır. Dinler insanların manevi hayatlarını düzenlerken, toplumsal ve kültürel yapıya da etki ederler. Dini eserler İslâm dininin temel öğretileri ve prensipleri, *Kur'an-ı Kerim,* hadisler ve sünnet gibi kaynaklardan alıntılarla ve yazarların kendi yorumları beraberinde yazılmıştır. Bu eserler, bir Müslümanın nasıl yaşaması gerektiği, ibadetlerin nasıl yerine getirileceği, sosyal ilişkilerde nasıl davranılması gerektiği ve diğer pek çok konuda bilgi ve rehberlik sunarlar. Ayrıca, yazarların konulara farklı perspektiflerden yaklaşması, onların geniş bir bilgi birikimine sahip olduklarını ve çeşitli konularda uzman olduklarını gösterir. Sonuç olarak İslâm dininin temel esaslarını anlatan eserler, İslâm kültürünün bir parçasıdır. Bu eserler, İslâm'ı anlamak ve yaşamak için rehber niteliği taşımaktadır. Ayrıca, İslâm dininin tarihsel ve kültürel gelişimine dair önemli bilgileri de içermektedirler.[368]

2.4.3.2.1. Lale

Lale, soğanlı bir bitki türüdür ve yabani olarak nitelendirilir. Bu bitki kırmızı, sarı veya beyaz renkli olabilir. Anavatanın Orta Asya olduğu düşünülür. Türkiye'de ise 15 tane türü bulunmaktadır. Anadolu'da süs bitkisi olarak kullanımı 17. yüzyılda başlamıştır. Lalenin Avrupa'ya ne zaman götürüldüğü tam olarak bilinmemekle birlikte, lale deliliği denilen küresel bir hayranlık oluşmuştur. Bu hayranlık lalenin Osmanlı döneminde 16. yüzyılda çeşitlendirilip artması ile 18. yüzyılda Lale devri adı verilen dönemde doruk noktasına ulaşmıştır. Lale motifleri şairler tarafından sıkça kullanılmıştır ve rengi nedeniyle aşk, gönül, yüz, yanak, göz, gözyaşı, ateş, güneş gibi birçok farklı anlamda kullanıldığı görülebilir.[369]

Bizim incelediğimiz eserlerden biri olan Sinan Paşa'nın (ö.1486) *Tazarru-name* adlı eserinde ise lale, baharın müjdecisi olarak aşkı temsil eder ve "mübarek-kadem" yani ayağı uğurlu şeklinde nitelendirilir. Burada laleyi mübarek-kadem yapanın ise aşk olduğu belirtilir. Evrenin yaratılışı, tabiatın canlanışı ve lalelerin açılışı gibi

[368] Günay Tümer, "Din", *DİA,* c.9, İstanbul, 1994, ss. 312-320.
[369] Turhan Baytop, Cemal Kurnaz, "Lale", *DİA*, c.27, Ankara,2003, s.81.

olaylar ilahi bir aşka dayandırılmıştır.[370]

2.4.3.2.2. Karga

Karga, dini eserlerde uğursuzluğu, şanssızlığı, rekabeti ve kötü sembolizmi temsil eden bir kuş olarak görülür. Sinan Paşa'nın *Tazarru-name* adlı eserinde, nefis ve ruh arasındaki mücadeleyi tasvir eden bir sahnede, can ve gönül makbul bir bülbüle benzetilirken, nefis ise uğursuz bir karga olarak tasvir edilir. Kafesindeki nefis vesvesesi kargasından kendini korumak için Allah'a yalvaran kişi, karanlık ve uğursuzluğu sembolize eden karga tarafından tehdit edilir.[371] Karga rengi nedeniyle de karanlıkla ilişkilendirilir ve insanları günaha teşvik eden nefis de kargayla bağdaştırılmıştır.

2.4.3.2.3. Tûba Ağacı

"Tûbâ" kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup "güzellik, hoşluk, iyilik, mutluluk" gibi anlamlara gelir. İslâm inancında, "tûbâ" terimi cennette bulunan bir ağacı ifade eder. Ayrıca bazı kaynaklarda Habeş veya Hint dillerinde cennetin adı olarak kullanıldığı da belirtilmektedir. Tûbâ ağacı, İslâm inancında cennette bulunan bir ağaç olarak kabul edilir ve cennetliklerin mutluluğu ve huzuru için önemli bir sembol olarak görülür. Tûbâ kelime anlamı olarak "hoşnutluk, rızık, esenlik, mutluluk" gibi anlamlara da gelmektedir ve bu nedenle cennetliklerin içinde bulundukları mutluluk ve huzurun kaynağı olarak kabul edilir. Aynı zamanda, Tûbâ ağacının bünyesinde çeşitli nimetler barındırması da cennetliklere verilen bir lütuftur ve Tûbâ ağacı bu nedenle cennetliklerin mutluluk ve huzur kaynağı olarak görülmüştür.[372]

İslâm inancına göre Tûbâ ağacı, cennette bulunan büyük ve güzel bir ağaçtır. Tûbâ kelime anlamı olarak "hayır, saadet, uğur" gibi anlamlara gelir ve cennetteki bu ağacın adı da bu anlamları ifade etmektedir. Cennet, İslâm inancında güzel ve gösterişli bir makam olarak kabul edilir.[373] Tûbâ ağacı da cennetteki önemli sembollerden biridir ve büyük bir ağaç olarak tasvir edilir. Ağacın dalları bütün

[370] Şahin, a.g.t., s.260.
[371]Şahin, a.g.t.., s.92.
[372] Ali Erbaş, "Tûbâ", *DİA,* c.41, İstanbul, 2012, ss.316-317.
[373] Hasan Dalkıran, "Ahmed-i Da'i Tercüme-i Tefsir-i Ebû'l-Leys-i Semerkandi Yûsuf- Râ'd- İbrahim Sureleri (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.66.

cenneti gölgeleyecek kadar geniş olduğuna inanılır.[374]

2.4.4. Tıp Eserlerinde Uğur-Uğursuzluk

Arapça kökenli "tıbb" kelimesi, insan sağlığını korumak ve eksik olanı iyileştirmek için yapılan çalışmaları ifade eder. İnsanlık tarihi boyunca, insanlar hastalıklarla başa çıkmak için çeşitli yöntemler ve tedavi yöntemleri geliştirmişlerdir. Bu yöntemler ve tedavi yöntemleri, tıp alanındaki farklı görüşler ve yaklaşımlar şeklinde ifade edilmiş ve tıp metinleri halinde kaydedilmiştir.[375] Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış olan tıp metinlerinde çeşitli hastalıklar ve bu hastalıkların tedavileri, tedavi için kullanılacak ilaçlar ve ilaçların içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Yani tıp ve eczacılık terimlerinde bahsedilmiş olup bunların yanı sıra ilaç yapımında kullanılan bitki ve hayvan isimlerinin de bulunduğu söylenebilir. Bunlar ise bizi o dönemde bulunan bitki ve hayvanlar hakkında bilgilendirmektedir.

2.4.4.1. Üzerlik

Sedef otugiller familyasından gelen bir bitki olan üzerlik, beyaz çiçekleri ve acı tohumları olan bir bitkidir.[376] Halk arasında sağlık amaçlı tedaviler ve nazarlık olarak kullanılmaktadır. Eserlerde üzerlik, yüzerlik ve spend şekillerinde geçmektedir. Spend, üzerlik tohumlarına verilen isimdir. Hastalıkların tedavisi için ilaç hazırlanmasında sıkça kullanılan üzerlik, aynı zamanda kötü göz şerrinden korunmak için de tütsü olarak kullanılmaktadır.[377]

2.4.4.2. Hanzal

Hanzal, bilinen diğer adlarıyla karga düleği veya acı karpuz, yol kenarları ve boş arazilerde sıkça rastlanan bir bitkidir. Ancak meyvesi son derece acıdır ve insanlar için tehlikeli olabilir.[378] Hanzalın dalında tek olanı öldürücü olarak nitelendirilir. Bu nedenle de dikkatli kullanılması gerekir. Hanzalın insanlara iyi geleni tamamen olmuş olanıdır. İçi beyaz olan şahm hanzalı çeşitli hastalıkların

---

[374] Kulaç, a.g.t., s.290.
[375] Peter E. Pormann, "Tıp", *DİA*, c.41, İstanbul, 2012, ss.95-101.
[376] www.sozluk,gov.tr , (Erişim tarihi:04.02.2023).
[377] Tabib İbn-i Şerif, *15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı; Yadigâr-ı İbn-i Şerif,* "Transkripsiyon: Orhan Sakin, Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız, Sadeleştirme: Orhan Sakin", Yay. Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul, 2017, s.721.
[378] Şerif, *a.g.e,* s.373.

tedavisinde kullanılan malzemeler arasında yer alır.[379] Bu bitki daha önceki kısımlarda incelediğimiz ansiklopedi türündeki eserler içerisinde de ilaç yapımında etken bir madde olarak kullanılmasının yanı sıra uğursuzlukla da ilişkilendirilmiştir.[380] Tıp metinlerinde ise bu bitkinin uğur-uğursuzluğundan bahsedilmemekle beraber olumsuz ve olumlu özelliklerinden bahsedilir. Tat olarak acı olan bu meyvenin bir yandan öldürücü olduğu ifade edilirken diğer taraftan da çeşitli hastalıklar için yapılan ilaçların içerisinde kullanıldığı söylenir.

2.4.4.3. Nazar

Tıp alanındaki eserlerde, "nazar" kavramıyla sıklıkla karşılaşılır. Nazar, kişilerin gözleriyle yaptıkları bir bakışın, olumsuz etkiler yaratabileceğine inanılan bir inançtır. Örneğin, Abdullah bin Ömer'in(ö.693) göz değmemesi için efsun okuduğu aktarılmıştır.[381] Farklı bir örnek olarak da nazarın olumsuz etkilerinden korunmak için cezc adı verilen göz boncuğu kullanılır. Bu boncuk, insanları kötü gözlerden koruduğuna inanılır ve çocukların omuz başlarına veya giysilerinin yakalarına takılır.[382] Nazar boncuğu ya da cezc boncuğunun kullanılması, kötü gözün varlığına inanıldığını ve ondan korunmak için yöntemler geliştirildiğini gösterir.

Ayrıca, masum kişilerin ve büyük adamların boynuna nazar için domuz dişi takılması gibi bir uygulama da vardır. Ancak, bu uygulamanın onları kötü gözlerden korumadığı, aksine kötü işlerin ve fenalıkların başlarına geleceğine işaret ettiği düşünülmektedir.[383]

2.4.5. Menâkıbnâme Türü Eserlerde Uğur Ve Uğursuzluk

Menâkıbnâme türündeki eserleri velilerin kerametlerinin anlatıldığı eserlerin genel adıdır. Menkıbe sözlük içerisinde "övülecek söz veya hareket" olarak ifade edilmiştir. Tasavvufun İslâm dünyasında yayılması beraberinde menkıbe kavramı da sufilerin örnek davranışlarını, bilgece sözlerini anlatmak için kullanılmıştır. Örneğin,

[379] Şerif, *a.g.e*, s.373.
[380] Sarıkaya, a.g.t., s.205.
[381]Önder Çağıran, "Ahmed-i Da'i Tıbb-ı Nebevi, İmla-Fonetik-Morfoloji-Karşılaştırmalı Metin-İndeks ve Sözlük", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya,1992, s.586.
[382] Çetin, a.g.t., s.545.
[383] Hasan Bekmez, "Kitâb-ı Tıbb-ı Lâtif (72b-151b) (İnceleme-Metin-Sözlük)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, ss. 67,100.

Abdulkâdir-i Geylânî(ö.1166), Ahmed er-Rifâî(ö.1182) gibi tarikat büyüklerinin vefatları sonrasında yazılan eserlere bakıldığında onların kerametleri anlatılarak menkıbe kelimesi keramet ile bütünleşik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu bütünleşme sonucunda da Menâkıbnâme denilen eserler ortaya çıkmıştır.[384]

Menâkıb denen kavram sonraki zamanlarda İslâmi dünyada tasavvufun tarikatlarla örgütlenmesi ve yayılmasıyla beraber, bu tarikatlarda bulunan şeyhler veya baştaki önemli şahıslar Menâkıbnâmeler yazmaya başlamıştır. Temelinde olağanüstülükleri anlatan ve bu olağanüstülükleri yapan kimselerin yüceltildiği bu eserler başta tarikat liderleri için yazılmış olsa da bu zaman içinde farklılaşmıştır. Tarikatın içindeki şeyhler ve onların aileleri de anlatılmaya başlanarak kapsam genişlemiştir. Bu türü diğer olağanüstülük barındıran hikâye veya efsane gibi eserlerden ayıran şey eserin konusunun gerçek ve kutsal sayılan kişiler oluşu, bunların yaşadığı ve yaşanılan olayların geçtiği zaman ve mekânın bilinmesi, olayların gerçekliğine inanılması ve herhangi bir şekilde kaygı gütmeden sade bir dille yazılması bakımından ayrılmaktadır. Bahsedilen türdeki eserlere Türk kültürü içerisinde de menâkıbname denmektedir.[385] Menâkıbnâmelerden yararlanmak için bazı tarihi olay ve kişiler hakkında diğer kaynaklarda rastlanmayan bilgilere ulaşabilmek mümkün olduğu için bizler için önem arz etmektedir. Ayrıca yazıldıkları dönem hakkında bilgi verdiklerinden dolayı, dönemin sosyo-kültürel, ekonomik veya dini özellikleriyle de alakalı bilgi sahibi oluruz.[386]

2.4.5.1. Ateş

Türk kültürü içerisinde ateş kutsal ve koruyucu olarak görülmektedir. Türklerin ateşi çok önemsedikleri ve ona kutsiyet atfettikleri görülür. Göktürklerin kurt kökenli olduklarına dair anlatılan üçüncü efsanede, aralarında en büyük olanın kurt kökenli olduğu on sekiz kardeşten bahsedilir. Bu kurt kökenli çocuğun dört çocuğu olduğu ve en büyüklerinin adının Türk olduğu belirtilirken, ateşi bulduğu da ifade edilir. Atalarına duydukları saygı nedeniyle, Göktürkler ateşi önemseyip onu kutsal bir değer olarak kabul etmişlerdir.[387]

---

[384] Haşim Şahin, "Menâkıbnâme*", DİA,* c.29, Ankara, 2004, ss.112-114.
[385] Şahin, a.g.md., s.112.
[386] Şahin, a.g.md., s.113.
[387]Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), II. Cilt,* Türk Tarih Kurumu

Göktürkler sınırına gelen Bizans elçileri ateşten atlatılıp temizlenmeleri sonrasında ülkeye alınmışlardır. Buna örnek olarak da 13. Yüzyıl'da Seyyah Wilhelm Rubruk'un(ö.1293) seyahatnamesi içerisinde anlatılan Cengiz Han döneminde gelen elçilerin ateş üzerinden atlatılmadan saraya alınmamaları söylenebilir. Ateşten atlatılmayla beraber kişinin kötülüklerden, uğursuzluktan ve eğer bir hastalığı varsa o hastalığından arındığına inanıldığı düşünülmektedir.[388] Aslında bakıldığında bu düşünceye göre ateş arınmış ve saf bir madde olarak karşımıza çıkar. Ateşin kullanımı, farklı kültürlerde değişik uygulamalarla kendini gösterir. Bu uygulamalardan biri de tütsülemedir. Tütsüleme işlemiyle ölen kişilerin ve çevrelerindeki yerlerin uğursuzluğundan arındırılması amaçlanır. Bu uygulama sadece insanlar için değil, cansız nesneler ve hayvanlar için de geçerlidir. Bu ritüel, Carpini (ö.1252), Rubruk ve Banzarov (ö.1855) gibi birçok seyyah ve araştırmacı tarafından bildirilmiştir.[389]

Hacım Sultan Menâkıbnâmesi içerisinde buna benzeyen bir inancın varlığından söz edilebilir. Seyyit Gazi Zaviyesinin dervişi olan Kara İbrahim adlı kişi, Hacım Sultan'ın Hz. Peygamber soyundan gelen biri mi yoksa bir cadı mı olduğunu test etmek için onun ateşle dolu bir fırına girmesini ister. Hacım Sultan(ö.?) ise kendisi ateşen içine girmez ve Derviş Burhan'ı ateşe gönderir. Derviş fırının içine girer ve ateş ona zarar vermeden dışarıya çıkar ve ateşe hükmettiği görülür.[390] Burada aslında ateşin bir azize yani değerli bir kimseye zarar vermediği görülmektedir.

Ateş ısınmamıza ve aydınlanmamıza yaradığı gibi aynı zamanda Tanrı'nın gücünü kudretini bizlere gösteren bir nimet olarak tanımlanmaktadır. Çünkü onun yakıcılığı Allah'ın kontrolü altındadır. Buna gösterebileceğimiz en bilinen örnek ise ateşin Hz. İbrâhim'i yakmayışıdır.[391]

Sonuç olarak ateş kavramı bir iyilik ve uğur ifadesi olarak geçmektedir. Bunun sebebi de ateşin uğursuzlukları ve kötülükleri arındırması olarak söylenebilir.

Yayınları, Ankara, ss.500-501.
[388] Ögel, *a.g.e.,* s.522.
[389] Ögel, *a.g.e.,* s.523.
[390] Salih Gülerer, "Hacım Sultan Menâkıbnâmesi Üzerine Bir İnceleme", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2012, s.321.
[391] Hikmet Tanyu, "Ateş", *DİA*, c.4, İstanbul, 1991, ss.52-55.

2.4.5.2. Hz. Muhammed

İncelediğimiz menâkıbname türündeki eserlerde uğur ile ilgili olarak iki farklı, *Kısasü' l-Enbiya* çevirisinde Hz. Muhammed ile ilgili aynı örnek karşımıza çıkar. Hz. Muhammed, Allah u Teala tarafından insanlık için gönderilen son peygamberdir. Onun son peygamber oluşu, İslâmiyet'in yaygınlaşmasındaki rolü oldukça önemlidir. Bir peygamber olduğundan dolayı insanlığın gözünde mübarek bir kimse olduğu yadsınamaz. Lakin bunun öncesinde de amcası Ebu Talib' in onu uğurlu olarak nitelendirdiği görülür. Ebu Talib Abdümenâf b. Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureşi el-Hâşimi (ö.619.) Hz. Peygamberin amcasıdır. Hz. Peygamberin babası Abdullah' ın öz kardeşidir. Ebu Talib Kureyş kabilesi içinde önde gelen bir kimse olmakla beraber, sözü dinlenen, saygı duyulan birisi olmuştur. Himayesini üstlendiği yeğeni Muhammed'in her zaman üzerine titremiş, onu sevip ve iyi yetişmesi için elinden geleni yapmıştır. Ve onun uğurlu olduğuna inanmıştır.[392]

2.4.6. Baytarnâmelerde Uğur-Uğursuzluk

Baytarnâmeler, baytarlık üzerine ele alınmış kitaplara verilen addır. Bu eserler diğer hayvan hastalıklarını, onların tedavilerini ve diğer hayvanları anlatmasının yanında daha çok atlar hakkında bilgileri, at hastalıkları ve tedavileri içeren kitaplardır. Bundan ötürü bu eserlere aynı zamanda feresnâme veya esbnâme (at, beygir kitabı) adı verilir. Baytarnâme türündeki eserler İslâm uygarlığı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Baytarnâmeler genellikle atla ilgili ayet, hadis ve rivayetleri, iyi bir atın hangi özelliklerde olacağını, at bakımı ve eğitimi, sağlıkları için neler yapılması gerektiğini vb. bilgilerden sonra hastalıkları ve tedavileriyle ilgili yapılması gerekenlerden bahseder. Baytarlık, hayvan sağlığı ve bakımı konusunda uzmanlaşmış bir meslektir ve tarih boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. Bu meslekle ilgili en eski telif eser, Hz. Ali'nin seyisi Kamber'e ait olduğu iddia edilen "*Baytarnâme*" adlı eserdir. Bu eser Ubeyd b.Hammâd el-Halebi'nin düzenlediği şekliyle günümüze kadar gelmiştir.[393]

---

[392] Burcu Sıbıç, "Kısasü'l-Enbiya Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük) (Varak 189a- 236b)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.366; Mariana Budu, Ebû İshak İbrâhim B. El-Mansûr B. Haledi'l-Müzekkir En-Nişâbûri'nin Kısasü'l-Enbiyâ Tercümesi, Fiiller-Metin-Sözlük", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s.1279.

[393] Kasım Kırbıyık "Baytarlık", *DİA*, c.5, İstanbul, 1992, s.278.

Peki bizim araştırma konumuzu ilgilendiren uğur ve uğursuzluk kavramlarıyla ilgili neler karşımıza çıktı dersek şunları söyleyebiliriz:

2.4.6.1. Atlarla İlgili Uğur-Uğursuzluk Örnekleri

Atlar zaten başlı başına bir hükümdarın ve ordunun hayatında çok önemli bir yere sahip olan bir hayvanlardır. At aslında birçok şeyin cisimleştiği bir kavram olarak görünür. Geçmişte olan kullanımına bakarsak hem bir ulaşım aracı hem ordunun yapı taşlarından biri olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar peki nasıl ifade edilmiş dersek daha çok dış görünüşleriyle ilişkilendirilmiştir. Baytarnâmeler içerisinde ilk gözümüze çapan örneklerden biri atların vücutlarında bulunan nişanlarının şekilleriyle alakalıdır. Eğer atın alnında veya boğazında iç içe geçmiş çift halka şeklinde bir nişan yani leke bulunursa uğursuz kabul edildiği eğer yan yana olan halkalar varsa bundan bir zarar gelmeyeceği belirtilmiştir.[394]

Atların vücutlarında doğuştan bulunan lekeler nişanlar ve bu nişanların nasıl bir değere, anlama sahip oldukları ile ilgili de şunlar söylenebilir: Atın göbeğinde olan iz mübarek sayılır ve uğura yorulur. İkinci daire boğaz ortasında olan dairedir uğursuzluğa delalettir. Üçüncü daire mesih dairesi yani omuzu, omuzu başında olan dairedir ve uğursuzluk kabul edilir. Dördünci daire mayaż denen daire yani dizin iç yanında ortasında olan dairedir, mekruhtur. Beşinci daire litah ve litahat denilen yer yani hayvanın alnının ortasında bulunan yer de bir iz varsa uğurludur, iki tane olursa mekruhtur. Bu örneklerden hareketle atın üzerinde bulunan lekeler veya hareler fiziksel bir üstünlük veya aşağılama olarak görülmemekle birlikte kişi burada ata uğurlu ya da uğursuz bir anlam yüklüyor ve atın alım satımı sırasında ekonomik değerinin artışı ya da azalışı düşünülmektedir.[395]

Bir hayvanın azasında artık yahut eksik aza olsa bunun uğursuzluğa işaret ettiği belirtilmiştir. Öyle olduğunda ise hayvanı eve bağlamanın gerekli olduğu ve onun uğursuzluğunun sadece bağlandığı yere değil aynı zamanda bulunduğu şehre bile etkisi olabileceği söylenmiştir.[396]

---

[394] Nur Melik Peker, "Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme (İnceleme-Metin ve Dizin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s.30.
[395] Ak, a.g.t., s.29.
[396] Kırbıyık, a.g.t., s.10.

Atların tüylerinin veya gözlerinin renklerine göre de uğurlu veyahut uğursuz sayılan özellikleri bulunmaktadır. Mavi olan göz genelde nazarla kem gözle ilişkilendirilmiştir, bu atlar için de geçerli olup özellikle bir gözü çakır renkliyse uğursuzdur ama iki gözü de çakırsa bu önemsiz görülmüştür. Bu at iyidir denilmiştir.[397] Aynı zamanda siyah renkli bir atın kulağında, sırtında, dizi ve kirpiğinin üzerinde kıl biterse ve tek ayağı beyaz ise bu atın şom olduğu belirtilmiştir. Burada da siyah renkli olan bir atın bacağında doğuştan beyaz bir renk yani farklılık olması kötü, uğursuz sayılmıştır. Şunu söyleyebiliriz ki farklılıklar tüm canlılar için dikkat çekici özellikler halini almış ve bu özelliklere birtakım anlamlar yüklenmiştir.[398]

Farklı bir açıdan ele alırsak bu konuyu, aslında insanlarda da aynı şekilde fiziksel özelliklerin uğurlu ya da uğursuz sayıldığını görürüz. Doğuştan gelen bir özellikse eğer Allah bunu böyle yarattı diyebiliyoruz. İnsanın doğuştan gelen fiziksel özelliklerinin farklılıkları toplum içerisinde nasıl uğursuz sayılıyorsa bu durum hayvanlar için de aynı şekilde devam etmektedir. Söz konusu olan hayvan doğduğunda fiziksel olarak farklı görünmesiyle birlikte onun bu durumu kötüye yorulmuştur. Bu da onun değerinin azalmasına ve toplum tarafından uğursuz sayılmasına sebebiyet vermiş olabilir. Alım-satım işlemleri de bu farklılıktan etkilenebilir.

2.4.6.2. Nazar

Nazar *Baytarnâmeler* içerisinde de karşımıza çıkan bir kavram olmuştur. İnsanlar hayvanlarını hem nazardan ve kötü gözlerden korumak için hem de onların

[397] Nilay Geyikoğlu, "Hacı Ali Bin Hacı Muhammed Aksarayi' nin Kitabu Baytarnâme Tercümesi (İnceleme-Metin- Dizin)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010, s.4.

[398] Esra Malçok, "Aristo'ya Atfedilen Anonim Baytarnâme (vr. 48b- 105b) (Giriş- Merin- Dizin- Tıpkı Basım)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2015,s.54; Beste Küçükkaya, "Kitabı Baytarnâme (Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Kütüphanesi) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016, s.29; Şeyma Şimşek Söylemez, "Baytarnâme (Karşılaştırmalı Gramer İncelemesi-Metin-Dizinli Sözlük)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2012, s.161-162; Zehra Çalışkan , "Anonim Bir Baytarnâme' nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2013, s.10; Esma Küçük, "Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme II, (VR. 42B-94B) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014, s.12.

sağlığına iyi geleceğini düşündüklerinden dolayı farklı uygulamalara başvurmuşladır. Buna örnek uygulama olarak, bir leğen içine su konulup, bu suya dualar yazılı kağıtlar atılır ve su hayvanlara içirilir. Bu uygulamanın hayvanları kötülüklerden koruduğuna ya da koruyacağına inanmışladır. Bu yapılan uygulamaya benzer olarak hayvanların ağrılarını dindirmek amacıyla bir tasa ya da yeni bir çanağa yazılar yazılır temiz su ile yıkanır ve bu çanaktan hayvan su içtiğinde sakinleştiğine inanılırdı. Farklı olarak da deve yününden ve at kıllarından iplik dizilip, bu ipliğe muska takılarak hayvanın boynuna asılırdı.[399] Bunlara ek olarak tıp metinlerinde kötü gözden ve nazardan korunmak amacıyla nazar bocuğu kullanıldığı ifade edilmiştir.[400]

2.4.7. Nasihatnâme Türü Eserlerde Uğur-Uğursuzluk

Dürüstlük, erdem ve duyarlılığı desteklemek amacıyla din, felsefe ve kültür gibi konularda nasihat niteliğinde eserler yazılmıştır. Nasihatnâmelerin tarihi oldukça eski olup, bu tür eserlere İslâm medeniyetinde de rastlanmaktadır. Bu eserlerde, dinî konuların yanı sıra ahlaki ve sosyal konular da işlenir. Bu tür eserler genellikle halkın anlayabileceği bir dilde yazılmıştır ve okuyucunun günlük hayatta karşılaştığı sorunlara çözüm önerileri sunar. Türk toplumunda da İslâmiyet'in etkisiyle birçok nasihatname türünde eser yazılmıştır. Bu eserlerde, insanların ahlaki, dinî ve sosyal konulardaki sorunları ele alınarak çözüm önerileri sunulur. İslâmi ahlak anlayışının yanı sıra Türk toplumunun gelenek ve görenekleri de bu eserlerde yer bulur.[401]

Nasihatnâme türündeki eserlerin en önemli özelliklerinden biri, okuyucuya yönelik bir öğretici ve bilgilendirici niteliğe sahip olmalarıdır. Bu tür eserlerde sadece bilgi aktarılmaz, aynı zamanda okuyucunun kişisel gelişimi için de öğütler verilir. Okuyucular, bu öğütleri uygulayarak kendini geliştirebilir ve topluma faydalı bireyler olabilir. Sonuç olarak, nasihatname türü eserler, toplumların ahlaki, dinî ve sosyal konulardaki sorunlarına çözüm önerileri sunarak, insanların kişisel gelişimine katkıda bulunur. Her devir ve toplumun kendine özgü değerleri, dinî ve tasavvufî anlayışları, yöneten-yönetilen ilişkileri, din ve kültür etkileşimleri gibi faktörler

[399] Ak, a.g.t., s.29.
[400] Çetin, a.g.t.,s.545.
[401] İskender Pala, "Nasihatnáme", *DİA,* c.32, İstanbul, 2006, ss.409-410.

nasihatnamelerin içeriğine yansır ve bu içerik zamanla değişip çeşitlenebilir.[402]

2.4.7.1. Yılan

Nasihatnâme türü eserler içinde yılanın kötü ve uğursuz sayıldığını görmekteyiz. Bunun sebebi ise şeytanın yılanı kandırarak onun ağzındayken Âdem ve Havva' nın yasak olan ağaçtan meyve yemesine sebep olmasından kaynaklanmaktadır. *"Âdem cennetin içinde birbirinden farklı nimetlerden yerdi ama her zaman buğday yiyemedi. Nitekim bir atı ayağından bağlayıp önüne saman dökseler, karşısına da arpa koysalar mecburiyetten saman yer ama gözü her zaman arpadadır. İblis uçmak kapısına geldi yılanı buldu dedi ki; Ey yılan sana ism-i azam öğreteyim beni uçmağa yani cennete götür, sonrasında yılan ism-i azamı işitti ve iblisi ağzına aldı uçmağa götürdü. İblis yılanın ağzındayken[403] Âdem ve Havva'ya ağaçtan meyve yerlerse sonsuz şekilde cennette kalırsınız dedi ve sonrasında söyledikleri üzerine yemin etti, ben size nasihatte bulunuyorum dedi. Bunun üzerine Âdem ve Havva nasihat edeni cennetin kapıcısı olan yılan sandılar. Onun söylediklerine uyarak bu ağaçtan meyve yediler ve cennetten kovuldular."* Yılan, Cennet'in bekçilerinden biri olarak sayılır. Ancak Adem'i kötülüğe düşürmek amacıyla İblis ile iş birliği yapması nedeniyle cezalandırılmıştır. Allah tarafından Cennet'ten çıkarılarak İsfahan'da yerde sürünme cezasına çarptırılmış ve insanlar tarafından her görüşte öldürülmesi emredilmiştir. [404]

İnsanların kaderini etkileyen kötülükler yapması nedeniyle yılan, şeytanın yardımcısı olarak kabul edilir. Bu anlatıya bakılarak yılanın uğursuz ve kötü bir imaja sahip bir varlık olduğunu görebiliriz. Ayrıca yılan konusunda buradaki kullanımına paralel olarak önceki bölümlerde incelediğimiz tabirname türü eserlerde olumsuz bir yaklaşımın var olduğunu ve yılanın düşmanlıkla ilişkilendirildiğini de ekleyebiliriz.

[402] Pala, a.g.md., s.409.
[403] Bekir Direkçi, "Cevahirü'l-Me'ani (Giriş-Dil Özellikleri-Metin-Dizin)", "Yayımlanmamış Doktora Tezi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s.335.
[404] Direkçi, a.g.t., s.336.

SONUÇ

Yaşanan iyi veya kötü olaylara bağlı olarak nesnelerin, kişilerin, hayvanların, bitkilerin, gezegenlerin ve birçok şeyin uğur ve uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır. Tüm bunlar da o dönemin şartlarına bağlanabilir. Geçmişte uğursuz olan bir nesne günümüzde uğurlu sayılabildiği gibi sonrası için tam tersini söylemek de mümkündür. Bu da aslında yaşadığımız olaylar, hayatımızı idame ettirdiğimiz çevre ve bu çevredeki etmenlerle alakalıdır diyebiliriz.

Bir olay yaşandığında bu unutulmayıp izleri nasıl hatırlanıyorsa bu izlerin de farklı durumlardaki yansımaları uğur ve uğursuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanmışlıklar, algımızı ya da olaylara bakış açımızı değiştirir.

Bu tez, Orta Çağ Anadolu'sunda uğur ve uğursuzluk kavramlarının nasıl anlaşıldığını ve yorumlandığını, 13. ve 15. Yüzyıllar arasında kaleme alınmış kaynaklar temelinde incelemektedir. Bu yüzyıl aralığını tercih etmemiz 13. Yüzyıl öncesinde Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış olan eserlerin azlığı ve sonraki dönemde çeviri faaliyetlerinin artmasıyla birlikte birçok Türkçe eser ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bahsettiğimiz dönemde Oğuzların yerleşik bir hayata geçemeyişi ve yazılı bir kültürün tam olarak oluşmayışı bizi zaman olarak kısıtlayan noktalardandır. Bununla beraber Anadolu'ya yapılan göçlerin fazlalaşması, yapılan göçlerle kültürün, dilin ve geleneklerin taşınması meselesi de göz önünde bulundurulur. Büyük ve Anadolu Selçuklu devletlerinin kurulması beraberinde dilde görülen devlet ve edebiyat alanlarında kullanılan diller olan Farsça ve Arapça 'nın Türkçeyi sade bir dil olmaktan çıkardığı söylenebilir. Sonrasında halka yönelik onların anlayabileceği eserlerin 13.-15. Yüzyıllarda fazlalaşmasıyla Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış olan birçok eserin ortaya çıktığını görürüz. Ayrıca bu yazılan ve tezimizde kaynak olarak kullandığımız eserlerde dönemdeki halkın yaşadığı zamanın olaylarını nasıl değerlendirdiği meselesi, biz tarihçileri yönlendirdiği gibi dönemi de daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Orta Çağ Anadolu'sunda uğur ve uğursuzluk kavramları, toplumun hayatında önemli bir yere sahiptir. Dini inanışlar ve geleneksel kültürler, insanların günlük

yaşamlarında karşılaştıkları olayları ve nesneleri uğurlu veya uğursuz olarak değerlendirmelerine neden olur. Bu inançlar, halkın birçok yönünü etkiler; gündelik işlerde, evliliklerde ve hatta siyasi kararlarda dahi uğur ve uğursuzluğun önemi düşünülür.

Bu dönem içinde uğur ve uğursuzluk kavramları, özellikle şehzadeler, beyler ve diğer yöneticiler gibi yüksek statü sahibi insanlar için daha da önemlidir. Bu insanlar, halkın beklentilerini karşılamak ve onların güvenini kazanmak için uğurlu davranışlar sergilemeye çalışırlar. Aynı zamanda, uğursuz bir hareket veya karar almaları durumunda halkın tepkisiyle karşılaşabileceklerini de bilirler.

Uğur ve uğursuzluğun bu kadar önemli olması, toplumda farklı uygulamaları beraberinde getirmektedir. Örneğin, insanlar kendilerini uğursuzluk belirtilerinden korumak ya da bu belirtileri azaltmak için birtakım tedbirler alırlar. Bunlar arasında nazar boncuğu kullanılması, üzerlik otunun tohumunun tütsü edilmesi gibi uygulamalar sayılabilir. Bu uygulamaların yapılma nedeni de insanların hem kendilerini hem de sevdiklerini kötülüklerden ve uğursuzluktan korumak istemeleridir. İnsanlar uğur ve uğursuzluk belirtilerini dikkate alarak hayatlarını sürdürürler. Bunlara ek olarak uğurlu ve uğursuz sayılan hayvanlar, bitkiler, gökyüzü cisimleri, hava ve yer olayları hakkında inanışlar ortaya çıkar. Örneğin, bir baykuşun evin yakınına konduğunda, bu evden birinin ölmesiyle beraber uğursuz bir işaret olarak kabul edilmektedir. Ya da devlet ve baht kuşu olarak anılan efsanevi canlı Hümâ' nın gölgesi üzerine düşen kişinin talihinin açılacağı ve devlet sahibi bir kimse olacağına inanılır.

Uğur ve uğursuzluk kavramları aynı zamanda insanların hayatlarında da büyük bir rol oynamıştır. Bu kavramlar genellikle astroloji, rüya tabirleri ve benzeri geleneksel yöntemlerle belirlenmiştir. İnsanlar, hayatlarının her alanında uğuru ve uğursuzluğu önemseyerek, buna göre davranışlarını ve kararlarını şekillendirir. Uğur, genellikle hayırlı bir olay ya da durum anlamına gelip, insanların hayatlarında olumlu bir etki yaratırdı. Bununla birlikte, uğursuzluk ise olumsuz bir olay ya da durum anlamına gelir ve insanların hayatlarında kötü bir etki yaratabilirdi.

Geçmiş ve günümüzle bağlantı kuracak olursak da örneğin, düğünlerde gelin ve damadın üzerlerine uğur ve bereket getireceği düşünülerek saçılan saçı

uygulaması hala devam etmekte olan bir gelenektir. Burada hala bile bir devamlılığın söz konusu olduğu ifade edilebilir.

Tarihsel süreç içerisinde hayvan ve bitkilere karşı olan tutumlar din, kültür ve geleneklerin etkisiyle şekillenmiştir. Halk inançları bahsettiğimiz uğur ve uğursuzluk kavramları insanlığın geçmişe bağlılığından beklentilerinden, kaygılarından kaynaklanan tarihi bir derinliğe sahiptir. Buna hayvanlar üzerinden bir örnek verecek olursak, yılan, akrep, timsah gibi hayvanlar insanlar tarafından zararlı ve tehlikeli görülmüş ve bundan dolayı da düşmanlığın, kötülüğün, uğursuzluğun göstergeleri haline gelmişlerdir. Öte yandan yırtıcı olmayan hayvanlar, iyiliğin, barışın, uğurun sembolü halini almıştır. Ama bunu düşünürken insanoğlu onların da diğer yırtıcılar gibi beslenmek için vahşi bir şekilde avlandıklarını unutmuştur. Bu söylediklerimize ek olarak zamanında yetiştikleri yerlerden dolayı uğursuzluk atfedilen tarfa ya da hanzal gibi pek çok bitki aynı zamanda ilaç yapımında kullanılıp şifa verici özellikleriyle ön plana çıkmıştır.

Sonuç olarak, Orta Çağ Anadolu'sunda uğur ve uğursuzluk kavramlarına, toplumun her alanında rastlanmaktadır. İnançlar, gelenekler ve kültürler, insanların günlük yaşamlarında karşılaştıkları olayları uğurlu veya uğursuz olarak değerlendirmelerine neden olmuştur. Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki uğur-uğursuzluk inancının analizi toplumun düşünce yapısını anlamamıza yardımcı olur. Bu metinlerdeki uğur-uğursuzlukla ilgili anlatılar ve bu anlatılardaki öğelerde toplumsal ve kültürel bağlamı yansıtmaktadır. Bu sayede de üzerinde çalışılan bu kavramların nasıl şekillendiği daha net bir şekilde görülebilir. Biz bu tez çalışması içerisinde 13. ve 15. Yüzyıl aralığında olan Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış farklı türden eserleri ele aldık. Hikâyeden şiire, ansiklopedilerden, tabirnamelere farklı alanlardaki eserler içerisinde uğur ve uğursuzlukla alakalı örneklerin az olması dikkat çekicidir. Ve bu eserler içerisinde örnekler uğurlu-uğursuz olarak nitelendirildiği gibi olumsuz ya da olumlu olarak da değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

ANA KAYNAKLAR

Ahmed b. Mahmud(1977). *Selçuk-nâme*. (Haz. Erdoğan Merçil). İstanbul: Tercüman Yayınları.

Ahmed-i Dâi (1992). *Çengnâme.* (Haz. Gönül Alpay Tekin). Massachusetts: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri.

Ak, Mustafa (2008). "Mehmet B. Çerkes'in Kitabu Baytarnâme Tercümesi (60b-109a) Giriş-Metin-Dizin". "Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Akçay, Hasan (1999). "Ahmedi'nin İskendernâmesi, Transkripsiyonlu Metin". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Alan, Selçuk (2019). "Mehmet Bin Hasan bin Ali El-Hüseyin Tabirnamesi (Metin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Alparslan, Sevil (2016). "El-Ferec Bade'ş-şidde-Paris Nüshası (İnceleme-Metin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Diyarbakır.

Altınzencir, Hasan (1991). "Garibnâme (1-5. Bablar)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Altun, Mustafa (2003)."İbrahim İbn-i Bali'nin Hikmet-namesi (1b-149'a) (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altun, Nesrin (1998). "Erzurumlu Darir' in Fütuhu' ş-şam Tercümesi Giriş-Metin-Açıklamalı Dizin (A Maddesi)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atasoy, Faysal Okan (2001). "Melhame-i Şeyh Vefa, Giriş-Metin-Sözlük". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Ay, Yasemin (2007). "Ahmed-i Da'i Tercüme-i Tefsiri Ebûl-Leys'i Semerkandi (143/5s-103b) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Balaban, Adem (2011). "Muhammed İbni Hasan İbni Aliyy'il Hüseyin Tabirnamesi, (Metin, Sözlük, Dil İncelemesi)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Bekmez, Hasan (2009). "Kitâb-ı Tıbb-ı Lâtif (72b-151b) (İnceleme-Metin-Sözlük)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Budu, Mariana (2019). "Ebû İshak İbrâhim B. El-Mansûr B. Haledi'l-Müzekkir En-Nişabûri'nin Kısasü'l-Enbiyâ Tercümesi, Fiiller-Metin-Sözlük". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bulduk, Şeyma (2018). "Tarih-i Kırk Vezir (İlk 26 Sayfa) (İnceleme-Metin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.

Büyükşekerci, Aslıhan (2019). "Şeyh Ali'ye Ait Bir Tabirname". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ceyhan, Adem (1994). "Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâme'si". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ciğa, Özkan (2013). "Süheyl ü Nev-Bahar (Metin-Aktarma-Art Zamanlı Anlam Değişmeleri, Dizin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.

Cosun, Gökhan (2006). "Behmen-nâme, Dil ve Edebiyat İncelemesi". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Çağıran, Önder (1992). "Ahmed-i Da'i Tıbb-ı Nebevi, İmla-Fonetik-Morfoloji-Karşılaştırmalı Metin-İndeks ve Sözlük". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Çakır, Emine (2011). "Hikâye-i Şahmeran Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Çalışkan, Zehra (2013). "Anonim Bir Baytarnâme' nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Çelebi, Özlem (2017). "Muhammed İbni Hasan İbni Aliyy'il Hüseyn'in Tabir-name' si Üzerine Dil Bilgisi Çalışması". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Çetin, Hasan Ali (2016). "Akşemseddin'in Mâddetü'l-Hayat Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Marmara

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Dalkıran, Hasan (2006). "Ahmed-i Da'i Tercüme-i Tefsir-i Ebû'l-Leys-i Semerkandi Yûsuf- Râ'd- İbrahim Sureleri (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006,

Demir, Erkan 2004). "Ahmed-i Dâi, Ta'bir-nâme(100B-208B) Giriş-Çeviri Yazılı Metin- İndeks-Tıpkıbasım". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Direkçi, Bekir (2010). "Cevahirü'l-Me'ani (Giriş-Dil Özellikleri-Metin-Dizin)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". *Selçuk* Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dişçi, Öznur (2015). "Tercüme-i Tefsir-i Ebu'l-Leys Es-Semerkandi Rahmân, Vâkıa, Hadid, Mücadile ve Haşr Sureleri (İnceleme, Metin-Dizin-Tıpkıbasım)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Elveren, Abdurrahim (2001). "15. Yüzyıl Şairlerinden Arif ve Hamsesi". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eminoğlu, Hatice (2003). "Müşkil-Güşâ (Ta'bir-nâme) (Dil Bilgisi- Metin- Dizin) Birinci Cilt". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erdem, Şadiye (2018). "Yazıcıoğlu Ahmed Bican Acaibül Mahlukat ve Garaibü'l Mevcudat (v.10a-79b)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Gedizli, Mehmet (2011). "Acaibül-Mahlukat (200a-404a) (Giriş, Transkripsiyonlu Metin, Dil-Yazım Özellikleri, Dizin, Sözlük)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Geyikoğlu, Nilay (2010). "Hacı Ali Bin Hacı Muhammed Aksarayi'nin Kitabu Baytarnâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Göl, Osman (2008). "Ali Bin Abdurrahman Acaibü'l-Mahlukat (1.-35. Varak)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Gülerer, Salih (2012). "Hacım Sultan Menâkıbnâmesi Üzerine Bir İnceleme". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Gündüz Tıraşcı, Serap (2011). "Tabir-nâme (Dil Özellikleri-Metin-Dizin). "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Güneş, Aysel (2011). "Kabusname' nin Bilinen İlk Türkçe Çevirisi (Giriş-Metin-Dizin)". "Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Güneş, Mustafa (1994). "Eşrefoğlu Rûmi ve Divanı, (İnceleme- Metin)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kaplan, Yunus (2002). "Behmen-nâme (121a-177b) (İnceleme-Metin-Sözlük)", "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Karademir, Mahmut (2001). "Abdi Camasb-name (İnceleme-Metin)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Karakaya, Burcu (2012). "Garib'in Yûsuf'u Züleyhâsı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Kaşgarlı Mahmud (2005). *Divan-ü Lugati't-Türk.* (Düzenleyen: Serap Tuğba Yurtsever ve Erdi Seçkin. Çeviren Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurteser). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kavaklık, Rüstem (2008). "On Beşinci Yüzyıl Şairi Sabayi ve Divançesi (Transkripsiyonlu Merin- açıklamalar-Dizin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Kete, Ayşe (2008). "Segürname(İnceleme-Metin-Dizin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Kırbıyık, Seda (2014). "Ahmed B. Hasan Ahnef'in Kitrabu Baytarnâme Tercümesi, (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım) (vr. 1b-39b)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Kırmalı, Fatih (2011). "Tabirname-i Türki (İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük) Birinci Cilt". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Kızıltan, Mübeccel (1991). "Kırk Vezir Hikâyeleri I (İnceleme)". "Doktora Tezi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuğu, Mustafa (2012). "15.Yüzyıla ait Şehname Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Kulaç, Yalçın (2020). "Eski Oğuz Türkçesi Dönemine Ait Ebûl-Leys Semerkandi Kur'an Tefsiri (Zonguldak Nüshası)", *Giriş-İnceleme-Metin-Dizin.* "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Ondokuz Mayız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Küçük, Esma (2014). "Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme II, (VR. 42B-94B) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Küçükkaya, Beste (2016). "Kitabı Baytarnâme (Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Kütüphanesi)(İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Malçok, Esra (2015). "Aristo'ya Atfedilen Anonim Baytarnâme (vr. 48b- 105b) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkı Basım)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Muhammad, Raafat (2014). "Zemahşeri Mukaddimetül Edeb Eserinin Osmanlı Türkçesi ile Tercümeli Tharna Nüshası (Elif- Dal Kısmı), (Giriş- Dil Özellikleri-Transkripsiyonlu Metin-Dizin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özçamkan Ayaz, Gülten (2020). "Mukaddimetü'l-Edeb Paris ve Yozgat Nüshaları (Giriş-Metin-Dizin)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Özçelik, Kenan (2008). "Yusuf-ı Meddah ve Maktel-i Hüseyn (İnceleme- Metin-Sözlük)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özkan, Ahmet (2006). "Abdullah-ı İlah'in Esrarname Adlı Eseri". "Yüksek Lisans Tezi". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Özkan, Mustafa (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Peker, Nur Melik (2013). "Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme (İnceleme-Metin ve Dizin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sarıkaya, Bekir (2010). "Rükneddin Ahmed'in Acaibü'l Mahlukat Tercümesi, (Giriş-Metin-Sözlük)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Seçkin, Neşe (1991). "Hamzavi Kıssa-i İskender (101a-200b v) Metin, Sözlüğü ve Dilbilgisi Özellikleri". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sevinç, Sibel (1999). "Yazıcı Salih'in Melhame'si (Kitabü'ş-şemsiyye)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Sıbıç, Burcu (2015). "Kısasü'l-Enbiya Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük) (Varak 189a-236b)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Solmaz, Ali Osman (2007). "Tutmacı' nın Gül ü Hüsrev Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Sönmez Açık, Sümeyra (2009). "Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Tabirname (İnceleme-Metin-Dizin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Şahin, Esma (2005). "Sinan Paşa'nın Tazarru-namesindeki Benzetme Unsurları ve Edebi Tasvirler". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şeker, Ayşe (2013). "Şeyzade-Kırk Vezir Hikâyeleri, Topkapı Revan 1081 (vr.1b-35'a) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Şeylan, Ali (2003). "İbrahim İbn-i Bâli Hikmet-nâme (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin) (149a-300a) I.Cilt". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek Söylemez, Şeyma (2012). "Baytarnâme (Karşılaştırmalı Gramer İncelemesi-Metin-Dizinli Sözlük)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Toprak, Serdar (2019)."Acâibü'l-Mahlukat Garâibü'l-Mevcudât (v.1a-40b) İnceleme-Metin-Dizin". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Toska, Zehra (1989). "Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi I (İnceleme)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türüt, Aslıhan (2019). "Cevami't-Tabiri fi'r rüya Tercümesi". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uğursal, Ülviye (2007). "Ahmed-i Dâ'i Tercüme-i Tefsir-i Ebû'l-Leys-i Semerkandi Yûnûs ve Hûd Sureleri (114b/12-115b/01) (C.I: Metin)". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Ülken, Fatih (2002). "Elvan-ı Şirazi'nin Gülşen-i Raz Tercümesi, İnceleme-Metin". "Doktora Tezi." Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Vursun, Pınar (2008). "Ahmed-i Dâ'i Tercüme-i Tefsir-i Ebu'l-Leys-i Semerkandi [142/188b-195b][143/01a-50a]Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Yaylı, Goncagül, (2019). "Bedr-i Dilşâd'ın Murad-nâmesi: İnceleme ve Söz Dizini". "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi." Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Artvin.

Yılmaz, Engin, (1998). "Acaibü'l-Mahlukat, I. Cilt, (İmla ve Ses Bilgisi-Metnin Trankripsiyonu) (1-200. Varaklar Arası)". "Yayımlanmamış Doktora Tezi." Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

YARDIMCI KAYNAKLAR

Alan, Hayrunnisa (2019). "Sâhipkıran". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: ek-2. Ankara: İSAM Yayınları. ss.443-444.

Arslantaş, Nuh (2013). "Zelzele". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:44. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.227-231.

Ataseven, Asaf. Şener, Mehmet (1994). "Domuz". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:9. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.507-509.

Avcı, Casim (2002). "Kûfe". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:26. Ankara, ss.339-342.

Aycan, İrfan (1996). "Haccac b. Yûsuf es-Sekafi". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:14. İstanbul: İSAM Yayınları. ss. 427-428.

Aykut, Ayhan (1991). "Ansiklopedi". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:3. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.217-227.

Ayverdi, İlhan (2020). *Misalli Türkçe Sözlük.* İstanbul: Kubbehaltı Lugatı.

Bardakoğlu, Ali (2002). "Köpek". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 26. Ankara: İSAM Yayınları. ss.251-252.

Baytop, Turhan ve Kurnaz, Cemal (2003). "Lale". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:27. Ankara: İSAM Yayınları. ss.79-81.

Birışık, Abdülhamit (2011). "Tefsir". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:40, İstanbul: İSAM Yayınları. ss.281-290.

Çağrıcı, Mustafa (2008). "Saadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:35. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.319-322.

Çelebi, İlyas (2012). "Uğursuzluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:42. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.51-52.

Doğan, Hüseyin (2023). "Ortaçağ Anadolu'sunda Bitkiler". "Yayımlanmamış Doktora Tezi". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Durmuş, İsmail (2010). "Şiir". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:39. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.144-154.

Erbaş, Ali (2012). "Tûbâ". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:41. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.316-317.

Ercilasun, Ahmet B. (2004). *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Fehd, Tevfîk (2000). "İlm-i Felek". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:22. İstanbul. ss.126-129.

Gökyay, Orhan Şaik, Coşkun,Vildan (2010). "Tâbirnâme". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:39. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.331-333.

Günay, Mehmet (2007). "Ramazan". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:34. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.433-435.

Günay, Hacı Mehmet (2007). "Rebîülevvel". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:34. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.501-502.

Günay, Hacı Mehmet (2007). "Receb". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:34. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.506-507.

Günel, Fuat (1993). "Cemâziyelevvel". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:7. İstanbul: İSAM Yayınları. s.319.

Gürkan, Salime Leyla (2006). "Nazar". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:32. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.444-446.

Gürkan, Salime Leyla (2013). "Yılan". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:43. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.527-529.

İbn Bibi (1996). *El Evamirü'l-Ala'iye fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname) I,* (Haz. Mürsel Öztürk), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

İbnü'l-Esir(1991). el-Kâmil fi't-Tarih X. (çev. Abdülkerim Özaydın). İstanbul: Bahar Yayınları.

İbrâhimî, Dâvud (1995). "Esrârnâme". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:11. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.434-435.

Kanar, Mehmet (2010). "Şâhnâme*". Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:38. İstanbul: İSAM Yayınları, ss.289-290.

Kapar, Mehmet Ali (1994). "Ebû Cehil". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:10. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.117-118.

Karaman, Ömer Faruk (1993). "Cehennem". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:7. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.225-226.

Kartal, Ahmet (2018). "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi.* Sayı:1, ss.95-108.

Kırbıyık, Kasım (1992). "Baytarlık". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:5. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.278-282.

Korkmaz, Zeynep (2006). "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri". *Türk Dili Araştırmacıları Yıllığı-Belleten.* Cilt:52, Sayı:2004/2, ss.99-105.

Kurnaz, Cemal (1998). "Hümâ". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:18. İstanbul: İSAM Yayınları. s.478.

Kurtuluş, Rıza (2022). "Keyâniler" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:25. Ankara: İSAM Yayınları. ss.345-346.

Kurtuluş, Rıza (2022). "Keykâvus b. İskender". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:25. Ankara: İSAM Yayınları. ss.356-357.

Merçil, Erdoğan (1991). "Anadolu Beylikleri". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:3, İstanbul: İSAM Yayınları. ss.138-139.

Ögel, Bahaeddin (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), II. Cilt.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öğüt, Salim (2010). "Taharet", *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:39. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.382-385.

Öz, Mustafa (2013). "Zakkum". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:44. İstanbul: İSAM Yayınları. s.108.

Özaydın, Abdülkerim (1997). "Hârizm". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:16. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.217-220.

Öztürk, Erol (2007). *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Özüçetin, Yaşar ve Yıldız, Sadık (2019). "Domuz ve Domuzun Gayrimüslimler Tarafından Müslüman Türklere Yönelik Balkanlarda Tahrik Aracı Olarak Kullanılması (1850-1912)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt:12, ss.264-272.

Pala, İskender (2006). "Nasihatnâme". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:32. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.409-410.

Pormann, Peter E (2012). "Tıp". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:41. İstanbul: İSAM Yayınları. ss. 95-101.

Reşîdü'd-din Fazlullâh-ı Hemedânî (2010). Câmi'ü't-Tevârîh. çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş. İstanbul: Selenge Yayınları.

Sümer, Faruk (1990) *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri,* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sümer, Faruk (2012). "Türkmenler" *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:41. İstanbul: İSAM Yayınları, ss.607-611.

Şahin, Haşim (2004). "Menâkıbnâme". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:29. Ankara: İSAM Yayınları, ss.112-114.

Şahin, M. Süreyya (1999). "Cennet". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:7. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.374-376.

Tabib İbn-i Şerif (2017). *15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı; topratopra-ı İbn-i Şerif.* (Çeviren Orhan Sakin, Doğan Koçer, Yahya Okutan ve Mecit Yıldız). İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

Tanyu, Hikmet (1991). "Ateş". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:4. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.52-55.

Topaloğlu, Bekir (1991)." Baht". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:4. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.521-522.

Topaloğlu, Bekir (1993). "Cehennem". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:7. İstanbul: İSAM Yayınları. ss. 227-233.

Tümer, Günay (1994). "Din". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:9. İstanbul: İSAM Yayınları. ss. 312-320.

Unat, Yavuz (2013). "Yıldız". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 43. İstanbul: İSAM Yayınları. ss. 534-538.

Uzun, Mustafa İsmet (1991). "Ankebût". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 3. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.213-214.

Ünal, Halit (1992). "Berat Gecesi". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:5. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.475-476.

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2002). "Küsûf". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:26. Ankara: İSAM Yayınları. ss. 576-577.

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2008). "Safer". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:35. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.450-451.

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2010). "Şaban". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:38. İstanbul: İSAM Yayınları. s.207.

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2010). "Şevval". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:39. İstanbul: İSAM Yayınları. s.34.

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2013). "Zilhicce". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:44, İstanbul: İSAM Yayınları. ss.415-416.

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2013). "Zilkade." *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:44, İstanbul: İSAM Yayınları. s.416.

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2020). "Muharrem". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:31. Ankara: İSAM Yayınları. ss. 4-5.

Yazıcı, Hüseyin, (1998). "Hikâye". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:17. İstanbul: İSAM Yayınları. ss. 479-485.

Yıldız, Hakkı Dursun, (1988). "Abdullah b. Zübeyr Avvâm". *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Cilt:1. İstanbul: İSAM Yayınları. ss.145-146.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.luggat.com, (Erişim Tarihi:04.12.2022).

www.sozluk.gov.tr. (Erişim Tarihi:04.12.2022).

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini Geyikli Beldesinde Geyikli İlkokulu'nda , lise öğrenimini Çanakkale'de Toki Anadolu Lisesi'nde ve yükseköğrenimini ise Kocaeli Üniversitesi Tarih bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisans öğrenimine de yine Kocaeli Üniversitesi'nde devam etmektedir.